

DEMOKRASİNİN KISA TARİHİ

Dr. Şadi YAZICI

Tuzla Belediye Başkanı

1971 yılında Erzurum'da doğdu. 1974 yılında ailesiyle birlikte İstanbul-Kartal'a yerleşti. İlk, orta ve lise eğitimini Kartal'da tamamladı. 1987 yılındaki lise eğitiminin ardından Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi'ni kazandı ve bu fakülteden mezun oldu. Mezuniyetinin sonrasında meslek hayatına atıldı ve 1997 yılında Tuzla'da kurduğu 'Tuzla Teşhis ve Tedavi Merkezi' ile özel sektörde hizmete başladı.

Çok aktif bir yapıya sahip olan Dr. Şadi Yazıcı, mesleki kariyerinin yanında siyasetle de yakından ilgilendi; Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AK Parti) kuruluş çalışmaları içinde yer aldı. Bu kapsamda AK Parti Tuzla Kurucu İlçe Başkanı oldu ve 7 yıl süreyle İlçe Başkanlığı görevini icra etti. Yöneticilik alanında yazmış olduğu "Teşkilat nedir?" ve "Teşkilatçı kimdir?" adlı makaleleriyle iki ödüllü bulunan Dr. Şadi Yazıcı, 26 Ekim 2008 tarihinde yapılan son ilçe kongresinde kendi tercihiyle aday olmayarak görevini bir başka arkadaşına devretti.

29 Mart 2009 yerel seçimlerinde AK Parti'den belediye başkan adayı olan Dr. Şadi Yazıcı, seçimlerden başarıyla çıkarak Tuzla'nın üçüncü belediye başkanı oldu. 30 Mart 2014'te yapılan seçimlerde ise AK Parti'den bir kez daha aday gösterildi ve tekrar belediye başkanı seçildi.

Birçok sivil toplum kuruluşunu fiilen destekleyen ve çalışmaları içinde aktif olarak yer alan Dr. Şadi Yazıcı, İlim Yayma Cemiyeti'nin Tuzla şube başkanlığı görevini de icra etmiştir.

"Eğitim Kenti Tuzla" ilkesiyle hareket eden; özellikle bilim ve teknolojiye verdiği önemle bilinen Dr. Şadi Yazıcı, en son, Tuzla'da Temel Bilimler Üniversitesi'ni kurmak amacıyla, Türkiye Temel Bilimler Araştırma Vakfı'nı hizmete açmış ve bu sahada önemli bir başarıya imza atmıştır.

Dr. Fatma Yazıcı ile evli olan Dr. Şadi Yazıcı iki çocuk babasıdır.

Yayınlanmış kitapları:

- İnsanın Teknolojik Yalnızlığı
- Demokrasinin Kısa Tarihi
- Demokrasinin Çok Kısa Tarihi

DEMOKRASİNİN KISA TARİHİ

Dr. Şadi YAZICI

Tuzla Belediye Başkanı

işaret

İŞARET YAYINLARI: 204

İnceleme - Araştırma

Eserin Adı ve Yazarı

DEMOKRASİNİN KISA TARİHİ

Dr. Şadi YAZICI

İşaret Yayınları'nda

1. Baskı: İstanbul, 2017

2. Baskı: İstanbul, 2018

© Dr. Şadi Yazıcı - İşaret Yayınları

Yayın Yönetmeni

Dr. İsmet Uçma

Yayın Koordinatörü

Mehmet Ali Uçma

Editör

Erdal Sarıçam

Mizanpaj

DBY Ajans

Kapak Tasarımı

Yunus Karaarslan

Baskı-Cilt

Şenyıldız Yay. Matbaacılık Ltd. Şti.

Gümüşsuyu Cad. Işık Sanayi Sitesi No: 19/102

Topkapı / İstanbul Tel: 0212 483 47 91-92

(Sertifika No: 11964)

ISBN 978-975-350-340-2

Sertifika no: 15826

Mizanpaj programı: InDesign

Karakter: Utopia Std

Font/Satır arası

Metin: 10,5/14,2 pt.

Alıntılar: 9,5/13 pt.

İŞARET YAYINLARI

Hobyar Mah. Ankara Cad. Ünal Han No: 21/1

34110 Cağaloğlu / İstanbul

Tel: +90 212 519 17 28 - 528 30 63 Faks: +90 212 528 30 59

isaret@isaretyayinlari.com.tr • www.isaretyayinlari.com.tr

İçindekiler

Sunuş.....9

Önsöz 13

I. BÖLÜM

YÖNETİM ÇEŞİTLERİ / 15

Demokrasi Dışındaki Yönetim Biçimleri..... 17

Demokrasinin Tanımı ve Tarihi..... 23

Demokrasinin İlkeleri..... 26

Demokrasi Çeşitleri..... 29

Doğrudan Demokrasi ve Temsili Demokrasi 30

Demokrasinin Gelişim Evreleri 32

II. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE DEMOKRASİ

(CUMHURİYET ÖNCESİ) / 37

Tanzimat Devri 40

Islahat Fermanı..... 42

İttihat ve Terakki.....	44
II. Abdülhamit Dönemi.....	46
I. Meşrutiyet'in İlanı	50
Kanun-i Esasi, Meclisi Ayan, Meclisi Mebusan ve Meclisi Umumi	53
Sened-i İttifak.....	58
II. Meşrutiyet'in İlanı ve 31 Mart Vak'ası	59
I. Dünya Savaşı	63
Milli Mücadele, Meclis'in Açılışı ve Cumhuriyetin İlanı ...	65
Gazi Mustafa Kemal'in Devlet Anlayışı	70
Gazi Mustafa Kemal'in Demokrasi Anlayışı	75

III. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE DEMOKRASİ (CUMHURİYET SONRASI) / 81

1924 Anayasası.....	83
Yeni Türkiye, İlkeler, İnkılâplar ve Tepkiler	86
Demokrasi Tarihimiz ve Mustafa Kemal Dönemi.....	88
Antlaşmalar	90
İlk Çok Partili Hayata Geçiş Denemeleri.....	91
Demokrasi Tarihimiz ve İsmet İnönü Dönemi	96
Demokrasi Tarihimiz ve Adnan Menderes Dönemi.....	103
DörtlÜ Takrir	109
Demokrasi Tarihimiz ve Süleyman Demirel Dönemi..	120
Koalisyonlar	127
Demokrasi Tarihimiz ve Necmettin Erbakan Dönemi	134
28 Şubat Süreci	139
Demokrasi Tarihimiz ve BÜlent Ecevit Dönemi	143

Demokrasi Tarihimiz ve Turgut Özal Dönemi	149
Demokrasi Tarihimiz ve Recep Tayyip Erdoğan Dönemi.....	157
Kaynakça.....	177

Sunuş

Demokrasi, insan onuruna en uygun yönetim şeklini arama çabalarının bir sonucu olarak ortaya çıkan çok değerli bir insanlık kazanımıdır.

Müslüman toplumlar, Batı demokrasisinin temel kodları arasında yer alan Eski Yunan demokrasi teorisi ile Magna Carta sözleşmesinden çok daha kesin, etkili ve bağlayıcı referanslara sahip olmalarına rağmen bugünkü demokrasi teorisi ve tecrübesine herhangi bir katkı yapamamıştır. Buna karşılık Batının demokratik toplumları da birçok alanda kendisini yakından takip eden Müslüman toplumların neden demokrasi konusunda aynı sürat ve heveskârlığı göstermediğini anlamaya gayret göstermemiştir.

Demokrasiye geçiş sürecinde ara istasyon olan meşrutî yönetim modelini kolayca benimseyen Türkiye, İran ve Mısır gibi Müslüman toplumlar, aynı yaklaşımı demokratik yönetim modelini benimsemekte göstermemişlerdir. Bunun nedeni, görüldüğünden daha hassas bir noktanın belirsizliğinden kaynaklanmıştır. Krallıkların, imparatorlukların, dolayısıyla meşruiyet kaynakları arasında dine ve dinî değerlere pay ayıran yönetimlerin yasalarla, anayasalarla dizginlenip

sınırlandırılarak denetlenmesi İslam toplumlarının da kolaylıkla benimseyebileceği bir gelişmeydi. Ne var ki, Batı'nın bu süreçte fütursuz bir aldırmazlıkla kendi demokrasi deneyimini din ve dinî değerlerle düşmanca bir ilişki üzerinden yürüttüğü kanısına varınca, demokrasiye olan ilgisi de bundan olumsuz etkilendi. Kendi toplumlarının değerler dünyasına bigâne kalan Müslüman aydınların ve siyaset adamlarının tavırlarıyla daha da kökleşen bir kuşku, zamanla demokrasiye düşmanca hislere dönüştü. Neden? Çünkü katı bir laiklik demokrasinin vazgeçilmez ögesi olarak empoze edildi. Batı toplumlarının yüzyıllardır gevşemiş bulunan dindarlıklarının kolayca razı geldiği seküler öneriler, İslam toplumlarının dini duyarlılıklarında derin yaralar, travmalar ve endişeler oluşturdu. Batı bu durumu İslam toplumlarının sosyolojik geriliği olarak algılarken, İslam toplumları da Batı'nın bu kibirli dünyeviliğini, kendi dinlerini oyun ve eğlence haline getirmiş olmalarının ve İbrahim yolundan derin bir kopuşla ayrılmış olmalarının bir sonucu olarak değerlendirdi. Hangisinin o gün için doğru bir analiz olduğunun cevabı, bugünkü dünyamızda bütün sonuçlarıyla ortada: Homoseksüelliği ayıplamayacak bir tercih haline dönüştüren, insanlığın en önemli ve ortak kurumu olan evliliği homoseksüel birliktelikleri de kapsayacak şekilde yeniden tanımlamayı göze alan, azgın ve bencil bir bireyselliği toplum halinde yaşamının koruyucu atmosferi olan gelenek ve göreneklere tercih eden, insanlığın vicdanını sürekli uyanık tutan yardımlaşma ruhunu sosyal devlet anlayışıyla yavaş yavaş öldüren, Tanrı karşısında alçakgönüllü olmayı öğreten dini bakış açısı yerine, insanı yüceltme adına kibri ve narsisizmi kurumsallaştıran, başkalarını mutlu etme erdemi yerine bireyi hazza ve zevke yönelten, dünün bu tercihidir.

Demokrasinin patent sahipleri, keşke demokrasinin olmazsa olmazlarını sıralarken demokrasi ile dini değerler arasına aşılmaz bir bariyer koymamış olsalardı! İstismarı önlemek için önerilen önlemler daima istismar edilirler; maksadını aşarak yorumlanan bu önlemler, bir süre sonra korunmak istenen şeyin canına okurlar. Batılı siyaset bilimciler, toplumları kendi kaderlerine egemen kılarken dinin istismar edilmemesini sağlayacak öyle mekanizmaları kurdular ki, din ve dinî değerlerin sinsi düşmanları bu mekanizmaları dinin ve dinî değerlerin belini doğrultamayacak şekilde kırmak için acımasız bir silaha dönüştürdüler. Krallık ile demokrasi yan yana durabiliyor da, dini değerlerin önem taşıdığı bir toplum ile demokrasi neden yan yana duramasın? Çoğulculuğu esas alan bir yönetim şeklinde din ve dinî değerler neden yasamanın önemli kaynaklarından biri olamasın? Buna, Batı toplumlarının kendi maceralarındaki olumsuz hatıralardan ve Tanrı hakikatlerine kulak tıkayan geleneksel din karşıtlarının itirazından başka hangi engel vardır?

İslam toplumları bugün demokrasiye büyük bir ihtiyaç duymaktadır. Ne var ki, bu ihtiyacı giderecek reçetede, dince yasaklanmış maddeler içerdiği için bu toplumların asla kullanmayacağı bazı ilaçlar da bulunmaktadır. Demokrasiyi inşa edip geliştiren Batılı toplumlar, kendi dışlarındaki toplumların da demokrasiyle yönetilmelerini dünyanın geleceği için iyi ve yararlı görüyorlarsa, öncelikle bu reçeteyi düzeltmekle işe başlamalıdır. İslam toplumları alkolü ve domuzdan elde edilen gıda ve katkı maddelerini haram kabul ederler. Bunların alenen kullanıldığı hiçbir gıda ürününün İslam toplumlarında ticari şansı yoktur. Bunun gibi, dinî değerleri arkaik alışkanlıklar olarak kabul eden ve bu değerleri hiç hesaba katmayan bir yasalaştırma yetkisini öngören bir demokrasi felsefesi İslam toplumlarını asla cezp etmez.

Buna karşılık, İslam toplumlarının da en kısa zamanda, en uygun ve en doğru şekilde tasarlanmış bir demokrasi felsefesine şiddetle ihtiyacı bulunuyor. Türk demokrasisinin son yıllarda aldığı mesafe, böyle bir demokrasi anlayışını vaat ediyor. Ancak hâlâ büyük sorunları var. “Demokrasi” kavramı ilk kez İslam medeniyetinin kodları ışığı altında yeniden yorumlanmaya ve felsefi altyapısındaki paradigmal kusurlarından arındırılmaya çalışılıyor. Bunu Batılı düşünürlerin yapabilmemesi çok zor... İçine düştükleri alan körlüğü, bu felsefi kusurları görme konusunda Batılı düşünürleri son derece işlevsiz bırakıyor.

Tıp doktoru olduğu kadar sorumluluk sahibi bir aydın da olan Dr. Şadi Yazıcı, bu değerli çalışmasında demokrasi kavramını ana özellikleriyle ele almış, tarih boyunca geçirdiği evreleri kısaca özetledikten sonra Osmanlı dönemindeki ilk denemelerden başlayarak Türkiye Cumhuriyetinin demokrasi mücadelesine yoğunlaşmıştır.

Demokrasi deneyimlerinin gelgitli ve zigzaglı bir seyir izlediği ülkemizde demokrasi mücadelesi hiç de kolay olmamıştır. Farklı dönemlerde farklı gerekçelerle kesintiye uğrayan demokrasinin belki de en acılı mağduru olan bir sosyal kesime mensup Dr. Yazıcı, kalemini hiç ayırt etmeksizin Anadolu insanının tamamının hissiyatına tercüman olacak bir tarafsızlıkla kullanmış, millet egemenliğinin ne anlama geldiğini büyük bir vukûfiyetle işlemiştir. Eser, adıyla da ifade ettiği gibi, demokrasinin kısa tarihini akıcı bir üslupla ve belgesel bir film tadında okuyucuya aktarırken aynı zamanda ülkemizin siyasi hayatındaki bazı önemli dönüm noktalarına da anlamlı değinilerde bulunmaktadır.

Dr. İsmet UÇMA
İstanbul, 2017

Önsöz

Günümüz dünyasının en yaygın ve en ideal yönetim biçimi olan demokrasi; çoğunluğun, yani halkın yönetime gelmesi ve idarede etkin rol oynaması anlamını taşır. Şüphesiz derin tarihi geçmişe dayanan sosyolojik gelişmelerin ve uğrunda verilen büyük mücadelelerin sonucu olarak bu günlere gelmiştir. Başlarda Herodot ve Aristoteles ile siyaset sahnesine kazandırılan demokrasi, uzun bir zaman dilimi içerisinde birçok siyaset bilimci ve felsefecinin de katkısıyla hayat bulmuş; ilerleyen yıllarda Magna Carta, Rönesans ve Reform, Avrupa Aydınlanması, Virjinya Haklar Beyannamesi ve Fransız Devrimi ile önemli bir mesafe kat etmiştir.

Abraham Lincoln’ün, “Halkın, halk tarafından, halk için yönetimi...” şeklinde tanımlamış olduğu demokrasi; toplum fertlerinin ortak değerler etrafında barış, huzur ve kardeşlik duygularıyla yaşamasının önünü açmıştır. “Halkın, kendi seçtiği idareciler tarafından yönetilmesi...” gibi çok önemli bir amaca hizmet eden demokrasi, belli bir kişi ya da zümrenin mutlak egemenliğine son vermiş, sevk ve idaredeki tüm yetkiyi milletin kontrolüne bırakmıştır. Bu yönüyle bireyler

arasında hakkı, adaleti ve eşitliği sağlamış; sosyal ve siyasal problemlerden uzak, sağlıklı ve gelecek vaat eden bir toplumun inşasına zemin hazırlamıştır.

Bugün, esnek ve dinamik bir yapıya sahip olan demokrasi, işleyişte küçük farklılıklar olsa da, dünyanın tüm toplumlarına rahatlıkla uyarlanabilmektedir. Üstelik demokrasinin bu esnek yapısı onu son derece değerli ve özel kılmaktadır. Demokrasiyle idare edilen toplumlardaki insan hak ve hürriyetlerinin, düşünce ve ifade özgürlüğünün, sosyal ve siyasal eşitliğin yönetilenlere kazandırdığı avantajlar artık herkes tarafından bilinmekte ve kabul edilmektedir. Bu da demokrasinin tercih edilmesinin / edilmesi gerektiğinin en önemli sebeplerindendir. Dahası, ünlü akademisyen ve siyaset bilimci David Held'in de dediği gibi; "Demokrasi şimdiki çağda siyasal meşruluğun temel standardı durumuna gelmiştir."

Bu kitapta demokrasinin kısa tarihini, ilkelerini, gelişim evrelerini ve Türkiye özelinde cumhuriyetten önce ve sonra olmak üzere Osmanlı ve Türkiye'deki serüvenini bulacaksınız. Tanzimat Devri'nden başlayıp İttihat ve Terakki ile devam eden, II. Abdülhamit Dönemi'nde ilk kez ağır yara alan, Meşrutiyet'in İlanı ve ilk parlamenter sistemle belli bir olgunluğa erişen demokrasimizin; Mustafa Kemal, İnönü, Menderes, Demirel, Erbakan, Ecevit, Özal ve Tayyip Erdoğan'la hangi noktalara geldiğinin şahidi olacaksınız.

Sonuç olarak sade bir dil, kısa ve özet bir çalışmayla hazırladığım bu kitabın, demokrasiye neden sıkı sıkıya bağlı kalmamız ve onu her türlü tehdide karşı koruyup kollamamız gerektiğine dair size bir fikir vereceğini düşünüyorum.

Dr. Şadi YAZICI
Tuzla Belediye Başkanı

I. BÖLÜM

YÖNETİM ÇEŞİTLERİ

Demokrasi Dışındaki Yönetim Biçimleri

Sosyal varlıklar olan insanlar, gruplar halinde yaşamaya başladığından bu yana, bunun doğal bir sonucu olarak birbirleriyle iletişim içinde olmuşlardır. Günümüzden 10 bin yıl öncesine kadar avcı toplayıcı bir geçim ve yaşam biçimi benimsenmiş olan insan, sonrasında tarım ve mekanik alanındaki gelişmelere paralel olarak düzensiz-göçebe yaşam biçimini, düzenli-yerleşik yaşam biçimine dönüştürmüştür. Ve avcı toplayıcı dönemde de tarım ve sanayi döneminde de günümüz modern dönemde de sosyal olmanın bir gereği olarak çoğalmak, barınmak, çalışmak ve savaşmak gibi nedenlerle topluluklar halinde yaşamayı tercih etmişlerdir. Önce birkaç kişilik aileyle başlayan toplu yaşama modeli, sonra geniş aileleri, ardından akraba topluluklarını, köyleri, siteleri ve modern kentleri ve nihayetinde şehir devletlerini meydana getirmiştir.

Toplulukların “toplum” haline gelmesi, nüfusun artışı ve yerleşik toplum modelinin benimsenmesiyle, MÖ 4000’li yıllarda ilk kentler de meydana gelmeye başladı. Mezopotamya’da ortaya çıkan, tarımdan elde edilen ürün fazlasının değişimi

ve pazarlanması gibi işlevlere sahip olan kentler, daha az nüfusu barındıran köyler için bir ticaret merkezi durumundaydı ve çoğunlukla tarım dışı nüfusu barındırıyordu. Buradaki nüfus, tarım ürünlerinin değişimi vazifesini üstlenmişti ve “kâr” diye tanımlanan amaç üzerinden varlığını sürdürüyordu. Yani, görece küçük toplumların oluşturduğu köylerde yaşayan insanların, elde ettikleri mahsullerin fazlasını elden çıkarmak için başvurdukları bir merkez konumundaydı ilk kentler. Ve kentte yaşayanlar da tarım ve hayvancılığa bağlı ticari faaliyetlerden menfaat temin ederek geçimini sürdürüyorlardı. Doğal olarak tarımda ve günlük yaşamdaki gelişmeler, kentleri de doğrudan etkiliyordu. Örneğin hayvanların tarımda kullanılmasıyla geliştirilen araçlar; bu araçların tamir edilmeleri, üretilmeleri ya da pazarlanmaları gibi yeni faaliyet alanlarını doğuruyordu. Bu gibi iş sahalarıyla zenginleşen kentlerin nüfusları da gitgide büyüyor ve artan nüfus oranı daha başka iş ve yaşam ortamlarının doğmasına neden oluyordu. Ancak kentlerdeki nüfus artışı ile ortak kullanım ve tüketim araçları, toplu yaşama kültürü gelişmemiş insanlar dolayısıyla, bazı problemleri de beraberinde getiriyordu.

Sosyal ve ticari anlaşmazlıklar, hırsızlıklar, kavgalar ve daha birçok sosyal sorunlarla tanışan kentlerde, bu sorunların ortadan kaldırılması için çeşitli kuralların geliştirilmesi ihtiyacı doğdu. Kentlerin büyümesi, aynı bölgede birbirine yakın kentlerin inşa edilmesi ve sayılarının artması da çok daha derin sorunlara ve zorunlu olarak bir takım düzenlemelere sebep oldu. Bu sürecin sonunda -ki yüzyıllar almıştır- toplumsal düzeni (kamu düzenini) muhafaza etmek, toplumsal ya da bireysel anlaşmazlıkları ortadan kaldırmak, halkın güvenliğini ve emniyetini sağlamak, hak, hukuk ve adaleti tesis etmek ve ticarete yön vermek gibi vazifeleri icra etmek amacıyla “devlet” denilen müessese kuruldu. Devletin meydana

gelmesiyle, buna bağlı olarak hukuk, eğitim, askerlik, emniyet, din gibi alt birimler de doğal bir biçimde tarih sahnesindeki yerini aldı. Tabii, bunların tümünün işleyişini sevk ve idare eden, kontrol ve denetimini sağlayan idareciler de bu sürecin doğal bir sonucu olarak ortaya çıktı.

Devlet müessesesinin kurulmasıyla birlikte, insanlar “yönetim” ve “yönetici” gibi yeni kavramlarla tanıştılar. Bireyler ve toplumlar bir şekilde otorite kabul edilen bir kişi, birkaç kişi ya da bir grup tarafından yönetilmek zorundaydı. Toplumsal huzurun ve istikrarın sağlanabilmesi için bu şarttı. Yani yöneticinin ya da yöneticilerin, ilkesel bir duruş belirlemeleri ve bu belirlemelere göre yönetme eylemini icra etmeleri gerekiyordu.

İlk devletlerin hayata geçmesiyle beraber, tarih boyunca çeşitli biçimlerde gerçekleştirilen yönetme eylemi bölgeye, kültüre ve demografik yapıya göre şekil aldı ve yer yer kendine özgü farklılıklar göstererek uygulamaya kondu. Bu farklılıkların da etkisiyle devletler, daha çok toprak ağaları, derebeyleri, şeyhler, prensler, emirler, kağanlar, hakanlar, hanlar, krallar, hükümdarlar, imparatorlar veya padişahlar tarafından yönetildi. Tabi toplumlar da bireyler gibi dinamik bir yapıya sahipti. Buna bağlı olarak sosyolojik ve kültürel açıdan değişen ve gelişen toplumların, yönetim biçimlerinde de çeşitli değişimler meydana geldi.

Şimdi kısaca bu değişimler ekseninde çeşitli yönetim ve devlet biçimlerine biraz bakalım:

Monarşi: Devletin, bir tek kişi tarafından idare edildiği yönetim biçimidir. Genellikle hanedanlık mensubu olan bu kişi, kesin emir ve söz sahibidir. Tüm devlet gücünü tek başına elinde tutar. Tek otoritedir. “Tanrı’dan başka” hiç kimseye hesap vermez! Kendi rızası dışında hiçbir şekilde yargılanamaz,

sorgulanamaz. Monarşide yöneticilik, daha çok miras yoluyla elde edilir. Krallık gibi...

Otokrasi: Bu yönetim biçimi, aslında monarşiye çok benzemektedir; hatta “monarşinin başlangıç noktasıdır” da denilebilir. Yönetici, monarşide olduğu gibi otokraside de siyasi yetkilerin tümünün mutlak sahibidir. Ancak monarşiden farklı olarak, yönetim miras yoluyla değil kişinin bizzat kendi gücüyle elde edilmiştir.

Oligarşi: Oligarşi, esasen monarşinin, yetki paylaşımı anlamında biraz daha genişletilmiş halidir. Oligarşide bir tek kişi değil de belli küçük bir seçkin grup ülke yönetiminde kesin söz sahibidir.

Teokrasi: Devletin dini kurallara göre yönetilmesidir. Teokraside, din adamlarından meydana gelen karar ve istişare heyetleri oluşturulur. Bu heyetler devlet yönetimi üzerinde denetleme ve kontrol etme gücüne sahiptirler. Din adamlarına ve dini kurallara uygun olmayan hiçbir karar alınamaz. Günümüzde İran, İsrail ve bazı Arap ülkeleri, teokrasiye örnek verilebilir.

Aristokrasi: Seçkin ve soya dayalı (soylu) bir grubun kontrolüyle gerçekleştirilen yönetim şeklidir. Ekonomik, sosyal ve siyasal alandaki tüm yetkiler, “soylular”ın elinde bulunur.

Otonomi: Bir toplumun, bağlı olduğu merkez devlet yönetiminden bağımsız, ayrı bir yasaya bağlı olarak kendi kendisini yönetme biçimidir. Özerklik de denir.

Federasyon: Otonominin daha geniş şekli gibi düşünülebilir. Coğrafi ya da farklı özel gerekçelerle meydana gelmiş olan birden fazla devletin, kendi tercihleri doğrultusunda bir tek devlet gibi siyasal birliktelik sağlamaları durumudur. Bunlar içişlerinde bağımsız olmakla birlikte, dışişlerinde ortak (üst devlete, merkezi iktidara bağımlı) hareket ederler.

Komünizm: Sanayi devrimiyle birlikte, daha çok işçi ve emekçi haklarının sömürüldüğü gerekçesiyle ortaya çıkmıştır. Modern Komünizmde Karl Marks’ın ve Friedrich Engels’in fikirleri büyük oranda belirleyicidir. Üretim araçlarının ortak mülkiyetini esas alır ve “sınıfsız devlet/millet” modelini savunur.

Faşizm: Çok yeni bir yönetim anlayışı olan faşizm, yakın dönemde Mussolini’nin başkanlığı döneminde İtalya’da; Franco’nun başkanlığı döneminde İspanya’da; Hitler’in başkanlığı döneminde Almanya’da uygulanmıştır. Faşizm, daha çok radikal ırkçılık temeline dayanır ve özellikle yabancılara yönelik çok sert ve katı bir yönetim anlayışını icra eder. Bu anlamda İsrail de bu sınıfa dâhil edilebilir.

Kapitalizm: Temelde paraya ve sermayeye dayalı bir yönetim anlayışıdır. Esasen diğer yönetim biçimleri gibi tek başına siyasi bir idare şekli değildir. Demokrasiyle ve cumhuriyetle ilişkili bir biçimde uygulamaya konur ve demokratik faktörler üzerinden egemenlik kurar. Kapitalizmde en temel güç, para ve sermayedir. Dolayısıyla yerel veya küresel anlamda paranın ve sermayenin onayını almamış siyasi bir hareketin, bir ülkede uzun süre iktidarda kalması beklenemez.

Diktatörlük: Devletin, bir tek kişinin egemenliğinde katı ve sert bir biçimde yönetilmesini ifade eder. Diktatörlükte genelde, diktatörün kendi ilke ve prensiplerine sıkı sıkıya bağlı insanlardan oluşan bir devlet mekanizması kurulur. Ancak bazı diktatörlüklerde, demokratik ülkelerdeki gibi hiyerarşik devlet mekanizması da olabilir; başbakan, bakanlar, milletvekilleri gibi... Hatta zaman zaman seçimler de yapılır. Tabii, tamamen göstermelik... Kime oy vereceği önceden belli olan halk, sıkı baskı altında yönetilir. Halkın genelde seçme, seçilme hakkı bulunmaz. Almanya’da Hitler, İtalya’da Mussolini,

İspanya'da Franco, Irak'ta Saddam Hüseyin, Kamboçya'da Pol Pot, Suriye'de Beşar Esed, Sovyetler'de Stalin, Kuzey Kore'de Kim Jong-Un yönetimleri diktatörlüğe örnek olarak verilebilir.

Demokrasi: Bu kitabın temel konusu olan demokrasi, yönetim organizasyonunun ve devlet işleyişinin şekillenmesinde, halkın istisnasız tamamının eşit haklara sahip olması gerektiğini savunur. En önemli ilkesi, halkın tümüne seçme ve seçilme hakkı vermesidir. Ayrıca düşünce ve ifade özgürlüğü, hak ve hukukta eşitlik, kamu hizmetlerinden yararlanma gibi ilkeler de demokrasinin vazgeçilmezleri arasında yer alır. Demokrasi, günümüz dünyasında en fazla tercih edilen yönetim şekli olarak öne çıkar.

Cumhuriyet: Monarşi ve oligarşinin tamamen zıttı olan cumhuriyet, hükümet ve devlet başkanının halk tarafından belli bir süre için ve belirli yetkilerle seçildiği yönetim şeklidir. Cumhuriyet, demokrasiyle iç içe bir kavramdır. Mesela Türkiye Cumhuriyeti, demokrasiyle idare edilen demokratik bir devlettir.

Şüphesiz, burada örnek olarak kısaca değindiğimiz yönetim biçimlerinin dışında farklı yönetim biçimleri de vardır ve bu yönetim biçimleri ülke ve bölge şartlarına göre değişiklik arz eder. Ancak şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki, bugünün dünyasında tüm insanların nihai arzusu, insan hak ve hürriyetlerinin egemen olduğu demokratik bir ülkede yaşamak ve gerçek demokrasinin sarsılmaz kuralları altında eşit şartlarda yönetilmektir.

Demokrasinin Tanımı ve Tarihi

Günümüz dünyasının modern yönetim biçimi olarak kabul edilmiş ve tüm gelişmiş ülkelerce benimsenmiş olan demokrasi, genel kaniye göre denenmiş birçok yönetim şeklinin en ideali olması sebebiyle önemli bir yere sahiptir. “Demokrasi”, ilk bakışta her ne kadar basit ve sıradan bir kavrammış gibi görünse de aslında kendi içinde son derece dinamiktir. Zira ülkelere ve bölgelere göre pratikte çeşitli farklılıklar arz eder. Demokrasi, ülke ve bölge insanının ihtiyaçlarına göre kolay esnetilebilir ve bu yönüyle her topluma uyum sağlayabilir. Dahası, diktatörlük gibi çok katı ve acımasız bir yönetim şekline bile kısmen de olsa entegre edilebilir. Tüm insanları aynı düzlemde kabul etmesi nedeniyle; hak, hukuk ve adalet başta olmak üzere daha birçok alanda eşitlik vaat eder. İnsanlara, kendilerini yönetecek yöneticiyi seçme hakkı sunar; toplumun bir parçası olan her bir ferdin de yönetici olabilmesine imkân tanır. İşte demokrasi bütün bu özellikleri dolayısıyla modern ve çağdaş dünyanın vazgeçilmez yönetim biçimlerinden biri haline gelmiştir. Öyle ki, bugün modern dünyada devlet adamları ve siyaset bilimciler, hangi yönetim

sisteminin daha iyi olduğunu değil, hangi demokrasi türünün daha iyi olduğunu tartışmaktadırlar.

Gündelik dilde çok kolay telaffuz ettiğimiz demokrasi, aslında insanların yüzyıllardır aradığı ve özlem duyduğu, oldukça kuşatıcı ve kapsayıcı bir yönetim şeklidir. Şu anki dünya üzerinde demokrasiye geçmemiş onlarca ülkenin olduğu ve bu uğurda büyük mücadeleler verildiği de bir başka gerçektir. Örneğin Afrika ve bazı Ortadoğu ülkelerinin demokrasiden mahrum olduğu, bu yüzden ne gibi toplumsal problemlerle uğraşmak zorunda kaldıkları herkesçe malumdur. Bugün en acımasız diktatörlerin dahi, sorulduğunda “demokrasinin en ideal yönetim şekli” olduğunu kabul etmeleri ve bu yönde görüş bildirmeleri bir tesadüf değildir. Hatta birçok diktatörün, zaman zaman seçim ve referandum gibi demokratik uygulamalara imza attıkları da aslında demokrasinin üstün özelliklerinin göstergelerindendir.

Eski Yunancada “halk” anlamına gelen “demos” ile “yönetim” anlamına gelen “cratos” köklerinden türemiş olan demokrasi, “halkın yönetimi” şeklinde tercüme edilebilir. Bu sahanın saygın isimlerinden biri olan, ünlü siyaset ve devlet adamı Abraham Lincoln demokrasiyi, “halkın, halk tarafından, halk için yönetimi” şeklinde tanımlamıştır. Bu çok önemlidir; halkın, halk tarafından, halk için yönetimi... Ünlü siyaset bilimci Robert Dahl ise demokrasi yerine, “çoğun yönetimi” anlamına gelen “poliarşi” kavramını tercih etmiş ve poliarşiyi, “mümkün olduğunca fazla sayıda vatandaşın uzun bir zaman boyunca arzularına cevap verebilen bir sistem” olarak tanımlamıştır.

Demokrasinin kim tarafından ortaya atıldığı tam olarak bilinmemekle birlikte, ilk kez eski Yunan filozoflarından Herodot’un üzerinde fikir beyan ettiği kabul edilmektedir.

Ancak güncel anlamıyla demokrasi, elbette ki, bir çırpıda meydana gelmemiş, zamanla bazı siyasal ve sosyolojik aşamalardan geçerek çağdaş anlamına ulaşmıştır.

Her ne kadar bugün modern bir yönetim sistemi olsa da esasen demokrasi kelimesi, (bir kesime göre) ifade ettiği “anlam itibarıyla” ilk kez felsefe dünyasının en saygın isimlerinden biri olan Aristoteles’in “Politika” adlı eserinde geçmektedir. Aristoteles eserinde, “çoğunluğun yönetimi” anlamına gelen “timokrasi” adıyla bir rejimden söz etmiş ve bu kelime zamanla “demoscratos”a dönüşerek bugünkü halini almıştır. Ancak Aristoteles ve hocası Platon demokrasiyi ideal bir yönetim biçimi olarak çok uygun bulmamış ve eleştirmişlerdir. Hatta Platon demokrasiyi, “ayak takımının yönetimi” şeklinde dahi tanımlamıştır. Her ne kadar ilk aşamada meseleye böyle bakmış olsalar da sonraları demokrasinin ideal bir yönetim biçimi olarak işleyişine, fikirleriyle önemli katkılarda bulunmuşlardır.

Demokrasinin İlkeleri

Tüm insanlara en ideal hayat tarzını sunması düşünce-siyle geliştirilen demokrasinin, en verimli şekilde uygulanabilmesi için bazı şartların yerine getirilmesi gerekmektedir. Bu şartlar, yani ilkeler, demokrasinin “demokrasi” olması için büyük öneme sahiptir. Ancak bu ilkeler, uygulamaya konan ülkelerin şartlarına göre, daha çok devlet icracıları (yasama) tarafından belirlenir. Çünkü demokrasi, az önce de ifade ettiğimiz gibi ülkelerin ve bölgelerin demografik durumuna ve yapısal özelliklerine göre şekil alır ve o şekle göre uygulamaya konulur. Bir bakıma “demokrasinin ruhu” da diyebileceğim söz konusu ilkeler, kendisine tam manasıyla bağlı kaldığı ölçüde fayda sağlar.

Peki, bu ilkeler nelerdir? Bakalım...

Demokrasi alanında otorite kabul edilen Robert Dahl, Philippe Schmitter ve Terry Karl'ın kendilerince geliştirdikleri ve “makul ölçüde, duyarlı bir demokrasi” anlamında sıraladıkları ilkeler şunlardır:

1. Örgüt kurma ve katılma özgürlüğü.
2. İfade özgürlüğü.

3. Oy verme hakkı.
4. Kamu görevlerine getirilebilme hakkı...
5. Siyasal liderlerin yarışabilme hakkı...
6. Özgür ve çok sesli medyanın varlığı.
7. Serbest ve adil seçimler.
8. Halkın tercihlerini yansıtabilecek kurumların varlığı.
9. Halk tarafından seçilmiş organların yetkilerini, atanmışların muhalefetine tabi olmadan kullanabilmeleri.
10. Devletlerin diğer üstün siyasal sistemlerden bağımsız hareket edebilmeleri.

Bu maddeler, demokrasinin standart hale gelmiş doğrudan ilkeleri olmamakla birlikte, demokrasiyi kolaylaştıracak ve daha sağlıklı bir yönetim anlayışını ortaya koyacaktır. Bu ilkelerin, devlet ve toplumlara göre farklı maddelerle zenginleştirilebilir olması da demokrasinin esnekliğinin sağladığı avantajlardandır. Yani, toplumların ihtiyaçlarına göre yeni maddeler pek tabi ki, eklenebilir veya çıkartılabilir. Ancak ifade özgürlüğü, serbest ve adil seçimler ile oy verme hakkı gibi bazı maddeler vardır ki, bunlardan asla taviz verilemez. Zira bunlar demokrasinin temelini belirler ve halk bu gibi maddelerin referansı ile yönetime katılıp gerçek demokrasiyi hayata geçirir. Bu gibi maddelere, “demokrasinin olmazsa olmazları” da denilebilir. Burada en önemli faktör, hem halkın hem de siyasilerin bu ilkeleri, siyasal kimlikleri çerçevesinde prensip haline getirmiş ve benimsemiş olmalarıdır. Demokrasinin adil ve tarafsız işleyebilmesi için, herkese eşit mesafede durulması da şarttır. Burada sabır ve tahammül büyük önem arz eder. Tüm çevrelere eşit mesafede tutulan demokrasi, toplumsal barış ve kardeşliğin tesisi için

de kritik bir görev üstlenmiş olur ki, demokrasinin nihai hedefi de zaten budur. Özellikle farklı etnik ve kültürel alışkanlıkları barındıran toplumlarda ortak dili konuşmak, geliştirilen ortak akıl etrafında bir araya gelip ortak sosyal ve siyasal değerleri sahiplenmek, ancak doğru demokrasinin varlığıyla mümkün olabilir.

Demokrasi Çeşitleri

Çok genel ifadeyle, “halkın yönetime katılması” diye tanımlayabileceğimiz demokrasinin, her topluma rahatlıkla uyarlanabilecek esnekliğe sahip olduğunu az önce söylemiştik. Demokrasinin esnetilmesi, aslında farklı demokrasi anlayışlarının doğması anlamına da gelir. Demokrasinin, sadece belli sınırlar içine hapsedilip, belli tanımlamalarla sınırlandırılmayacak kadar derin ve dinamik bir yapıya sahip olduğunu biliyoruz. Bu halde, farklı demokrasi türlerinin doğması da kaçınılmazdır; hatta zaruridir, diyebiliriz. Bu türler doğal olarak ülke ya da bölgenin sahip olduğu özel şartlara göre ortaya çıkar ve genellikle uygulandığı topluma ve siyasal anlayışa göre şekil alır.

Demokrasiyle yönetilen toplumlarda (demokratik toplumlarda) siyaset; özgür, bağımsız ve rekabetçi bir ortamda gerçekleşir. (Hedeflenen ve olması gereken budur.) Siyasi otorite yani hükümet ve diğer siyasi partiler, sadece halka karşı sorumludurlar. Ülkedeki tüm siyasi yapıların öncelikli hedefiyse, halkın en yoğun şekilde demokratik etkinliklere dâhil olmalarını sağlamaktır. Örneğin seçim döneminde, en fazla

oyu almak için çalışan siyasi partilerin, asıl hedefi en fazla halk kitlesini seçimlere katılmaya ikna etmek olmalıdır. Sadece seçimlere girmek değil, halkın seçimlere katılımını sağlamak da siyasi kurumların çalışma alanlarına dâhildir. Dahası, bunun için ilkeler, teknikler ve prosedürler geliştirmek de yine siyasi oluşumların sorumluluk alanlarının bir parçasıdır.

Meseleye demokrasinin çeşitliliği açısından bakılacak olursa, tarihsel dönemlerin de dikkate alınmasıyla “doğrudan demokrasi” ve “temsili demokrasi” olmak üzere, kapsayıcı iki tür demokrasiden söz edilebilir. Bunların dışında ülkesel ve bölgesel evrime uğramış birçok demokrasi çeşidi de bulunmaktadır. Müzakereci demokrasi, radikal demokrasi, sosyal demokrasi, halk demokrasisi vs. gibi...

Doğrudan Demokrasi ve Temsili Demokrasi

1. Doğrudan Demokrasi: Doğrudan demokrasi, temelde halkın araçlara ihtiyaç duymadan, kendi kendisini doğrudan yönettiği yönetim şeklidir. Halkın katılımı, çoğunluk yönetimi ve siyasi eşitlik gibi üç esas unsura bağlı olan doğrudan demokrasi, tarihin çeşitli dönemlerinde, örneğin Antik Yunan’da uygulanmış olsa da günümüz dünyasında, kolay uygulanabilir olmaması nedeniyle tercih edilmemektedir. Zira nüfusu kalabalık olan ülkelerde uygulanması pek mümkün değildir. En eski ve en önemli örneğine bir Antik Yunan kent devleti olan Atina’da rastlayabileceğimiz doğrudan demokraside, özgür yetişkin erkekler toplumun yönetiminde direkt söz sahibiyken; kadınlar, köleler, yabancılar ve yirmi yaşının altındaki erkekler, yönetim organizasyonuna dâhil edilmiyorlardı. Yönetimde söz sahibi olan ve bu sahada görev alan bireyler, yılda on kez bir araya gelip ülkedeki kamu işlerini yürütürlerdi.

2. Temsili Demokrasi: Batı demokrasisi, anayasal demokrasi veya liberal demokrasi isimleriyle de adlandırılan temsili demokrasi, halkın kendi seçtiği temsilciler tarafından yönetilmesi anlamına gelmektedir. Demokratik ve modern toplumlarda en fazla uygulanan demokrasi türüdür. Temsili demokraside, “Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir!” ilkesi geçerlidir. Ancak millet, egemenlik hakkını bizzat kendisi değil, seçtiği temsilciler vasıtasıyla dolaylı yoldan kullanır. Özellikle nüfusu kalabalık olan ülkelerde uygulanan temsili demokraside, belirli zamanlarda yapılan seçimlerle halk, istediği zaman temsilcilerini değiştirme hakkına da sahiptir. Bu temsilciler, Meclis ya da parlamento olarak adlandırılan yerlerde bir araya gelip, millet adına kararlar alır kanunlar çıkarırlar. Milletvekili veya parlamenter adı verilen bu kişiler, belirli sayıda ve belirli bir süre için, milletin özgür ve bağımsız iradesiyle seçilirler. Temsili demokrasinin en önemli uygulamalarından biri de halk oylaması (referandum) dır. Seçilenlerin, Meclis çatısı altında çalışırken, gerekli görmeleri durumunda halkın görüşlerine başvurmaları; halkın ret veya kabulüne göre çalışmalarına devam etmeleri, bu yönetim biçiminin en önemli özelliğidir.

Demokrasinin Gelişim Evreleri

Modern dünyada, en fazla tercih edilen yönetim biçimi olan demokrasi, esasen bugünün siyaset biliminin bir ürünü değildir. Tarihsel gelişimi çok eskiye dayanır. Antik Yunan döneminde özellikle Aristoteles'in üzerinde yoğun şekilde çalıştığı bir yönetim sistemidir. Özellikle Aristoteles'in konu üzerinde inceleme yapmış olması, aslında demokrasi-nin "felsefi" yönünün olduğunu da gösterir. Platon'un, "Ya filozoflar devlet başkanı olmalı, ya da devlet başkanları filozof..." sözü, esasen siyasetin felsefeden hiç ayrı düşünülmemeyeceği anlamına gelir. O halde demokrasi, başta filozofların yani düşünce adamlarının çalışma alanları içinde yer almış bir sistemdir, denilebilir. Uygulama tarzıyla, zamanla, toplum ve ülkelerin sosyolojik ve kültürel yapısıyla çeşitli değişimlere uğramış ve çok zor şartlar altında günümüze kadar gelmiş olan demokrasi, yoğun felsefi düşüncelerin bir sonucudur. Dinamik yapıysa, demokrasinin sürekli üzerinde düşünülüp yenilenmeye müsait olduğu anlamına gelir. Aslında tek başına bu bile, demokrasinin nimetlerinden biridir.

Şimdi... Uzun yıllar monarşiyle idare edilen toplumlar, devlet yönetimine ilişkin söz söyleme ya da siyasi düşünce ifade etme hürriyetine sahip değillerdi. Dolayısıyla kendilerini yönetecek idarecilerin belirlenmesinde de söz sahibi olamamışlardı. Oysa insanların, kendilerini yönetecek bir yönetici belirlemeleri, onların en tabii hakkı olmalıydı. Monarşiyle idare edilen toplumlarda, devlet idarecisi, iktidarını ya miras yoluyla ediniyordu ya da askeri gücünü kullanarak... Toplumlar da buna bağlı olarak, mutlak iktidarı elinde bulunduran idarecinin doğrudan atadığı kimselerin hükmü altında yaşamak zorunda kalıyordu. Bu da çoğunlukla keyfi uygulamaları beraberinde getiriyor, toplum vicdanına aykırı kararların alınmasına, hukuki anlamda boşluğa ve kamu yararına olmayan uygulamalara kapı aralıyordu.

Tarih boyunca insanların düşünce ve ifade etme özgürlüğü gibi talepleri hiçbir zaman hız kesmemiştir. Sürekli çoğalan nüfusun da etkisiyle zorlaşan yöneticilik ise bu tip taleplerin artarak devamına neden olmuştur. Tarihte bu gibi taleplerin sonucuna ilişkin birçok örnek bulunmaktadır. Bakalım: Esasen demokrasiyi ve demokratikleşmeyi gerekli kılan bu taleplere ve sonrasındaki gelişmelere verilebilecek en önemli örnekler Magna Carta, Rönesans ve Reform, Avrupa Aydınlanması, Virjinya Haklar Beyannamesi ve Fransız Devrimi'dir.

Şimdi gelin bu "kilometre taşlarına" kısaca göz atalım:

Magna Carta: Günümüz demokrasisinin tam karşılığı olmasa da tarihte kralların yetkilerini sınırlayıp halka bazı hak ve özgürlükler getiren ilk demokrasi denemelerinden biri, 1215 yılında imzalanmış olan Magna Carta Antlaşması ile sahnelenmiştir. İngiltere'de Kral I. John'un imzaladığı ve "Büyük Ferman" anlamına gelen Magna Carta, modern anayasal

düzene ulaşmak için yaşanan tarihsel sürecin en önemli basamaklarından biri olarak öne çıkar.

Rönesans ve Reform: Ünlü Alman matbaacı ve yayıncı Johann Gutenberg'in 1450'de modern matbaayı geliştirmesiyle, tarih sahnesinde, özellikle siyaset arenasında çok hareketli bir dönem başlamıştır. Matbaayla birlikte insanlar duygu, düşünce ve bilgilerini ifade etme ve birbirleriyle paylaşma ihtiyacı içinde olmuşlardır. Bu da toplumdaki demokratik hak ve talepleri en somut anlamda harekete geçirmiştir. Matbaanın geliştirilmesi Avrupa'da Rönesans ve Reform hareketlerinin de başlamasına neden olmuştur. Kelime karşılığı "Yeniden Doğuş" anlamına gelen Rönesans, ilk kez 15. ve 16. yüzyılda İtalya'da ortaya çıkmıştır. Bu kavram daha çok edebiyat, bilim, kültür ve sanat alanındaki gelişmeleri ifade etmektedir. Matbaanın icadıyla, bu alanda çok sayıda ürünün basımı ve yayımı gerçekleşmiştir.

Avrupa Aydınlanması: Avrupa'da, 1750'li yıllarda canlanan aydınlanma felsefesiyle, anayasal demokrasinin fikri temelleri şekillenmiştir. Birçok düşünce adamı bu anlamda çeşitli söylemler geliştirmiş ve Aydınlanma'ya katkıda bulunmuştur. Örneğin ünlü fikir ve düşünce adamı Montesquieu'nun savunduğu "güçler ayrılığı", aslında devlet yönetiminde "yetki paylaşımı" ilkesini ortaya koymuştur. Yine o dönemin en önemli isimlerinden biri olan Jean Jacques Rousseau "özgürlük, eşitlik ve kardeşlik" sloganıyla 1762 - 1763 yıllarında "Toplumsal Sözleşme" adlı ünlü eserini kaleme almıştır. Ünlü İngiliz düşünürü John Locke ise yaşama hakkı, özel mülkiyet hakkı gibi, insanların sahip olması gereken çeşitli hak ve özgürlükleri dile getirmiştir.

Virjinya Haklar Beyannamesi: 1776 yılında John Locke'un toplumsal ve siyasal öğretileriyle, Montesquieu'nun "güçler

ayrılığı" ilkelerinden ilham alınarak hazırlanan Virjinya Haklar Beyannamesi, yönetimde yetersiz görülen yöneticilerin yetki ve sorumluluklarını "dizayn etmek" üzere imzalanmış önemli bir antlaşma olarak dikkat çeker. Demokrasinin gelişim evrelerinden biri olan bu beyanname, aynı dönemde hazırlanan Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi ile Fransız Devrimi'nde imzalanan İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'ne de örneklik teşkil etmiştir. Virjinya Haklar Beyannamesi'nde özgürlük, mülkiyet hakkı, hukuki düzenlemeler ve halkın egemenliği başta olmak üzere daha birçok konu işlenmiştir. Bu yönüyle, demokrasinin olgunlaşması adına da son derece önemli bir adım olarak öne çıkar.

Fransız Devrimi: İnsanlık tarihi boyunca sayısız örneği olmakla birlikte Orta Çağ'da görebileceğimiz yönetimde monarşi örnekleri, halkın hiçbir arzu ve isteklerine istenilen ölçüde cevap vermediği için zaman zaman kitlesel eylem ve isyanların meydana gelmesine neden olmuştur. Çoğunlukla büyük kıyımlarla bastırılan bu isyanlar, en son Fransa'da, aydınlanma devrinde ortaya çıkmıştır. Kralların idare ettiği Fransa'da yaşam standartlarının yükseltilmesini isteyen halk, yöneticilerden her defasında olumsuz ve sert cevaplar alınca bir isyan hareketi başlatıp, mevcut monarşiyi devirerek cumhuriyet rejimine geçişi sağlamıştır. 1789-1799 yılları arasında gerçekleşen, Avrupa ve Batı dünyasında bir dönüm noktası olan bu olay, cumhuriyet ve demokrasi kavramlarını da siyaset bilimine dâhil etmiştir. Fransa'nın ardından Avrupa'da daha birçok ülkede baş gösteren monarşi karşıtı eylemler, birçok ülkenin de cumhuriyet rejimine geçmesiyle sürmüştür. Devrimden sonra ilan edilen "Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi", sadece Fransızlar için değil, aslında bütün insanlar için geçerliliği olan bir bildirge olarak tarihteki yerini almıştır. Demokratik yapısında doğal olarak çeşitli farklılıklar

ŞADİ YAZICI

olsa da nihayetinde benimsenen yeni siyasi düşünce cumhuriyet ve demokrasi olmuştur.

Buraya kadar yönetim çeşitleri, demokrasiden önceki yönetim biçimleri, demokrasinin tanımı ve kısa tarihi, demokrasinin ilkeleri, demokrasi çeşitleri ve demokrasinin gelişim evreleri hakkında kısa ve genel bilgiler sunduk. Şimdi de Türkiye’de durum ne, biraz da ona bakalım.

II. BÖLÜM

TÜRKİYE’DE DEMOKRASİ (CUMHURİYET ÖNCESİ)

Avrupa’da bağımsızlığını kazanan ulus devletlerin meydana gelmesiyle hızlanan insan hakları ve demokrasi denemeleri belli ölçüde başarılı olunca, Osmanlı’nın son dönemlerinde de bu tür denemelerin başarıyla sonuçlanmasının, toplumu ve devleti bir arada tutabileceği düşünüldü. Zira gerileme ve dağılma döneminde olan Osmanlı Devleti, ülke içindeki “reform” yanlısı aydınların da yoğun düşünsel ve eylemsel baskısı altındaydı. Sonraları denenecek olan Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük gibi akımlarla bu düşünsel ve eylemsel çalışmaların toplum üzerindeki etkileri gözlemlenecek ve çıkan sonuca göre bir devlet terbiyesi geliştirilecekti. Nihayetinde, devletin bekasının ancak bu anlamda çağa ayak uydurmayla ve Batılı devletlerin yaptığı reformların ülkeye uyarlanmasıyla sağlanabileceği inancı doğdu. Sonrasındaysa Osmanlı’da -başta sosyokültürel sahada olmak üzere- modern çağı yakalamak adına çeşitli teknikler uygulamaya kondu.

Şimdi “Tanzimat Devri” ile başlayan, meşrutiyetlerle devam eden ve yeni bir devletin doğumuyla noktalanan bu uzun soluklu reform sürecine kısa başlıklar halinde bakalım:

Tanzimat Devri

“Tanzim etmek, düzenlemek, düzene sokmak” gibi anlamlara karşılık gelen Tanzimat, ayrıca duraklama ve dağılma sürecini yaşayan Osmanlı Devleti’nde, son derece önemli bir devrin de adıdır. Temellerinin aslında III. Selim ve II. Mahmut zamanında atıldığı kabul edilen Tanzimat Devri’nde amaçlanan, Avrupa’da yaşanan sosyal, siyasal, kültürel ve askeri alanlardaki yeniliklerin, Osmanlı’da da tatbik edilmesi ve bu yolla, devletin içine düştüğü gerileme ve dağılma durumundan kurtarılmasıydı.

1 Temmuz 1839 tarihinde Sultan II. Mahmut’un ölümü ve Sultan Abdülmecit’in tahta çıkmasıyla fiilen başlamış olan süreç, 3 Kasım 1839 tarihinde Gülhane’de okunan Tanzimat-ı Hayriye (Hayırlı Düzenlemeler) adlı ilanla tamamlanmıştır. Bu, ilan edildiği yer dolayısıyla “Gülhane Hattı Hümayunu” veya “Tanzimat Fermanı” olarak da bilinir. Bu fermanın okunmasıyla Osmanlı’da yeni bir dönem başlamış ve bununla beraber çeşitli alanlarda bir dizi düzenlemelere gidilmiştir.

Yaklaşık üç sayfadan oluşan bu fermanda özetle, devletin çağa ayak uyduramadığı ve dolayısıyla gerileme çizgisine girdiği; ancak bu tarihten sonra yapılacak yeniliklerle devletin içinde bulunduğu krizden çıkabileceği ve devlet düzeninin yeniden tesis edilebileceği vurgulanmaktaydı. Özellikle tüm Osmanlı ahalisinin; din, mezhep ve inanç gibi ayrımlar olmaksızın tamamının can, mal ve namusunun devletin sorumluluğunda olduğunun/olması gerektiğinin altı çizilmektedir.

Tanzimat Fermanı ilan edildikten sonra bir çeşit resmi gazete statüsündeki Takvim-i Vekayi’de de yayınlanmış ve “resmen” ilan edilmişti. Ayrıca şehir merkezleri başta olmak üzere, sancak ve kazalarda da okunmuş, halkın tamamının bu fermanıdan haberdar olması sağlanmıştı.

Tanzimat Fermanı’nın ilan edilmesiyle birlikte askeri, hukuki, mali ve eğitim gibi alanlarda süratle iyileştirilmeye gidildi; bu yolla, devletin ve milletin bir bütün olarak bir arada yaşaması hedeflendi.

Tanzimat Fermanı’yla askeri alanda yapılan düzenlemelerin başında, askerliğin zorunlu hale gelmesi, askerlik yaşının 20 yapılması ve zorunlu askerliğin 4 yıl olarak belirlenmesi ile Bahriye Nezareti’nin kurulması, Gayrimüslimlerin orduya dâhil edilip “albay” rütbesine kadar yükselebilmeleri gibi maddeler yer alıyordu.

Hukuki düzenlemeler ise tüm vatandaşların eşit bir şekilde Osmanlı vatandaşı olarak kabul edilmesi, Batı kaynaklı yeni ceza kanunlarının hazırlanması ve Fransız Ticaret Kanunu esas alınarak Ticaret Kanunnamesinin yürürlüğe girmesi gibi maddeleri kapsıyordu.

Mali düzenlemelerin başındaysa vergilerin tüm mükellefler arasında adil ve gelir düzeyine göre belirlenmesi ile Kaime-i Nakdiye ismiyle ilk kâğıt paranın kullanıma sunulması gibi maddeler bulunuyordu.

Eğitim alanındaki düzenlemelere bakıldığında ilk göze çarpanlar, öğretmen okullarının açılması, eğitim amaçlı yurt dışına öğrenci gönderilmesi, kız öğretmen okullarının kurulması, devlet memurlarının yetiştirilmelerine yönelik “Mekteb-i Maarif-i Adliye”nin inşa edilmesi gibi kararlardı.

Tanzimat Devri, her ne kadar 1839’da yapılan bir ilanla başlamışsa da bu devirde yapılan düzenlemeler ancak uzun yıllara yayılarak hayata geçirilebilmiştir.

Tanzimat Devri’nin, 1876’da II. Abdülhamit’in tahta çıkması ve Meşrutiyet’in İlanı ile sona erdiği kabul edilir.

Islahat Fermanı

“Yenilik, iyileştirme, reform” gibi anlamlara karşılık gelen ve aslında Tanzimat Fermanı’nın biraz daha geliştirilmiş biçimi olan Islahat Fermanı, 18 Şubat 1856 tarihinde, çöküş dönemini yaşayan Osmanlı Devleti’nin hayatta kalabilmesi için, son bir umutla hazırlanmıştı. Islahat Fermanı’nda da temelde devletle millet arasındaki kaynaşmanın sağlanması, siyasi ve toplumsal alanda yapılacak bir dizi düzenlemelerle devletin ayakta kalması hedeflenmişti. Islahat Fermanı’yla, 1860 yılındaki Abdülaziz Fermanı’na kadar çeşitli yenilikler hayata geçirilmiş, az da olsa devletin nefes alması sağlanmıştı. Ayrıca millet, çeşitli düzenlemelerle bazı ilklerle tanışmış ve yeni haklara kavuşmuştu. Örneğin, Osmanlı tebaasına mensup Gayrimüslimlere yönelik yapılan geniş çaplı iyileştirmeler, Gayrimüslimlerin de kendilerini Osmanlı gibi hissetmelerine ve bu yönüyle devlete bağlı kalmalarına yardımcı olmuştu. Zira o dönemde ulus devletlerin kurulması paralelinde canlanan milliyetçiliğe bağlı olarak etnik unsurların kopuşları hızlanmış, Osmanlı da bu açıdan zor bir döneme girmişti. Islahat Fermanı’yla, Tanzimat Fermanı’nda da olduğu gibi tüm etnik unsurların dil, din, ırk, mezhep, inanç ayrımı gözetilmeksizin “Osmanlılık” ismi altında aynı haklara sahip olmaları amaçlanmaktaydı. Bu fermanla birlikte Gayrimüslimlerin askeri okullara gitmelerinin ve devlet memuru olmalarının da önü açılmış oluyordu.

Islahat Fermanı, aslında Osmanlı’daki Gayrimüslim tebaanın geniş haklara kavuşması için hazırlanmış olsa da her türlü fedakârlığa rağmen Gayrimüslimler hiçbir zaman memnun olmamıştır. Çünkü meseleye tarihsel bir arka plandan bakılacak olursa görülecektir ki, Osmanlı’nın önüne defalarca getirilen Gayrimüslim sorunu, aslında Osmanlı’nın iç işlerine müdahale etmenin bir dayanağı olarak görülmüştür. Dahası,

yabancı devletler Osmanlı’daki bu sorunun tam anlamıyla bitmesini hiçbir zaman istememişlerdir. Zira yabancı devletler ne zaman Osmanlı’nın iç işlerine karışmak istemişlerse, hep bu Gayrimüslim tebaanın durumunu sebep göstermişlerdir. Bu gerçeğin farkında olan çeşitli Gayrimüslim toplumlar, Osmanlı’ya daha sıkı bağlanırken, bazılarıysa devletin çöküşünün hızlanmasında önemli görevler üstlenmişlerdir.

Islahat Fermanı’yla sağlanan düzenlemelerin öne çıkan maddeleri şu şekilde sıralanabilir:

1. *Müslüman olmayan halka din ve vicdan özgürlüğü sağlanacaktır.*
2. *Resmi yazışmalarda Gayrimüslimleri küçük düşürücü sözler ve ifadeler kullanılmayacaktır.*
3. *Belediye ve il meclislerine Gayrimüslimler de üye olabileceklerdir.*
4. *Gayrimüslimler de devlet memuru olma hakkını kazanacak, çeşitli okullarda görev alabileceklerdir.*
5. *Okul, hastane ve kilise gibi binaların tamir ve onarımları yapılacak, gerekli görülen binalar yeniden inşa edilecektir.*
6. *Toplumda yaşayan herkes şirket, banka vb. kurumlar açabileceklerdir.*
7. *Karakol ve hapishaneler ıslah edilecek; işkence, dayak, kötü muamele ve angarya işler kaldırılacaktır.*
8. *Gayrimüslimler, bedelini ödemeleri halinde askerlik hizmetinden muaf tutulabileceklerdir. Askerlik hizmeti için ise nakdi bedel kabul edilebilecektir.*

Bir takım tarihçi ve siyaset bilimciler bu tip düzenlemelerle, Osmanlı toplumunun demokrasi ve insan haklarına kavuşmasının amaçlandığını ifade etseler de gerçek şudur

ki, Osmanlı'yı içten çökertmek isteyen çeşitli yabancı devletler, Gayrimüslimleri, kendi çıkarları için sadece bir basamak olarak kullanmışlardır. Zira bu düzenlemelere rağmen ülkedeki Gayrimüslim sorunu hiç bitmemiş, aksine artarak devam etmiştir.

İttihat ve Terakki

Esasen, “Birlik ve İlerleme” anlamına gelen “İttihat ve Terakki”, bir dönemin en büyük siyasi hareketlerinden biridir. Mensuplarına “İttihatçılar”, sonraki dönemlerde de “Jön Türkler” denmiştir.

1889 yılında Askeri Tıbbiye Mektebi'nde İttihad-ı Osmani Cemiyeti ismiyle gizlice kurulan örgüt, sonraları İttihat ve Terakki adını almış ve çeşitli küçük grupların da desteğiyle kısa zamanda etkin siyasi bir güce dönüşmüştür. İshak Sükûti, Abdullah Cevdet, İbrahim Temo ve Çerkez Mehmet Reşit isimli dört öğrenciyle temelleri atılmış, ardından gruba dâhil olan Hüseyinzade Ali, Cevdet Osman, Nazım Bey, Kerim Sebati gibi “devrimci” isimlerin de katılmasıyla varlığını ciddi anlamda hissettirmeye başlamıştır. Yurtiçinde ve yurtdışında çok iyi organize olan örgüt mensupları, birçok önemli muhalif ismin de kendilerine katılmasıyla Osmanlı için bir tehdit unsuru haline gelmiştir. Özellikle Fransa'da sıkı bir yapılanmaya giren İttihatçılar, sürgün edilmiş Osmanlı devlet ve siyaset adamlarıyla, gazeteci ve yazarların da katılımıyla Türk siyasi hayatında çok farklı bir devrin kapılarını açmışlardır.

Hedefledikleri güce eriştikten sonra padişah ve paşalar üzerinde de baskı kuran İttihatçılar, parlamenter sisteme geçişte de rol almış, Osmanlı'nın seçilmişlerden oluşan ilk meclisi Meclis-i Mebusan'da ciddi söz sahibi olmuşlardır.

Fikir ve düşünce özgürlüğü söylemleriyle hareket eden İttihatçılar, temelde Sultan II. Abdülhamit'in uygulamalarına muhalefet eden kesimlerce desteklenmiştir. Bu da örgütün, birçok görüşten insanı kapsadığı anlamına gelmektedir. Tabii, bunun doğal bir sonucu olarak da ileriki dönemlerde kendi içinde bölünmeler ve ayrılmalar yaşamıştır. İttihat ve Terakki, Osmanlı'da II. Meşrutiyet'in ilanına önyak olmuş ve ideoloji olarak “Türkçülük” düşüncesini savunmuştur. Dini ilkelere “saygı duymakla” birlikte, Batılılaşmayı amaç edinmiş ve örgüt prensiplerini de bu amaca göre belirlemiştir.

İttihat ve Terakki, her ne kadar anayasal bir düzenin kurulması için yola çıkmışsa da Osmanlı'nın o dönemki sosyal ve siyasal yapısı buna müsait olmadığından, sonradan cereyan edecek olan birçok sorunun parçası haline gelmiştir. İktidarda oldukları dönemde, devlet yönetiminde nispeten istikrar sağlanmışsa da en fazla suikast ve karanlık ilişkiler de yine o dönemde olmuştur. Sonraki yıllarda “her büyüyen gücün bölüneceği” esası İttihatçılar için de geçerli olmuş ve belli bir güce eriştikten sonra kendi içinde kopmalar yaşamaya başlamıştır. Özellikle Meclis'te yeni partilerin kurulması, İttihatçılar için aşılması zor bir problem haline gelmiştir. Mesela, 1912 yılında yapılan seçimlerde büyük oranda galip gelmişlerse de yolsuzluk ve şiddet olaylarından sorumlu tutulduklarından, üzerlerinde oluşan baskı neticesinde istifa etmek zorunda kalmışlardır. Yerine kurulan yeni hükümetin de 1912'nin Ekim ayında meydana gelen Balkan Savaşı'nda başarısız olması üzerine, ülkede bir kez daha devlet krizi baş göstermiştir. Sonraları iktidarı ele alan İttihat ve Terakki Partisi, I. Dünya Savaşı sırasında da devletin kontrolünü elinde tutmuş ve savaşa girme konusunda ısrarlı davranarak Osmanlı'yı, evet, savaşa sokmuştur. I. Dünya Savaşı'nın hezimetle sonuçlanmasının ardından, kendi içinde yaşadığı sorunların da etkisiyle

1 Kasım 1918 tarihinde bir araya gelen İttihat ve Terakki Partisi, kendisini feshederek çeşitli gruplara bölünmüştür. Kurtuluş Savaşı ve sonraki dönemlerde de etkin bir biçimde çalışmalarına devam eden İttihatçılar, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ve Gazi Mustafa Kemal'in siyaset sahnesine dâhil olmasıyla farklı şekillerde çalışmalarına devam etmişlerdir.

Şimdi yeri gelmişken Mustafa Kemal'in İttihat ve Terakki'yle olan ilişkisine de kısaca bir göz atalım:

Aslında bu, cumhuriyet tarihi boyunca sürekli tartışılmış bir meseledir. Bir kısım aydın Mustafa Kemal'in sıkı bir İttihatçı olduğunu iddia ederken, başka bir kısım aydın ise Mustafa Kemal'in dönemin şartları gereği İttihatçılarla kerhen görüşmek mecburiyetinde kaldığını ancak asla bir İttihatçı "olmadığını" ileri sürmüştür. Esasında Gazi Mustafa Kemal, bu partinin kurucuları ya da idarecileri arasında olmamıştır. Bir rivayete göre Mustafa Kemal, 22 Eylül 1909 tarihinde Selanik'te yapılan bir toplantıya Bingazi veya Trablusgarp temsilcisi olarak katılmıştır. Ancak cemiyetin organizasyonunu beğenmemiş ve parti işleyişini eleştirmiştir. Ona göre, İttihat ve Terakki içinde askerlerin bulunması doğru değildir. Parti madem siyasi bir partidir, o halde sadece sivillerden meydana gelmelidir. Mustafa Kemal, askerlerin askeri işlerle, siyasetçilerin siyasetle ilgilenmeleri gerektiğinin altını çizmiştir.

II. Abdülhamit Dönemi

Sultan II. Abdülhamit, Osmanlı tarihinin son dönemine damgasını vurmuş ve devletin demokratikleşme ve meşrutiyet yolundaki yürüyüşüne ışık tutmuş önemli ve saygın bir devlet adamıdır. Osmanlı'da adeta devlet krizinin yaşandığı bir dönemde "meşrutiyet" sözü vererek tahta geçmiştir. Bir

anlamda Osmanlı'nın demokrasiye ilk geçiş denemesi diye tanımlayabileceğimiz bu süreç, ülkeye birçok yeniliğin kapılarını açmış, Osmanlı milletinin çeşitli hak ve hürriyetlerle tanışmasını sağlamıştır. Esasen II. Abdülhamit'in meşrutiyet sözü verdiği ve bu sözü gerçekleştirmek için yoğun çaba sarf ettiği doğrudur ancak bu yenilikleri fırsat bilerek "kirli emellerini" sahnelemek isteyen içteki ve dıştaki bir takım odakların karşısında da kararlılıkla durmuş ve devletin bekası için, meydana gelen her türlü tehdidi sindirmesini de bilmiştir.

Sultan II. Abdülhamit, önceki padişahların aksine iktidarı iki kez ele almıştır. İlk saltanat dönemi kısa sürmüş ve tam olarak muktedir olamamıştır. Ancak ikinci saltanat döneminde (33 yıl) devletin tüm kontrolünü ele almış ve son derece köklü uygulamalara imza atmıştır. Özellikle çağın bir "istihbarat çağı" olduğu gerçeğini görerek Yıldız İstihbarat Teşkilatı'nı kurmuş, çok sıkı bir istihbarat ağıyla milli bütünlüğü sağlamak adına yoğun bir çalışma içinde olmuştur. Bilhassa Siyonizm'e karşı müthiş bir mücadele vermiş ve 150 milyon altınla kendisinden toprak talep eden Siyonizm'in kurucusu Theodor Herzl'i huzurundan kovarak davasına olan bağlılığının hiçbir maddi bedelle ölçülemeyeceğini ortaya koymuştur.

Sultan II. Abdülhamit, ülkedeki birçok siyasi iyileştirmenin merkezinde yer aldığı gibi, ülkenin sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan kalkınması için de özel bir çaba içinde olmuştur. Ancak ne acı ki, iktidarı boyunca sayısız projeyi hayata geçirmiş olan Abdülhamit'in, hazırladığı birçok projenin gerçekleşmesine iktidarı ve ömrü vefa etmemiştir.

Osmanlı tarihinin en yoğun eğitim seferberliği onun döneminde yaşanmıştır. Çok hızlı ve yoğun bir okullaşmaya gidilmiş, yurt içinde ve yurt dışında sayısız eğitimli insanın

yetişmesi sağlanmıştır. Özellikle öğretmen okullarıyla askeri okulların açılması anlamında tam bir üretkenlik dönemi içinde olunmuştur. İlk kız meslek okulları onun döneminde açılmış ve kendisi de bizzat bu tip çalışmalara destek olmuştur. Hatta Abdülatif Suphi Paşa'nın kız okullarının açılması sırasındaki endişesi karşısında, *"Paşa, sen okulları aç, gerisi bana bırak, ben arkadayım."* diyerek kız okullarının açılması karşısındaki kararlı tavrını ortaya koymuştur.

Sultan II. Abdülhamit, eğitimde olduğu kadar ulaşım da çağır açmış bir padişah'tır. Onun Hicaz Demiryolu projesinin, o dönemin mali ve teknik imkânları göz önünde tutulursa, ne büyük bir proje olduğu kolaylıkla anlaşılabilecektir. Büyük bölümü bağışlarla inşa edilen bu demiryolu projesiyle, Sultan'ın ulaşımına verdiği büyük önem de görülebilecektir. Bugün bile dimdik ayakta olan Sirkeci ve Haydarpaşa garları onun imzasını taşıyan eserlerdir.

Ulaşım alanında olduğu gibi iletişim alanında da önemli projeleri hayata geçirmiş olan Abdülhamit, örneğin Posta Telgraf Teşkilatı'yla önemli bir eksikliği gidermiş, bu alanda ciddi bir boşluğu doldurmuştur.

Darülaceze ve Şişli Etfal Hastanesi de Sultan'ın sağlık ve sosyal yardımlaşmaya verdiği önemin örnekleri olarak değerlendirilebilir.

Sultan Abdülhamit'in bir de tamamlanamamış projeleri vardır. Haliç'e ve Boğaz'a birer köprü yaptırılması gibi... O dönem hayal dahi edilemeyecek böylesine ciddi projeleri gerçekleştirmek istemesi, aslında onun ne büyük bir devlet adamı olduğunun da çok açık bir göstergesidir.

Bugün bir kesim tarafından Sultan II. Abdülhamit'e "baskıcı", onun dönemineyse "istibdat dönemi" denmesinin, esasen hiçbir anlaşılır tarafı yoktur. Onun dönemindeki sosyal ve

siyasal olaylar objektif ve önyargısız bir biçimde titizlikle incelenecek olursa, çökme noktasına gelmiş bir devletin nasıl dirildiği, nasıl ayağa kalktığı ve 33 yıl gibi uzun bir süre nasıl idare edildiği görülecektir. Evet, belki baskı yapmıştır! Ama bu baskıyı kime ve hangi gerekçeyle yaptığı önemli değil midir? Adeta, Batılı ülkelerin ajan ve provokatör eğitim merkezi haline gelmiş olan Anadolu'da, doğal olarak güvenlik tedbirleri almış olmak yanlış mıdır? Abdülhamit'in yaptığı da odur. Çeşitli sebepler öne sürerek Anadolu'ya girmeye çalışan ve her fırsatta devletin iç işlerine müdahale eden yabancı güçlerle, o dönemin şartları altında mücadele etmek kolay mıdır? Elbette, istihbarat ağını genişletecek ve bir dizi güvenlik tedbirleri alınacaktır. Az önce yabancı güçlerin Islahat Fermanı'nın ilan edilmesiyle ne gibi haklara kavuştuklarına değinmiştik. Osmanlı bu hakları vermekle, "insan hakları" bakımından şüphesiz iyi etmiştir ancak bu hakları "baskı" ve "zorlamayla" vermek zorunda kalmıştır. Devlet, baskı altındadır! Devlet, istikrarsızdır! Devlette bir yönetim krizi yaşanmaktadır. Devlette bir otorite boşluğu vardır. Böyle bir dönemde yönetime gelen Abdülhamit'in de şüphesiz buna karşı yapması gereken bazı düzenlemeler olmuştur. Öyle ki, Osmanlı'nın ömrünü büyük oranda bu düzenlemek uzatmıştır. Bütün bu tarihsel gerçeklere rağmen, bazı art niyetli kimseler, Osmanlı'nın demokrasi ve hürriyet adına attığı adımların Abdülhamit zamanında törpülediğini, insan hakları ve özgürlükler yolunda kat edilen mesafenin büyük yara aldığını söylemektedirler. İnsaf! Bu ithamları anlamak, hak vermek nasıl mümkün olabilir? Ancak bütün bu verilen haklara ve sonrasında ilan edilen I. ve II. Meşrutiyet'e rağmen, yabancı güçlerin Osmanlı üzerindeki iştahları kurumamış, zamanla ülke, her türlü fedakârlığa rağmen çöküşten kurtulamamıştır. Karanlık yolculuk Abdülhamit'in hal' edilmesinden sonra da hızla

sürmüş, sonrasında iktidara gelen İttihatçıların kişisel hırs-ları uğruna ülkeyi soktukları savaşa da son durağa varmıştır.

Bunlara birazdan kısa başlıklar altında bir kez daha de-ğineceğiz.

Sultan'ın devleti ve milleti adına büyük bir cesaretle or-taya koyduğu hizmetleri, 1908 yılında tahttan indirilişine ka-dar sürmüştür. Bu büyük devlet ve dava adamı, 10 Şubat 1918 tarihinde İstanbul'da hayata veda etmiştir.

Sultan II. Abdülhamit Han, milletimize kazandırdığı sa-yısız hizmetle bugün bile rahmetle ve minnetle anılmaya de-vam etmektedir.

I. Meşrutiyet'in İlanı

I. Meşrutiyet, Osmanlı'da ilan edilmiş ilk anayasal yö-netim dönemi olarak kabul edilir. 1876'da II. Abdülhamit'in tahta çıkmasıyla yürürlüğe girmiştir. İlan edilmesinde daha çok Namık Kemal, İbrahim Şinasi, Agâh Efendi ve Ziya Paşa gibi devrin önemli isimlerinin de içinde olduğu Genç Os-manlılar Hareketi'nin etkisi olmuştur. O dönem büyük bir siyasal güç pozisyonunda olan Genç Osmanlılar, devletteki otorite boşluğunu görmüş ve Meşrutiyet'i ilan edeceği sö-zünü aldıktan sonra Sultan Abdülhamit'in tahta geçmesini temin etmişlerdir.

Abdülhamit her ne kadar iktidarı ele almış ve Genç Osmanlılar'ın yoğun baskısı altında kalmış olsa da Meşrutiyet'i ilan etmekte aceleci davranmamıştır. Çünkü ona göre, Os-manlı milleti padişahlıkla idare edilmeye alışkındır ve yeni bir yönetim sisteminin uygulanması, yönetimde aksamalara ne-den olabilir! Zira millet bir çeşit demokrasi olan Meşrutiyet'i idrak etmeye hazır değildir. Her ne kadar Osmanlı kısmen

bir Avrupa ülkesi olsa da topraklarının ve nüfusunun büyük bölümü Doğu'dadır. Ona göre demokrasi için bir süreç, bir rotasyon gereklidir.

O dönem içte ve dışta meydana gelen problemler, alı-nan borçlar nedeniyle yaşanan ekonomik kötüleşme, siyasi istikrarsızlık, devlet yönetiminde de ciddi bir krize neden ol-muştu. Balkanlar'daki ayaklanmalar ile Rusya'yla olan gergin ilişkiler de başlı başına bir problem olarak orta yerde duru-yordu. Ülke yönetilemez haldeydi ve koca bir imparatorluk adeta bitme noktasına gelmişti. Bunun farkında olan Sultan II. Abdülhamit Han, reform yanlılarını da toplayarak, millet ve devlet olarak içinde bulunulan krizden çıkmanın yollarını aradı. Çeşitli istişarelerde bulundu. Devrin tüm din adamı ve aydınlarıyla bir dizi görüşme gerçekleştirdi. Nihayetinde böyle bir dönemde devletin yaşadığı krizi atlatmak adına kendisin-den istenileni yapmak zorunda kaldı ve Meşrutiyet'i ilan etti. Bu ilanla birlikte yeni bir demokratikleşme sürecine de giril-miş olunuyordu. Ancak Sultan II. Abdülhamit Han çok iyi bir eğitim almıştı; siyasette uzmandı. Sosyolojiyi çok iyi bi-liyordu. Özellikle tarih bilgisi ileri noktalardaydı. Tarihin, te-kerrürden ibaret olduğunun da farkındaydı. Dedelerinin ya-şadığı problemleri de dikkatle tahlil etmişti. Bu nedenle çok titiz davranıyordu. Osmanlı, ilk kez demokrasiyi deneyecekti. İlk kez meclis kurulacak ve halkın seçtiği kimseler, devlet yö-netiminde doğrudan rol alacaktı. Belki de her zamankinden çok daha dikkatli olmak zorundaydı.

Meşrutiyet'in ilanıyla başta düşünce ve ifade özgürlüğü olmak üzere "aydınların" birçok tavsiyesi doğrultusunda ka-rarlar alındı ve bu doğrultuda çeşitli düzenlemeler hayata ge-çirildi. Her ne kadar Meşrutiyet'in ilanıyla devletin ayakta kal-masının hedeflendiği söylene de aslında işin içinde başka işler vardı. Meşrutiyet yanlısı "aydınlar" Avrupa'da, özellikle

Fransa'da kalmış ve kendilerince hayalini kurdukları bir Batılılaşma düşüncesine kapılmışlardı. Meşrutiyet'le birlikte düşünce ve ifadede serbestlik kazanan belli aydınlar, bu düşünceleri doğrultusunda gazeteler çıkarıyorlar, yazılar yayınlıyorlardı. Hatta bazen Sultan Abdülhamit aleyhine dahi çok sert yazılar yazmaktan çekinmiyorlardı. Ancak devlet ve millet, böylesine açıktan ithama ve tahrike müsait değildi. Osmanlı'nın köklü devlet geleneği farklıydı!

Başta birçok şey güzeldi. İnsan hakları, düşünce ve ifade özgürlüğü, demokrasi ve demokratik yönetim anlayışı, her şeye rağmen kısa sürede özümsemişti. Ancak Meşrutiyet'in getirdiği birçok yeniliğin yanında, bu yenilikleri fırsat bilip devlet içine sızarak başka amaçların peşine düşen kimselerin olduğu çok geç olmadan anlaşıldı. Zira Sultan Abdülhamit öncekiler gibi değildi! Son derece zeki ve şüpheciydi. Kendisinden habersiz bir şeyler oluyor gibiydi. Onu ve yakın dostlarını tedirgin eden, rahatsız eden bir şeyler! Bilmeliydi; bilmek istiyordu! Dahası, bilmek zorundaydı da! Bu nedenle öncelikle çok gizli ve çok özel bir teşkilatın kurulması talimatını verdi. Talimat, büyük bir gizlilik içerisinde kısa sürede yerine getirildi. Adı, "Yıldız İstihbarat Teşkilatı" olan ve 1880 yılında kurulan Türk tarihinin bu ilk istihbarat teşkilatı, son derece kritik işler başaracak ve devletin bekası için çok büyük operasyonlara imza atacaktı. Abdülhamit Han'ın dönemine, belli bir kesimin "istibdat devri" demeleri de bundandır. Doğru... Onun dönemi, devletin egemenliğini ve milletin bağımsızlığını ortadan kaldırmak isteyenlere, evet, bir "istibdat" yaşatmıştı!

I. Meşrutiyet'in ilanı sosyal hayata bir dizi yenilikler getirdiği gibi siyasi hayata da çok önemli yenilikler getirmişti. Örneğin, 23 Aralık 1876'da Meşrutiyet'in en önemli icraatı ve Osmanlı'nın ilk anayasası olan Kanun-i Esasi'nin hazırlanması

ve yürürlüğe konması o dönemin bir ürünüydü. Kanun-i Esasi ile Osmanlı, Meclis ve Mebus gibi yeni ama çok önemli ve kritik kavramlarla tanışmış oluyordu.

Kanun-i Esasi, Meclisi Ayan, Meclisi Mebusan ve Meclisi Umumi

I. Meşrutiyet'in en önemli icraatının, 23 Aralık 1876 tarihinde kabul edilen ve 119 maddeden oluşmuş olan Kanun-i Esasi'nin ilan edilmesi olduğunu söylemiştik. Osmanlı'nın ilk anayasası olan Kanun-i Esasi, devletin ve milletin idaresine yönelik çok sayıda maddeyi içermesinin yanında, en önemli özelliği ilk kez bir "meclis" anlayışını getiriyor olmasıydı. Başlarda meclis anlayışı padişahın yetkilerini kısıtlıyor gibi görünse de aslında sanıldığı gibi bu yapıyla padişahın yetkilerine bir sınırlama getirilmiyordu; sadece ülke idaresinde padişahın dışında ikinci bir organ da söz sahibi oluyordu. Padişah yine yürütme yetkisinin tamamını tek başına elinde tutuyordu. Örneğin sadrazamları ve bakanları dilediği gibi atayabiliyor ya da görevden alabiliyordu. Savaş ve barış gibi konularda da kesin söz sahibiydi. İlk kez meclis uygulamasına geçilmesine rağmen, meclisi dilediği zaman feshetme ya da açma yetkisi de yine padişahın elindeydi. En önemlisiyse, padişahın, gerekli gördüğünde dilediği kimseleri sürgüne gönderme yetkisi de bulunmaktaydı. Evet, padişah yine bütün bu yetkilere sahipti ancak söz konusu meclis iki kanatlı bir yapıya sahipti ve kanatlardan biri, halk tarafından seçilmiş mebuslardan oluşmaktaydı. Bu, halkın devlet idaresine -bir anlamda- ortak olması gibi bir şeydi. Osmanlı'da bir ilkti bu!

Tüm hazırlıkların ardından meclis inşa edilmiş ve nihayet çalışmalara başlanmıştı. Meclis-i Mebusan ve Meclis-i Ayan

adlarıyla iki grup şeklinde kurulan mecliste; 115 kişiden oluşan Mebusan üyeleri il, ilçe ve kazalardaki yerel meclislerden seçilenler arasından belirlenmişti. 33 kişiden meydana gelen Ayan meclisinin başkan ve üyelerinin atamaları ise doğrudan padişah tarafından yapılmıştı. Bu iki ayrı meclisin oluşturduğu genel meclise ise Meclis-i Umumi adı verilmişti.

Şimdi çok zor şartlar altında çalışmalarını sürdürmüş olan Meclis-i Mebusan'ın kısaca çalışma takvimine bakalım:

31 Mart 1877'de çalışmalarına başlayan 1. Meclis-i Mebusan, 28 Haziran 1877'de çalışmalarını tamamlayarak dağıldı. 2. Meclis-i Mebusan ilk kez 13 Aralık 1877'de toplandı. 93 Harbi'nin doğurduğu sonuçlar üzerine 14 Şubat 1878'de tatil edildi. 4 Aralık 1908'de çalışmalarına başlayan 3. Meclis-i Mebusan, 18 Ocak 1912'de padişah tarafından bir kez daha tatil edildi. 18 Nisan 1912'de 4. Meclis-i Mebusan toplandı. Bu parlamento, 5 Ağustos 1912'de Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın önerisi ile feshedildi. Sonrasında Balkan Savaşı nedeniyle seçime gidilemedi ve sıkıyönetimin ilan edildiği duyuruldu.

O dönem gücünü iyice ortaya koyan İttihat ve Terakki'nin 23 Ocak 1913 tarihindeki Bâb-ı Âli Baskını ile iktidarı ele geçirmesiyle farklı bir sürece girildi. Nihayet 1914'te uzun süredir planlanan seçimler yapıldı ve 5. Meclis-i Mebusan, üyeliklerin tamamını elde eden İttihat ve Terakki'nin ağırlığıyla toplandı. İttihat ve Terakki'nin I. Dünya Savaşı'na katılma yönünde karar alması üzerine, Osmanlı Devleti savaşa dâhil oldu ve bu gereksiz ve karmaşık süreç, devletin ve milletin büyük yara almasıyla noktalandı. 21 Aralık 1918'de Padişah Sultan Vahdettin tarafından, yeni seçimler yapılmak üzere parlamento bir kez daha feshedildi. Yapılan seçimler sonunda son Meclis-i Mebusan ilk toplantısını 12 Ocak 1920'de gerçekleştirdi. 16 Mart 1920'de İstanbul'un işgali üzerine, parlamento, işgal güçlerinin baskısıyla, 11 Nisan 1920 tarihinde

resmen kapatıldı. 23 Nisan 1920 tarihinde ise Ankara'da "Büyük Millet Meclisi" faaliyetlerine başladı.

Ülkenin ve bölgenin içinde bulunduğu şartlar ve yaşanan savaşlar nedeniyle zaman zaman tatil edilen (kapatılan, tatil edilen) meclis toplantıları, her türlü engele rağmen, değişik tarihlerde birçok kez toplanmayı başarmış ve çeşitli kararlara imza atmıştı. Halkın iradesine duyulan saygının bir neticesi olarak ısrarla savunulmaya çalışılmış olan meclis, sadece devletin aleyhine baş gösteren eylemler hissedildiği zaman tatile sokulmuştu. Çünkü daha önce de ifade ettiğimiz üzere, bu tür bir anayasal sistem Osmanlı Devleti'nin de milletin de ilk tecrübesiydi. Dolayısıyla, sağlıklı bir şekilde işlemesi de zaman alacaktı.

Bütün aksamalara rağmen tüm meclis çalışmalarında Kanun-i Esasi temel alınıyor, icraatlar bu ilk anayasanın çizdiği sınırlar çerçevesinde ortaya konuyordu. Çeşitli dönemlerde, içeriğinde bazı değişiklikler yapılmış olsa da ilk hazırlanan Kanun-i Esasi, Osmanlı'da bir devrim niteliğindeydi.

Şimdi tekrar başa dönelim ve I. Meşrutiyet'in en önemli icraatı olan Kanuni Esasi'ye maddeler halinde kısaca bakalım.

Osmanlı'nın ilk anayasası olan Kanun-i Esasi, çeşitli başlıklar altında bölümlere ayrılmıştı ve ilk iki bölümü ile içerdiği maddeler şu şekildeydi:

Memaliki Devleti Osmaniye

- 1- *Devleti Osmaniye memalik ve kıtaatı hazırayı ve eyalatı mümtüzeyi muhtevi ve yekvücut olmakla hiç bir zamanda hiç bir sebeple tefrik kabul etmez.*
- 2- *Devleti Osmaniye'nin paytahtı İstanbul şehridir ve şehri mezkûrun sair Osmaniye'den ayru olarak bir gûne imtiyaz ve muafiyeti yoktur.*

- 3- *Saltanatı Seniyei Osmaniye hilâfeti kübrayı İslâmiyeyi haiz olarak sülalei âli Osmandan usulü kadimesi veç-hile ekber evlada aittir.*
- 4- *Zatı Hazreti Padişahi hasbel hilâfe dini İslâmın hâmisi ve bilcümle tebeai Osmaniye'nin hükümdar ve padişahıdır.*
- 5- *Zatı Hazreti Padişahinin nefsi hümayunu mukaddes ve gayri mesuldür.*
- 6- *Sülalei âli Osmanın hukuku hürriye ve emval ve emlâki zatiye ve madâmelhayat tahsisatı maliyeleri tekâfülü umumî tahtındadır.*
- 7- *Vükelânın azil ve nasbı ve rütme menasıp tevcihi ve nişan itası ve eyalâtı mümtazenin şeraiti imtiyazlerine tev-fikan icrayı tevcihatı ve meskûkat darbı ve hutbelerde nâmının zikri ve düveli ecnebiye ile muahedat akdi ve harb ve sulh ilânı ve kuvvei berriye ve bahriyenin ku-mandası ve harekâtı askeriye ve ahkâmı şeriye ve kanu-niye'nin icrası ve devairi idarenin muamelâtına müteal-lik nizamnamelerin tanzimi ve mücazaatı kanuniye'nin tahfifi ve affı ve Meclisi Umuminin akt ve tatili ve lede-lik tiza Heyeti Mebusanın azası yeniden intihap olun-mak şartile feshi hukuku mukaddesei Padişahi cüm-lesindendir.*

Tebaaî Devleti Osmaniye'nin Hukuku Umumiyesi

- 8- *Devleti Osmaniye tabîyetinde bulunan efradın cümle-sine herhangi din ve mezhepten olur ise bilâ istisna Os-manlı tabir olunur ve Osmanlı sıfatı kanunen muayyen olan ahvale göre istihsal ve izae edilir.*
- 9- *Osmanlıların kâffesi hürriyeti şahsiyelerine mali ve ahe-rin hukuku hürriyetine tecavüz etmekle mükelleftir.*

- 10- *Hürriyeti şahsiye her türlü taarruzdan masundur. Hiç kimse kanunun tayin ettiği sebep ve suretten maada bir bahane ile mücazat olunamaz.*
- 11- *Devleti Osmaniye'nin dini İslâmdır. Bu esası vikaye ile beraber asayiş halkı ve adabı umumiyeyi ihlâl etme-mek şartile memaliki Osmaniye'de maruf olan bilcümle edyanın serbestii icrası ve cemaatı muhtelifiye verilmiş olan imtiyazatı mezhebiyenin kemakân cereyanı Dev-letin tahdi himayetindedir.*
- 12- *Matbuat kanun dairesinde serbesttir.*
- 13- *Tebaaî Osmaniye nizam ve kanun dairesinde ticaret ve sanat ve felahet için her nevi şirketler teşkiline mezundur.*
- 14- *Tebaaî Osmaniye'den bir veya bir kaç kişinin gerek şah-sıslarına ve gerek umuma müteallik olan kavanin ve nizamata muhalif gördükleri bir maddeden dolayı işin merciine arzuhal verdikleri gibi Meclisi Umumiye dahi müddei sıfatile imzalı arzuhal vermeğe ve memurinin e'falinden iştikâye selâhiyetleri vardır.*
- 15- *Emri tedris serbesttir. Muayyen olan kanuna tebaiyet şartile her Osmanlı umumî ve hususî tedrise mezundur.*
- 16- *Bilcümle mektepler Devletin tahtı nezaretindedir. Tebaaî Osmaniye'nin terbiyesi bir siyaki ittihat ve intizam üzere olmak için iktiza eden esbaba teşebbüs olunacak ve mi-leli muhtelifinin umuru itikadiyelerine müteallik olan usulü talimiyeye halel getirilmeyecektir.*
- 17- *Osmanlıların kâffesi huzuru kanunda ve ahvali diniye ve mezhebiyeden maada memleketin hukuk ve vezai-finde mütesavidir.*
- 18- *Tebaaî Osmaniye'nin hidematı Devlette istihdam olunmak için devletin lisanı resmisi olan Türkçeyi bilmeleri şarttır.*

19- *Devlet memuriyetinde umum tebaa ehliyet ve kabiliyetlerine göre münasip olan memuriyetlere kabul olunurlar.*

Bu şekilde yürürlüğe giren Kanun-i Esasi'nin, -sonradan çıkacak olan- Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ile çelişen hükümleri 20 Ocak 1921 tarihinde yürürlükten kalkmış; Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ile çelişmeyen maddeleri ise 1924 anayasasının yürürlüğe girme tarihi olan 20 Nisan 1924'e kadar yürürlükte kalmıştı.

Sened-i İttifak

Anayasa hukukçularının "*Tarihimizdeki ilk anayasal belgedir*" dedikleri Sened-i İttifak, 7 Ekim 1808 tarihinde, Sultan II. Mahmut tarafından imzalanıp onaylanarak kabul edilmiştir.

Sultan II. Abdülhamit'in, devlet içinde yuvalanan bir takım dış bağlantılı mihraklarca tahttan indirilmesiyle, devlet yönetiminde bir kez daha çeşitli yönetim eksiklikleri ve siyasi krizler baş göstermeye başlamıştı. Devlet, adeta İstanbul'la sınırlı kalmış, ülkenin diğer toprak parçaları kendi kaderlerine terk edilmiş gibiydi. Ülkenin diğer bölgelerindeki güç sahibi kimselerle toprak ağaları, bulundukları yerlerde tek egemen güç gibi davranıyorlardı. Bu da örneğin vergilerin toplanmasında ya da asker ocaklarının çalışmalarında aksamalara ve başıboşluğa neden oluyordu. Bu ve buna benzer bir dizi toplumsal sorun da İstanbul'a ciddi bir siyasi kriz olarak yansıyor. Meydana gelen bu siyasi krizin giderilmesi ve özellikle taşrada büyük oranda ortadan kalkmış olan devlet otoritesinin yeniden tesisi için çeşitli çalışmalar başlatıldı. Nihayetinde Sadrazam Alemdar Mustafa Paşa, padişahın ve devlet otoritesinin yeniden inşası için Mısır, Anadolu ve Rumeli'deki

büyük söz sahibi haline gelmiş olan ayanlar ve valilerle Çağlayan Köşkü'nde bir toplantı tertip etti. Bu toplantıda devletin içinde bulunduğu kriz durumu tartışıldı, bazı antlaşmalara varıldı ve bu antlaşmalar imza altına alındı. "Sened-i İttifak" adını taşıyan bu belgede, öncelikle devlet idaresinin bozulduğu ve devlet hiyerarşisinde ciddi sorunlar olduğu, devlet mekanizmasının işlerliğini bütünüyle kaybettiği ve devletin bekası için bir takım kararların alındığı vurgulanıyordu.

İlk kez padişahın yetkilerine "nispeten" kısıtlama getiren bu ittifak sözleşmesinde, padişahın vekili olan sadrazamın tüm emir ve yasaklarına kesinlikle uyulması esası yer almaktaydı. Aslında bu bir anlamda, sadrazamların padişahın yetkilerine ortak oldukları anlamına da geliyordu. Ayanlar ve valiler, sadece hırsızlık, yolsuzluk ve rüşvet gibi yasal olmayan işlere göz yumulması durumunda sadrazama itiraz edebileceklerdi.

Temelde, özellikle taşrada yaşanan çok başlılığın önüne geçmek, milleti bir bütün olarak padişahın emrinde birleştirmek, devlet gelirlerini kontrol altına almak gibi maddeleri ihtiva eden Sened-i İttifak, imzalandığı dönemde bir ölçüde başarılı olmuş ancak sonrasında meydana gelen siyasi gelişmelere bağlı olarak önemini kaybetmiştir. Sened-i İttifak, özellikle, Alemdar Mustafa Paşa'nın 15 Kasım 1808'de yeniçeriler tarafından çıkarılan bir olay sonucu öldürülmesiyle bütünüyle etkisiz kalmıştır.

II. Meşrutiyet'in İlanı ve 31 Mart Vak'ası

II. Meşrutiyet, 24 Temmuz 1908'de başlayıp 6 Kasım 1922 tarihinde sona eren ve 14 yıllık bir zamanı kapsayan çok özel bir dönemi ifade etmektedir. Bu 14 yıllık dönemde

Türk demokrasisi adına son derece önemli gelişmeler yaşanmış, demokratik bir yönetim anlayışının imarı için hal-kın da doğrudan katılımıyla, devlet işleyişinde önemli mesafeler kat edilmiştir. İlk kez parlamenter demokrasi, siyasi parti ve seçim gibi kavramlarla tanışılmış, Avrupa'da uygulanan demokrasi anlayışının Osmanlı'da da hayata geçirilmesi için büyük mücadeleler verilmiştir. Tabi bu süreçte bir başka yeni kavram daha dikkatlere takılmıştır: Askeri vesayet... Daha kötüsü ise askeri vesayetin ne anlama geldiği ve nelere mal olacağı çok kısa süre sonra anlaşılacak olmasıdır. Bununla birlikte, aynı dönemde insan hak ve özgürlükleri adına önemli gelişmeler kaydedilmiş, demokratik bir toplumun ihdası için peş peşe adımlar atılmıştır. Ancak bunlarla birlikte, bu sefer de farklı sorunlar ortaya çıkmıştır. Evet, düşünce ve ifade özgürlüğü anlamında kusurlu olan dönem, belki nispeten bu kusurlarından arındırılmıştır; fakat bu defa da “özgürlüğün” sebep olduğu –evet, özgürlüğün- farklı kusurlar meydana gelmeye başlamıştır.

Bakınız; Sultan II. Abdülhamit iktidarının fiilen sona erdiği bir dönem yaşanıyordu. Abdülhamit, 33 yıl süren iktidarı boyunca devletin bekası için fazlasıyla çalışmış, birçok yeniliğe imza atmış, iç ve dıştaki karışıklıkları ustaca idare edebilmişti. Bu arada, yaşanan savaşlar nedeniyle Meclis-i Mebusan da süresiz tatil edilmişti. Yeniden açılması için ise uygun şartların olgunlaşması bekleniyordu. Böyle bir dönemde “İttihat-ı Osmanî” adıyla bir araya gelen birkaç “aydın” tarafından dillendirilmeye başlanan ve sonraları çeşitli ünlü isimlerin de işin içine girmesiyle büyük taban kazanan bu grup, Mülkiye, Harbiye ve Tıbbiye öğrencileri arasında da etkili olmaya başlamıştı. Hükümete ve padişaha muhalefet etme yönünde birleşen bu grubun üyeleri her ne kadar sıkı takip altında tutulsalar da birçoğu Avrupa'ya, özellikle de Fransa'ya

kaçmışlardı. Padişaha muhalefet ettikleri birçok konu vardı ancak en önemlisi devletin yönetilmesine ilişkindi. Bu genç aydınlar grubu, daha önce kapatılmış olan meclisin yeniden açılması ve demokrasinin hâkim olması yönünde görüş bildiriyorlardı.

Demokrasi ve insan hakları söylemleriyle sahneye çıkan ve adını “İttihat ve Terakki” diye değiştiren bu grup, kongre için ilk kez 1902 yılında Paris'te bir araya gelmişti. Kongreye, Sırp, Bulgar ve Ermeni komitecilerinin liderlerinin de katılmış olması ilginçti. Bu şekilde icra edilen kongrede meşrutiyetin bir kez daha ilan edilmesi için ortak çalışma kararı alınmıştı.

Bütün bunlar olurken, Sultan II. Abdülhamit de sarayda bir heyet oluşturmuş ve Türklerin hâkimiyetinde yeni bir meclis inşa etmek için bir anayasa yapmanın hazırlığı içine girmişti. Azınlıkların bir şekilde devletin başına bela olacağını ön gören Abdülhamit Han, bu nedenle Türklerin egemen olduğu bir meclis kurulması arzusundaydı. Sultan, kendisinden istenildiği üzere bir meclis oluşturmanın çalışması içindeyken, bu çalışmanın sonucunu beklemeyen 3. Ordu subaylarından Enver Bey ve Niyazi Bey, Selanik'te 20 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyet'i ilan ettiler. Bunun üzerine 23 Temmuz'da Sultan Abdülhamit, hızlıca Kanun-i Esasi'yi yürürlüğe sokarak stratejik bir adım attı ve İttihatçıların darbe girişimlerini boşa çıkardı. Çünkü Kanun-i Esasi yürürlükteydi. Kendisinden istenileni yapmıştı. Demokrasi ve anayasa bir kez daha siyaset sahnesine sürülmüştü. İstenilen bu değil miydi? Darbe bunun için yapılacaktı! Son derece zeki ve kurnaz bir devlet adamı olan Abdülhamit Han'ın bu beklenmedik hamlesi karşısında, darbe yanlısı gruplar şaşırıp kalmıştı.

II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinden sonra ilk iş olarak seçimlere gidildi. İlk kez yapılan bu seçimlere “İttihat ve Terakki”

ile “Ahrar Fırkası” katılmıştı. Dönemin en ünlü aydınlarının desteği ile seçimlere giren İttihat ve Terakki, doğal olarak seçimlerden zaferle ayrılmıştı. Bu seçimlerle birlikte, öncesine kadar daha gizli ve kapalı bir yapıya sahip olan İttihat ve Terakki artık açıkça siyaset sahnesindeki yerini almıştı. 17 Aralık 1908 ‘de yeni Meclis-i Mebusan’ın oluşmasıyla çok kritik bir süreç de tamamlanmış oluyordu. Meclis-i Mebusan yenilenmiş, İttihat ve Terakki Partisi devlet yönetiminde önemli bir üstünlük sağlamıştı. Her ne kadar İttihatçılar mecliste çoğunluğu elde etmiş olsalar da henüz çok yeni olan demokrasi anlayışının yeterince oturmamış olması, bazı çevrelerdeki hoşnutsuzluğu da beraberinde getirmişti. Muhalefette kalan kitle, çok sert söylemlerde bulunuyor ve açıkça memnuniyetsizliğini ifade ediyordu.

6 Nisan 1909’da muhalif söylemleriyle tanınan gazeteci Hasan Fehmi Bey’in bir İttihatçı tarafından öldürülmesi İstanbul’da büyük çaplı gösterilere neden olmuştu. 13 Nisan 1909’da bazı askeri birliklerin de katılımıyla başlayan kitlesel eylemler ciddi bir ayaklanmaya dönüşmüştü. Kaderin cilvesiydi belki de! İttihatçılara yönelik olduğu bilinen memnuniyetsizlikler bu şekilde sokak eylemlerine yansımıştı. Geçmişte İttihatçıların yaptığı gibi... Bu gösterilerde birçok mebus, asker ve sivil hayatını kaybetti. Tarihe, “31 Mart Vak’ası” adıyla geçen bu toplumsal olaylar, Selanik’ten gelen Hareket Ordusu tarafından güçlükle bastırılabilirdi. Bu olay nedeniyle acilen toplanan Meclis-i Mebusan, isyandan Sultan II. Abdülhamit’i sorumlu tuttu ve onu tahttan indirip yerine Sultan Reşad’ın geçmesini sağladı. 1909’un Ağustos ayında ise Kanun-i Esasi’nin bazı maddelerinde köklü değişikliklere gidildi ve padişahın yetkileri büyük oranda kısıtlandı. Tamamen sembolik bir kona getirilen padişah, mesela artık meclis başkanı değildi. Artık Meclis başkanını, meclisin kendisi seçecekti. Meclisteki

vekiller heyeti padişaha karşı değil, meclise karşı sorumlu olacaktı. Meclisi kapatma yetkisi padişahla olsa da böyle bir durumda 3 ay içinde yeni seçimlerin yapılması zorunlu hale getirilmişti. Böylelikle ilk kez açıkça parlamenter sistem uygulamaya konmuş oluyordu. Bununla birlikte gösteri ve toplantı yapma özgürlüğü, temel hak ve hürriyetler ekseninde de çeşitli düzenlemelere gidildi. Bu yolla toplumsal huzur ve istikrarın sağlanması amaçlansa da bölgedeki siyasi krizler ve savaşlar, ülkeyi çok farklı bir noktaya sürükleyecekti.

I. Dünya Savaşı

Osmanlı’nın içinde bulunduğu siyasi karmaşanın ve bir türlü oturtulamayan demokrasi arayışının nispeten yerleşmeye başladığı bir dönemde Avrupa’da meydana gelen savaş, tüm Avrupa’yı ve dünyayı etkilediği gibi, Osmanlı’yı da büyük oranda etkisi altında aldı.

1914 yılında başlayıp 1918 yılında sona eren I. Dünya Savaşı, çok sayıda ülkenin askeri, siyasi ve ekonomik alanlar başta olmak üzere, birçok alanda derinden etkilemesine sebep oldu.

Her ne kadar Avrupa’da başlamış olsa da kısa sürede değişik coğrafyalarda da etkisini gösteren savaş, “I. Dünya Savaşı” adıyla tarihteki yerini alırken, Osmanlı da çok farklı bir çizgiye girmişti.

Avusturya’nın, Büyük Sırbistan’ı kurma hayaliyle 1914 yılının Haziran ayında Bosna’ya müdahalede bulunmak istemesi, veliaht Ferdinand’ın Saray Bosna’ya gelmesi ve 28 Haziran 1914 tarihinde veliahtın bir Sırp askeri tarafından öldürülmesi savaşın fitilini ateşlemişti. Avusturya’nın bu olay karşısında Sırbistan’a savaş açması; Almanya’nın

Avusturya-Macaristan'ın; Rusya'nın ise Sırbistan'ın yanında yer alması savaşı daha da körüklemişti. Nihayetinde savaş kısa sürede tüm Avrupa'yı etkisi altına almıştı.

I. Dünya Savaşı, aslında 19. ve 20. yüzyılın başlarında, dünya siyasetindeki dengelerin değişmesi sonucu meydana gelmiş olan bir olaydı. Ulus devletlerin tarih sahnesine çıkması, güçlü devletlerin güçsüz devletler üzerinde hâkimiyet kurma çabaları, işgal ve sömürgelerin yaygınlaşması, bir anlamda bir güç gösterisine dönüşmüş ve bu büyük savaşın yaşanmasına neden olmuştu. Savaşta İttifak Devletleri diye anılan Almanya, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı ile İtilaf Devletleri ismiyle anılan İngiltere, Fransa, Rusya ve Amerika karşı karşıya gelmiş ve her bakımdan çok büyük kayıplarla sona ermişti.

Aslında gelişmelerden doğrudan ilişkisi olmayan Osmanlı, savaşta tarafsız kalmak istemişse de İttihatçıların önde gelenleri, Osmanlı'nın savaşa girmesinin, özellikle Almanya'nın yanında yer almasının kendi milli menfaatlerimize uyacağı yönünde görüş bildirmişti. Aslında Osmanlı'nın savaşa girmesinin gölge nedeni kaybedilen toprakların geri alınacağı ve devletin eski gücüne kavuşacağı beklentisiydi. Ancak gelişmeler hiç de öyle olmadı ve devlet idaresini elinde tutan İttihatçıların bu tatlı hayali, tam bir felaketle sonuçlandı. Öncelikle birçok cephede aynı anda savaşılması ve buna bağlı asker sayısının yetersizliği ciddi bir sorundu. Osmanlı'nın bu zaafını bilen birçok ülke, Osmanlı'dan toprak alabilmek için büyük bir mücadeleye girişmişlerdi. Adeta yağmalanmak istenen Türk toprakları, kısa süre sonra birçok Avrupa ülkesinin bayrağı altında karanlık bir kadere mahkûm olmak durumunda kaldı.

Ağır şartlarda gerçekleşmiş olan bu savaşın sonuçları da çok ağır oldu. Öncelikle milyonlarca insan hayatını kaybetmiştir.

İmparatorluklar yıkılmış yerine küçük ulus devletler meydana gelmiştir. Avrupa'nın siyasi haritası değişmişti. Milletler Cemiyeti kurulmuştur. En önemlisiyse, savaş sonrasında birbirine kin güden birçok devletin çekişmeleri, II. Dünya Savaşı'nın meydana gelmesine de dolaylı yoldan zemin hazırlamıştır.

Savaşın sonunda imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması ile Osmanlı Devleti savaştan çekilmiştir. Bu antlaşma, Sevr Antlaşması'na kadar yürürlükte kalmıştır ki, Sevr ile Osmanlı toprakları baştan sona parçalanmış ve itilaf devletlerince paylaşılmıştır. Ancak bu tarihten sonra Türk halkı topyekûn ayağa kalkmış ve büyük bir direniş harekâtıyla Anadolu tüm düşmanlardan temizlenmiş; imzalanan Lozan Antlaşması ile bugünkü sınırlar elde edilmiştir.

Milli Mücadele, Meclis'in Açılışı ve Cumhuriyetin İlanı

Dünya siyaset arenasında hızla meydana gelen gelişmeler, savaşlar, iç ve dış etkenler, sadece dünya coğrafyası üzerinde değil Anadolu'da da köklü değişimlere neden oluyordu. Başta Avrupa olmak üzere birçok bölgede sınırlar yeniden çiziliyor, devletler yeniden şekilleniyordu. Son 20 yılda yaşanan birçok olay neticesinde, dünya siyaset arenasına çok yeni askeri ve siyasi aktörler de katılmaya başlamıştı.

Evet, bu aktörlerinden biri de hiç şüphesiz Gazi Mustafa Kemal'di. Sultan Vahdettin'in himayesinde vazifeli bir subayken, askeri ve siyasi alandaki cesaret ve kabiliyetiyle kısa sürede popüler bir isim haline gelmiş olan Mustafa Kemal, I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele'de gösterdiği olağanüstü performansıyla birbiri ardına çok önemli zaferlere imza atmıştı. Dağılmakta olan bir imparatorluktan yeni bir cumhuriyet

inşa etmesi de onun en önemli zaferlerinden biriydi. Her ne kadar imza attığı birçok başarıda, milli ve manevi zenginliğe sahip çok sayıda silah arkadaşının büyük katkısı olmuş olsa da Mustafa Kemal, hepsinin ortak adayı olarak hep en öndeydi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulacağı yolda kararlılıkla ilerliyordu.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra Osmanlı'nın çok zor şartlar altında kalması, Sevr Antlaşması'yla Anadolu'nun acımasızca parçalanması ve içinde bulunduğu siyasal ve ekonomik koşullar nedeniyle, düşman kuvvetlerin her şartına boyun eğmesi, Gazi Mustafa Kemal'i çok farklı bir düşünceye sevk etmişti. Ona göre Anadolu'yu bu içler acısı halinden kurtarmanın tek yolu vardı; o da millet olarak topyekûn ayaklanmak ve milli bir mücadeleye girişmekti.

1919-1922 yılları arasında gerçekleşmiş olan Milli Mücadele, birçok Avrupa devletinin Anadolu'yu işgal etmesi karşısında, Anadolu insanının herhangi bir etnik unsur ayrımı olmaksızın topyekûn direnişini ifade etmekteydi. Din, dil, ırk ve mezhep ayırt etmeksizin her fert, aynı ortak bilinç ve sorumlulukla hareket etmiş ve topraklarının işgal edilmesine, dünyada eşine az rastlanır bir direnişle karşı koymuştu. Osmanlı'nın son padişahı olan Sultan Vahdettin Han'ın talimatıyla, işgal kuvvetlerinin kuşatmasını gizlice geçerek Anadolu'ya geçen Mustafa Kemal, Anadolu'da büyük bir direniş meşalesini ateşlemiş ve halkı yürekten bir bağlılıkla aynı kutsal amaç etrafında bir araya getirmeyi başarmıştı. Geniş katılımlı toplantı ve kongrelerle milletin tamamını kuşatmış, birbirinden değerli asker ve devlet adamlarıyla ortak hareket ederek, kısa sürede tüm Anadolu'nun düşman işgalinden temizlenmesini sağlamıştı.

Mustafa Kemal, bitme noktasına gelmiş ve padişahlıkla yönetilmiş olan Osmanlı'nın yerine, tamamen halkın

iradesine dayalı cumhuriyetle idare edilen milli ve üniter bir devlet kurma düşüncesine sahipti. Aslında o bir Osmanlı subayı idi. Osmanlı geleneklerine göre yetişmiş, Osmanlı terbiyesiyle büyümüş, Osmanlı'ya uzun yıllar sadakatle ve samimiyetle hizmet etmiş bir askerdir. Üstelik son Osmanlı Padişahı Sultan Vahdettin'in de en güvendiği kişilerden biri olarak biliniyordu. Bugün hala tartışılan mesele de bir Osmanlı'nın hangi gerekçelerle, dağılmakta olan ülkesini diriltmek yerine, böyle yeni bir ulus devlet inşa etme düşüncesine kapıldığıydı. Günümüz tarihçilerinin bugün hâlâ hararetle tartıştıkları bu hassas konuya biz burada girmiyor, incelemeyi konunun uzmanlarına bırakıyoruz.

Milli Mücadele'nin başarıyla sonuçlanması üzerine, cumhuriyete dayalı yeni bir devlet kurma kararı olan Mustafa Kemal, sonraki çalışmalarını da bu doğrultuda şekillendirmişti. Ancak kazanılan bu milli mücadele sonrasında, ülke düşmanlardan temizlenmişti belki ama bu defa da Anadolu'da bir "iki başlılık" meydana gelmişti. Padişahın kontrolündeki İstanbul Hükümeti ve Mustafa Kemal'in temsil ettiği Ankara Hükümeti... Hatta bazen, örneğin barış konferanslarına her iki hükümet de birlikte davet ediliyordu. Bu her açıdan sorunlu bir durumdu. Bazı ulusal kurumlar muhatap olarak Vahdettin'i kabul ederken, bazılarıysa Ankara Hükümetini muhatap alıyordu. Bu iki başlılık, savaştan yeni çıkmış ve kimlik kazanma arayışına girmiş olan bir millet için önemli bir problemdi. Bu problemin farkında olan Mustafa Kemal, padişahın durumunun ne olacağının kararını sonraya bırakıp, 120 vekilin katılımıyla ilk meclis toplantısını tertip etti. Böylece yeni cumhuriyetin ilanı yolunda, demokratikleşmenin ilk adımı da bu parlamenter sistemin fiilen icrasıyla atılmış oluyordu. Aslında daha önce Osmanlı döneminde iki kanatlı bir meclis denenmişti ancak hem ülkenin içinde bulunduğu

siyasal şartlar hem de dünyadaki olumsuz gelişmeler bu meclisin tatil edilmesiyle sonuçlanmıştı. Meclis; nispeten düzeni ve istikrarı sağlanmış ülke yönetimi için bir kez daha ama bu sefer farklı bir yapıda ve farklı amaçlarla toplanmıştı. 23 Nisan 1920 tarihinde gerçekleşmiş olan ilk meclis toplantısında, yurdun her kesimini temsilen vekiller bir araya gelmiş ve oy birliğiyle Gazi Mustafa Kemal'i Meclis Başkanı seçmişlerdi. "Türkiye Büyük Millet Meclisi" adını almış olan meclis, her ne kadar ilk toplantısında Padişah'a bağlılık sözü vermişse de bu sadece sözde kalmış ve tamamen bağımsız bir çalışma programı seyredilmişti. Önünde, yapacak daha çok iş olduğunu bilen Millet Meclisi, çalışmalara öncelikle en kritik kararlara imza atarak başlamıştı. Buna göre, "1) TBMM üstünde bir kuvvet yoktur. 2) Hükümet kurmak gerekmektedir. 3) TBMM, yasama ve yürütme yetkisine sahiptir. 4) Padişah ve halifenin durumları bilahare görüşülecektir." gibi maddeler karara bağlanmış; en önemlisiyse, "TBMM'nin üstünde bir kuvvet yoktur." ilkesiyle, padişahlık fiilen ortadan kaldırılmıştı. Bundan da anlaşılacağı üzere Osmanlı tarihe karışıyor, yerine yeni bir devlet kuruluyordu. "Kurucu Meclis" özelliğine sahip olan meclis, 20 Ocak 1921 tarihindeki anayasa kabulüne kadar, belirlediği prensipler altında çalışmalarını sürdürecekti.

Bu şekilde bazen çok sert tartışmaların yaşandığı, bazen alkışlarla, tezahüratlarla ortak kararların alındığı ilk meclis, yeni Türk devletinin de temelini atmış oluyordu. Ancak her ne kadar milli birlik ve beraberliğe dayalı bir devlet fiilen kurulmuş olsa da devam eden savaş ve iç karışıklıklar nedeniyle rejimin adı tam olarak belirlenmemişti. Ülkede milli bir mücadele yapılırken, bir yönetim biçimi ilan etmek, bazı kesimleri rahatsız edebilir, bu da milli birliğin kırılmasına sebep olabilirdi. Bu nedenle, yeni kurulmakta olan devletin yönetim

biçimi ve temel ilkeleri için içteki ve dıştaki problemlerin sona ermesi, "taşların yerine oturması" beklenecekti.

1919-1922 yılları arasında gerçekleşmiş olan, 11 Ekim 1922 tarihinde imzalanan Mudanya Mütarekesi ile fiilen son eren, 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Antlaşması'yla da resmen noktalanan milli mücadele sonrasında yeni Türkiye'nin yönetim şekli de artık yavaş yavaş netleşmeye başlıyordu. Zaten 1 Kasım 1922 tarihinde saltanatın resmen kaldırılmasıyla ülkedeki iki başlılık da sona erdirilmişti. Bu da cumhuriyet rejiminin benimsendiğinin bir fotoğrafıydı. Nihayetinde Meclis'te yapılan hararetli tartışmaların gölgesinde, yeni kurulacak devletin cumhuriyet rejimiyle yönetilmesi teklifi kabul edildi ve 29 Ekim 1923 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ilanı gerçekleşti. Devletin ilk cumhurbaşkanı ise üyelerin tamamının oylarıyla Mustafa Kemal'di.

Burada tarihe not düşmek bakımından, Meclis'in açılışından birkaç gün önce Mustafa Kemal tarafından geçilen bir telgrafa da bir göz atalım. Bakınız Gazi Mustafa Kemal, Meclis'in açılışını hangi cümlelerle haber veriyor:

"Gayet acildir. Ankara, 21 Nisan 1920. Allah'ın yardımıyla, Nisan'ın 23'üncü Cuma günü, Cuma namazını müteakip Ankara'da Büyük Millet Meclisi açılacaktır. Vatanın istiklali, makam-ı ref-i hilafet ve saltanatın istihlası gibi en mühim ve hayati vazifeleri ifa edecek olan bu Büyük Millet Meclisi'nin açılış gününü Cuma'ya rastlatmakla, o günün bereketinden istifade edilecek ve bütün sayın milletvekilleriyle birlikte Hacı Bayramı Veli Camii şerifinde cuma namazı kılınarak, Kur'an'ın nurlarından ve namazdan güç kazanılacaktır. Namazdan sonra, Peygamberimizin mübarek sakal-ı şerifi ve mübarek sancak alınarak Meclis'in toplanacağı yere gidilecektir. Toplantı yerine girilmeden önce bir dua okunarak kurbanlar kesilecektir. Bugünün, yani 23

Nisan'ın kutsiyetini teyit için, bugünden itibaren il merkezinde, vali beyefendi hazretlerinin düzenleyeceği üzere hatim indirilmeye ve Buhari okunmaya başlanacak; hatmin son bölümleri, teberrüken, Cuma günü namazdan sonra Meclis'in toplantı yeri önünde okunup bitirilecektir. Meclisin açılışından dolayı, her yerde cuma namazından önce, münasip surette Mevlid-i Şerif okunacaktır. Cenab-ı Haktan, bizi muvaffak kılmasını niyaz ederiz. Heyeti temsiliye namına Mustafa Kemal..."

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın başbakanlığı döneminde, 17 Nisan 2012'de Meclis'teki grup konuşmasında da yer verdiği bu telgraf, Meclis'in aslında nasıl bir manevi zenginliğin üzerine bina edilmek istendiğinin çok açık bir göstergesidir.

Gazi Mustafa Kemal'in Devlet Anlayışı

Bu tarihten sonra yeni devletin yönetim biçimi netleştirilmiş, buna engel olmak adına icra edilen ayaklanmalar bastırılmış, birçok muhalif isim İstiklal Mahkemeleri'nde yargılanmış ve bu şekilde milli birlik büyük ölçüde tesis edilmişti. Devletin kimliğini yaratmak amacıyla sıkı bir reform sürecine girilmiş, özellikle 1923'te başlayan ve 1950'ye kadar devam eden "Erken Cumhuriyet Dönemi" diyebileceğimiz dönemde ciddi devletleşme politikaları gerçekleştirilmişti. Bütün bunlarla birlikte Mustafa Kemal, arzu ettiği devlete ve devlet biçimine büyük ölçüde kavuşmuştu. Bu yeni devletin yönetim şekli, parlamenter demokrasiye dayalı Cumhuriyet rejimiydi. Mustafa Kemal, milleti idare edecek olan yöneticilerin bizzat halk tarafından seçilmesini ve tüm devlet mekanizmasının da bu tercihe saygı duyması gerektiğini savunuyordu. "Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir!" ilkesi de onun bu

anlayışının bir ürünüydü. Egemenlik ve Milli Egemenlik ilkelerine sıkı sıkıya bağlı olan Mustafa Kemal, bununla ilgili şu tespitleri yapıyordu:

"Millî egemenlik esası üzerinde idare edilen medeni devletlerde, kabul edilmiş ve fiilen geçerli bulunan esas; milletin genel isteklerini en çok temsil eden ve bu isteklerin bağlı olduğu menfaat ve gerekleri, en yüksek kudretle ve salâhiyetle yapabilecek siyasî grubun, devlet işlerinin idaresini üzerine alması ve bu mesuliyeti en yüksek liderinin omuzuna bırakması prensibinden ibarettir."

Devlet idaresine bu noktadan sonra bütünüyle Mustafa Kemal'in devletçilik anlayışı hâkim oluyor ve yeni doğan Türk demokrasisi, Mustafa Kemal'in parlamenter sisteme ve demokrasiye bakışıyla şekil alıyordu.

Mustafa Kemal, Türkiye'ye demokrasinin hâkim olmasını, devletin ve milletin baştan aşağı demokrasiyle idare edilmesini arzu ediyordu. Halkın kendi kendisini yönetmesi anlamına gelen demokrasi, bir millet meclisinin varlığını da gerekli kılıyordu. Bu anlamda yeni devlet mekanizmasını titizlikle önemsiyor, devletin en üst noktasında bulunmasına rağmen, bunu asla bir güç ve otorite sembolü haline getiriyor, en ağır eleştirileri dahi olgunlukla karşılıyordu. "Yöneticiler, iktidara saltanat sürmek için değil, millete hizmet için gelmişlerdir." sözüyle, devlet kadrolarında görev alan her sorumlu kişinin bu bilinçle çalışması gerektiğinin altını çiziyordu. Mustafa Kemal, gerçek bir demokrasi taraftarıydı. Demokrasiden, yani milletin gücünden başka bir güç tanıımıyordu; öyle bir gücün olmaması gerektiğini savunuyordu. Atatürkçülük düşünce sisteminin parçalarından olan "Halkçılık" ile "Cumhuriyetçilik" ilkeleri de aslında Mustafa Kemal'in devlet yönetimine ve millete bakışının çok net göstergeleriydi. Mustafa Kemal, devletin cumhuriyet ilkelerine

göre, milletin menfaatleri ve tercihleri gözetilerek yönetilmesi gerektiği inancındaydı. En büyük arzusu da parlamenter sistemin kusursuzca işlemesi ve demokrasinin tüm gücüyle icra edilmesi idi.

Çeşitli sebepleri olduğunu düşünen Mustafa Kemal'e göre, Osmanlı'nın çöküş sebeplerinden biri de iktisadi alanda yetersiz kalınmış olmasıydı. Onun için ekonomi ve sanayi alanındaki kalkınma, ileri demokrasi adına vazgeçilmez faktörlerdendi. Bu nedenle yeni devletin bir "iktisadiyat devleti" olması gerektiğini düşünüyor, çalışmaların bu çizgide yürütmesi gerektiğine inanıyordu.

17 Şubat - 4 Mart 1923 tarihleri arasında İzmir'de gerçekleştirilmiş olan Türkiye İktisat Kongresi'nde, ekonominin devlet için önemini şu cümlelerle ortaya koyuyordu:

"Millî egemenlik, ekonomik egemenlikle pekiştirilmelidir. Bu kadar büyük amaçlar, bu kadar kutsal ve büyük hedeflere kâğıtlar üzerinde yazılı genel kurallarla, istek ve hırs-lara dayanan buyruklarla varılamaz. Bunların bütün olarak gerçekleşmesini sağlamak için, en kuvvetli temel, ekonomik güçtür. Siyasi ve askeri zaferler ne kadar büyük olursa olsun, ekonomik zaferlerle taçlandırılmazsa, kazanılacak başarılar yaşayamaz, az zamanda söner."

Mustafa Kemal, istikrarlı devlet varlığının millî egemenliğin yanında, ekonomik güce de bağlı olduğuna inanıyordu. Ona göre, yeni Türk devletinin, birçok alanda olduğu gibi iktisadi alanda da en kararlı şekilde varlık göstermesi şarttı. Ruhen ve bedenen gerçek demokratik toplumun var olabilmesi için, millî egemenlik ve ekonomik bağımsızlığın önemini birçok vesileyle ifade ediyordu.

Mustafa Kemal her ne kadar aslında bir "asker" olsa da toplumun ve devletin vücudunu, dünyadaki diğer asker

devrimciler gibi sadece askeri mantıkla inşa etmiyordu. O, yeni Türkiye'nin imarında düşünce ve fikir adamlarından da faydalanmasını biliyordu. Sonuçta büyük bir imparatorluk dağılmış, yerine yepyeni bir devlet kurulmuştu.

Mustafa Kemal'in fikir ve düşünce dünyasına birçok isim katkı sunmuşsa da onun en büyük ilham kaynağı Ziya Gökalp, Mehmet Emin Yurdakul ve Namık Kemal gibi isimler olmuştu. Onun, "Benim ruh ve bedenimin babası Ali Rıza Bey, heyecanlarımın babası Namık Kemal, fikirlerimin babası ise Ziya Gökalp'tır." şeklindeki sözü, meseleye açıklık getirecek niteliktedir.

Mustafa Kemal'in devlet anlayışını fikren ise daha çok Ziya Gökalp'in başını çektiği Türkçülük düşüncesi belirliyordu. Ona göre daha önce Ümmetçilik denenmiş ancak Müslüman-ları bir arada tutmaya yetmemişti; Osmanlıcılık denenmiş ancak o da Anadolu'daki etnik unsurları bir arada tutmaya yetmemişti. Dağılmakta olan bir milletin bir arada kalabilmesi içinse son olarak millî bir kimlik, yani Türklük denenmeli ve Anadolu'daki Türkler, bu şekilde birlik içinde tutulmalıydı. Ziya Gökalp'in "Türkçülüğün Esasları" adlı kitabı da bu anlamda önemli bir yol göstericiydi. Türkiye'nin ilk sosyoloğu olan Ziya Gökalp, imparatorluktan ulus devlete geçiş için dönemin şartlarına da uygun olarak akla yatkın en ideal sentezin, "Türkçülük, İslamcılık ve Modernlik" sentezi olabileceğini düşünmüş ve bu sentezi geliştirmişti. Mustafa Kemal'in "Milliyetçilik" anlayışını beslemiş olan bu sentez, devlet kimliğinin belirlenmesinde de önemli role sahipti. Sonrasında yeni Türk toplumunun canlanması için de sıklıkla Gökalp'in düşüncelerine başvuruldu. Öte yandan toplumun yeniden imarı noktasında Halide Edip Adıvar'ın başını çektiği kültür insanları da bir başka kanattan ilerliyor, "aydın" ve "çağdaş" bir toplum yaratılması adına tüm güçleriyle çalışıyorlardı.

Mustafa Kemal, Türkiye Devleti'nin hukuka dayalı, demokratik, sosyal ve kültürel ağırlıklı bir anlayışla yönetilmesi gerektiği düşüncesine sahipti. Özellikle kültür, Mustafa Kemal için vazgeçilmez bir faktördü. Öyle ki, devletin temelini dahi kültürle desteklenmesi gerektiğini çeşitli vesilelerle dile getiriyordu:

“Türkiye Cumhuriyetinin temeli kültürdür. Bu sözü burada ayrıca izaha lüzum görmüyorum. Çünkü bu, Türkiye Cumhuriyetinin okullarında birçok vesilelerle eser halinde tespit edilmiştir. Kültür, okumak, anlamak, görebilmek, görebildiğinden mana çıkarmak, uyanık davranmak, düşünmek, zekâyı terbiye etmektir. Türkiye Cumhuriyeti çocukları, kültürel insanlardır. Yani hem kendileri kültür sahibidirler, hem de bu özelliği muhitlerine ve bütün Türk milletine yaymakta olduklarına kanidirler. Millî kültürün her çıғırda açılarak yükselmesini Türk Cumhuriyetinin temel dileği olarak temin edeceğiz.”

Bütün bunlardan da anlaşılacağı gibi, Mustafa Kemal yeni devletin kurulması için toplumun her kesiminden önemli isimlerle istişare içinde olmuştu. Buna din de dâhildi. Öyle ki, mevcut dini bilgilerin ve Kur'an-ı Kerim'in dahi yeniden tefsir edilmesini uygun görmüş ve bununla ilgili Elmalılı Hamdi Yazır'ı görevlendirmişti. O, İslam'ın da en güzel şekilde yorumlanması ve anlaşılması gerektiğine inanıyor ve şöyle diyordu:

“Bilhassa bizim dinimiz için herkesin elinde bir ölçü vardır. Bu ölçü ile hangi şeyin bu dine uygun olup olmadığını kolayca takdir edebilirsiniz. Hangi şey ki akla, mantığa halkın menfaatine uygundur; biliniz ki o bizim dinimize de uygundur. Bir şey akıl ve mantığa, milletin menfaatine, İslâm'ın menfaatine uygunsa kimseye sormayın. O şey dinîdir. Eğer bizim dinimiz aklın mantığın uyduğu bir din olmasaydı mükemmel olmazdı, son din olmazdı.”

Elmalılı Hamdi Yazır'ın yazmış olduğu “Hak Dini Kur'an Dili” adlı tefsir bugün bile bu sahada en çok başvuru bilgi kaynağıdır.

Mustafa Kemal'in tek tek, “Cumhuriyetçilik, Halkçılık, Laiklik, Devrimcilik, Milliyetçilik, Devletçilik” gibi ilkeleriye, onun millet ve devlet anlayışını şekillendiren en önemli üst ilkeler olarak öne çıkar.

Gazi Mustafa Kemal'in Demokrasi Anlayışı

Türk İnkılâbını şekillendiren devrim ilkelerine bakıldığında Mustafa Kemal'in esasında demokrasi çizgisinde seyretmek ve demokratik toplumu inşa etmek düşüncesinde olduğunu söyleyebiliriz. “Ulusal Bağımsızlık” anlayışının ışığında yürümeyi düstur edinmiş olan Mustafa Kemal, en sağlıklı demokrasinin çağdaşlaşma ve çağdaşlaşma yolunda verilen mücadeleden geçtiğine inanıyordu. Bu nedenle Türkiye'nin çağdaşlaşması ve modern bir yapıya kavuşması için bir takım düzenlemelere gitmek ihtiyacı duydu. Her ne kadar bugün bazı düzenlemeler hala tartışılıyor olsa da bu süreçte hayata geçirilen kılık kıyafet kanunu, harf inkılabı, kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesi, medeni hukukun kabulü, üniversitelere ilişkin reformlar, millî mekteplerin yaygınlaştırılması gibi çeşitli düzenlemeler, Mustafa Kemal'in zihninde şekillenen “çağdaşlaşmanın” yapı taşlarından birkaçıydı.

Mustafa Kemal, çağdaşlaşmak ve uygar ülkeler seviyesine çıkmak için sistemin işleyişini demokrasinin ilkeleriyle donatmak, bunun için de önce toplumu buna hazırlamak gereğine inanıyordu. Demokrasiye ilişkin düşüncelerini,

“Demokrasi esas itibarıyla siyasi mahiyettedir. Demokrasi bir sosyal yardım veya bir iktisadi teşkilat sistemi değildir.

Demokrasi maddi refah meselesi de değildir. Bizim bildiğimiz demokrasi, bilhassa siyasidir; onun hedefi, milletin idare edenler üzerindeki murakabesi sayesinde, siyasi hürriyeti temin etmektir.”

sözleriyle açıkça ortaya koyuyordu.

Yeni devleti şekillendirirken edinilen ilkelerden biri olan Halkçılık, esasında milli anlayışa bağlı bir ulus devlet kurulmuş olsa da halka ve halkın egemenliğine tabi bir yönetim sisteminin sergileneceğini gösteriyordu. Mustafa Kemal, çeşitli söylem ve demeçlerinde yeni kurulan devletin yönetimine ilişkin şu cümleleri kaydediyordu:

“İdare usulümüz kayıtsız şartsız hâkimiyetine sahip olan halkın, mukadderatını bizzat ve bilfiil idare etmesi esasına müstenittir. (...) Halk idaresinin bütün kapsayıcı anlamıyla lâıyk olduğu gelişme derecesine eriştirilmesi, siyasetimizin gereklerindendir. (...) Bir kelime ile ifade etmek lâzım gelirse diyebiliriz ki, yeni Türkiye Devleti bir halk devletidir, halkın devletidir.”

Türkiye Devleti’nin sonraki yıllardaki anayasalarına kaynaklık edecek ve başlangıç anayasası olarak tanımlanacak olan Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun 23 maddeden meydana gelen ve 20 Ocak 1921 tarihinde hazırlanmış olan nüshası, aslında Halkçılık esasına dayalı bir yönetim anlayışının işaretiydi.

Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun ilk dört maddesi çok önemliydi:

- 1- *Hâkimiyet, bilâ kaydü şart milletindir. İdare usulü halkın mukadderatını bizzat ve bilfiil idare etmesi esasına müstenittir. Türkiye Devletinin şekli Hükümeti, Cumhuriyettir.*
- 2- *Türkiye Devletinin dini, Dini İslâm’dır. Resmi lisanı Türkçedir.*

3- *Türkiye Devleti Büyük Millet Meclisi tarafından idare olunur ve hükümeti “Büyük Millet Meclisi Hükümeti” unvanını taşır.*

4- *Türkiye Devleti Büyük Millet Meclisi tarafından idare olunur. Meclis, Hükümetin inkısam ettiği şubabatı idareyi İcra Vekilleri vasıtasıyla idare eder.*

1876 tarihli Kanun-i Esasi, Osmanlı’nın ilk ve son anayasasıyken, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ise Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk anayasası olarak kabul edilebilir. 1923 yılında yapılacak değişiklikle, devletin yönetim şeklinin Cumhuriyet olduğu ilan edilecektir.

Mustafa Kemal ve kurucu irade, devletin bir anayasası olması üzerinde titizlikle duruyordu. Çünkü amaçlanan yönetim sistemi demokrasiydi ve demokrasi, üzerinde uzlaşmış bir anayasayla teminat altına alınmalıydı. Bu amaçla sıkı tartışmalar sonucunda ortaya bir anayasa çıkmış ve süratle yürürlüğe konmuştu. Halkçılığın ve halkın egemenliğine dayalı bir devletin en asli unsuru olarak görülen anayasa, cumhuriyet rejiminin en önemli dinamiklerinden biriydi.

Mustafa Kemal’in, “Atatürkçü Düşünce Sistemi” içinde de yer verdiği demokrasi anlayışı, kavrama farklı anlamlar yükleyip farklı sonuçlar meydana getirerek, ondan keyfi tür ya da tanımlar üretmeye değil, gerçek anlamıyla bir demokrasi pratiği sergilemek düşüncesine dayanmaktaydı. Zira o dönemde birçok devlet, kâğıt üzerinde demokrasiyi benimsemiş gibi görünse de kendilerince getirdikleri yorumlara bağlı olarak pratikte tam tersini uyguluyorlardı. Gerçek demokrasiyi tatmamış halk ise bu “uydurma demokrasiyi” çaresizce kabullenmek zorunda kalıyordu. Belki Mustafa Kemal de öyle yapabiliirdi; ancak o öyle yapmadı ve hep “gerçek” demokrasiyi

uygulamanın çabası içinde oldu. Çünkü dediğimiz gibi Mustafa Kemal, arkadaşlarıyla birlikte bir Millet Meclisi kurmuştu ve devletin, halk tarafından o meclis eliyle yönetilmesini arzu ediyordu. En önemlisiyse, halkın tercihi ve iradesi üstünde hiçbir güç ve otorite tanımıyordu.

Gazi Mustafa Kemal, demokrasiyi tanımlarken, halkın tamamının eşit ve tek bir çizgide olması vurgusunu da yapıyordu. Zira halk, yani millet birdi ve eşitti. Hiç kimsenin bir başkasına üstünlüğü yoktu. Çünkü demokrasinin en önemli ilkelerinden biri de eşitlik ilkesiydi. Bir konuşmasında, demokrasi, eşitlik ve devlet meselesine şu cümlelerle yaklaşıyordu:

“Biz, memleket halkı fertlerinin ve çeşitli sınıf mensuplarının birbirlerine yardımlarını aynı kıymet ve mahiyette görürüz; hepsinin menfaatlerinin aynı derecede ve aynı eşitlikçilik duygusuyla teminine çalışmak isteriz. Bu tarzın, milletin genel refahı, devlet bünyesinin kuvvetlenmesi için daha uygun olduğu kanaatindeyiz. Bizim görüşümüzde çiftçi, çoban, işçi, tüccar, sanatkâr, doktor, kısacası herhangi bir sosyal müessesede çalışan bir vatandaşın hak, menfaat ve hürriyeti eşittir. Devlete, bu anlayış ile azamî yardımcı olmak ve milletin güven ve iradesini yerinde kullanabilmek bizce, bizim anladığımız manada halk hükümeti idaresi ile mümkün olur.”

Onun bu sözlerinden de anlaşılacağı gibi demokrasi, halkın refah içerisinde yaşaması için etkili bir araç olabilir. Onun demokrasi anlayışına göre yaşam kutsal bir haktır. Düşünmek, inanmak, inandığı gibi yaşamak bir insanın en tabi hakkıydı; devlet ve demokrasi ise işte bunlar için vardı.

Bakınız, bu anlamda Mustafa Kemal’in şu sözleri çok önemlidir:

“Her fert istediğini düşünmek, istediğine inanmak, kendine mahsus siyasî bir fikre malik olmak, seçtiği bir dinin

icaplarını yapmak veya yapmamak hak ve hürriyetlerine maliktir. Kimsenin fikrine ve vicdanına hâkim olunamaz. Vicdan hürriyeti, mutlak ve taarruz edilemez, ferdin tabii haklarının en mühimlerinden tanınmalıdır. Hürriyet, insanın, düşündüğünü ve dilediğini mutlak olarak yapabilmesidir.”

Kendi dünya görüşü içerisinde büyük bir kıymete sahip olan insanın, her türlü özgürlüğe layık olduğunu, devletin de demokrasi çerçevesinde, insanlara bu büyük özgürlüğü sağlama mecburiyetini ise şu cümlelerle ifade ediyordu Mustafa Kemal!

“Asrî demokraside ferdi hürriyetler, hususî bir kıymet ve ehemmiyet almıştır; artık ferdi hürriyetlere devletin ve hiç kimsenin müdahalesi söz konusu değildir. Ancak, bu kadar yüksek ve kıymetli olan ferdi hürriyetin, medeni ve demokrat bir millette, neyi ifade ettiği, hürriyet kelimesinin mutlak surette, düşünülebilen manasıyla anlaşılmaz. Söz konusu olan hürriyet toplumsal ve medeni insan hürriyetidir. Bu sebeple ferdi hürriyeti düşünürken, her ferdin ve nihayet bütün milletin müşterek menfaati ve devlet mevcudiyeti göz önünde bulundurulmak lâzımdır. Diğerinin hak ve hürriyeti ve milletin müşterek menfaati ferdi hürriyeti sınırlar.”

Evet, Türkiye Cumhuriyeti, insan hak ve hürriyetleri ile tartışılmaz demokrasi ilkeleri üzerine kurulmuştu. Gazi Mustafa Kemal her fırsatta, devlet işleyişinin her kademesinde bu ilkelere sıkı sıkıya bağlı kalınması gerektiğini vurgulamıştı. Ancak ne acıdır ki, onun vefatından sonra demokrasimiz, “rejimi koruma ve kollama” bahanesiyle birçok defa kesintiye uğrayacak, demokratik yollarla, halkın tercihiyle işbaşına gelen siyasetçiler yasaklanacak, hapsedilecek ve asılacaktır! En kötüsüye bütün bunlar “Atatürkçülük” adına yapılacaktı.

III. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE DEMOKRASİ (CUMHURİYET SONRASI)

1924 Anayasası

Osmanlı döneminde Kanun-i Esasi ile başlayan demokratikleşme, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ile çok farklı bir aşamaya geçmişti. Demokrasinin ve halk iradesinin vazgeçilmez bir değer olduğuna inanan Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları, yaptıkları ve yapacakları devrimlerin, bir anlamda emniyet supabı olacak olan bir anayasa inşa etmenin kaçınılmaz olduğunu düşünüyorlardı. Kurucu ekip, yeni kurulan devletin yönetim şeklini “Cumhuriyet” olarak belirlemişse de bunu bazı anayasal güvencelerle garanti altına almaları gerekiyordu. Bu çok önemliydi. Çünkü sözle ifade edilen her şey, yazılı olarak da ortaya konmalı ve bir “seçim vaadi” gibi kayıt altına alınmalıydı. Bunun için de kapsamlı ve kapsayıcı bir anayasa şarttı. Bu düşüncelerle birlikte, TBMM tarafından 20 Nisan 1924 tarihinde kabul edilecek ve bundan dolayı “1924 Anayasası” diye isimlendirilecek olan belgenin hazırlık aşamasına geçildi. Tabi bu hiç de kolay olmayacaktı. Ülkede çok seslilik hâkimdi. Birçok görüşten insan türlü fikirler ortaya atıyordu. Günlerce yapılan tartışmalar ve değerlendirmeler

nihayetinde çalışmalar tamamlandı ve 1924 Anayasası kabul edildi. Anayasadaki “Cumhuriyetçilik” ve “Milliyetçilik” ilkeleri, anayasanın temel çerçevesini oluşturmuştu. Özellikle ilk üç maddesi bu ilkelerle belirlenmiş ve bu maddelerle rejim güvence altına alınmıştı. Söz konusu maddeler rejimin, devlet yönetimine ve millete bakışını açıkça ortaya koyuyordu.

1- *Türkiye Devleti bir cumhuriyettir.*

2- *Türkiye Devletinin dini, Dini İslâm'dır; resmî dili Türkçedir; makarrı Ankara şehridir.*

3- *Hâkimiyet bilâ kaydü şart Milletindir.*

Anayasanın ilk maddesi çok önemliydi. Yeni bir devlet kurulmuştu ve padişahlıkla idare edilen bir millete yeni bir yönetim anlayışı arz edilmişti. Üstelik bu yeni yönetim anlayışı anayasal bir güvenceyle de garanti altına alınmıştı. Devletin yönetim şekli Cumhuriyet idi! İkinci madde ise devletin milliyetçilik anlayışı ortaya konuyor ve Osmanlı zamanındaki ümmetçilik/Osmanlılık ilkesinin terk edildiği resmediliyordu. Devlet, bir Türk devletiydi ve resmi dili Türkçe idi. Bu maddeyle, yüzyıllardır benimsenmiş olan ümmetçilik ilkesi, yerini milli bir karaktere bırakıyordu. Bu, bir ulus devletti; bir milli devletti! Üçüncü madde ise Gazi Mustafa Kemal'in her fırsatta savunduğu ve devletin temelini oluşturduğu çok önemli bir prensibi içeriyordu. Yani, devletin tek yöneticisinin millet olduğu, milletin üstünde hiçbir gücün bulunmadığı ve bulunamayacağı prensibini... Artık, “egemenlik, kayıtsız şartsız milletin” idi! Devlet yöneticilerini, bizzat milletin kendisi belirleyecekti! Millet kimi seçerse, ülkeyi o idare edecekti! Millet ne derse o olacaktı! Millet egemenlik hakkını, seçimlerle görevlendirdiği vekiller yoluyla kullanacak, vekiller ise milletin ve devletin üstün menfaatlerine aykırı hiçbir iş yapamayacaktı!

Evet, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ile desteklenmiş olan 1924 Anayasası temelde bu yenilikleri getiriyordu. Bu da demokrasinin ta kendisiydi. Gazi Mustafa Kemal ve arkadaşları bu anayasayla, devletin demokrasi temelleri üzerinde yükselceğinin müjdesini vermiş oluyordu: Demokrasinin egemen olacağı bir Türkiye Cumhuriyeti... Demokrasi ise özgürlük demekti, insan hakları demekti, düşünce ve ifade hürriyeti demekti. Bunların hepsi de Osmanlı döneminde on yıllarca tartışılmış ve uğrunda türlü mücadeleler verilmiş olan ilkelereydi. İşte bütün bu renklerin ışıltısı altında yeni anayasa hazırlandı ve artık meyvelerinin vermesi beklenecekti.

Tabii, dünyanın hiçbir yerinde demokrasi, kâğıt üzerindeki gibi kolaylıkla uygulanabilmiş değildi. Halkın yönetimde kesin söz sahibi olmasını sindiremeyen bazı iç ve dış güçler, her dönemde olduğu gibi o dönemde de olacaktı. Türkiye’de demokrasinin varlığının ve gelişmesinin kendi şahsi çıkarlarına zarar verdiğini gören kimseler, demokrasinin işlerliğini ortadan kaldırmak adına çeşitli girişimlerde bulunacaklardı. Üstelik bunu bazen “demokrasi” bazen de “rejimin selameti adına” yapacaklardı. Diğer taraftan, yine kendi kişisel menfaatlerini muhafaza etme telaşıyla ve devlet içinde devlet kurma hayaliyle yaşayanlar olacağı gibi, inşa ettikleri paralel yapılanmayla ülke idaresinde etkin olmaya çalışanlar da hiç eksik olmayacaktı. Çünkü demokrasi, yani devlet nazarında milletin tamamının “eşit vatandaş” kabul edilmesi ilkesi, millete tepeden bakan jakoben çevrelerce hoş karşılanmamıştı. Bu nedenle demokrasi sürekli hedef alınacak, en azından belli ölçüde de olsa tahrip edilerek, kendi lehlerine çevrilmeye çalışılacaktı.

Demokrasi ve cumhuriyet tarihimizin sonraki yılları, bazen paralel yapılanmalarla, bazen “balans ayarlarıyla” bazen

de “sarsılan devlet otoritesini yeniden tesis etme” sloganlarıyla bunun sayısız örneğiyle dolacaktı maalesef!

1924 Anayasası, statik bir yapıda olmamıştır. İlk maddeler dışındaki bazı maddeler, devrin şartlarına uygun olarak yeniden düzenlenmiş, bazen yeni maddeler eklendiği gibi, gerekli görüldüğünde de bazı maddeler değiştirilmiş ya da metinden çıkarılmıştır.

Yeni Türkiye, İlkeler, İnkılâplar ve Tepkiler

1924 Anayasasıyla temelleri sağlamlaştırılan ve demokrasi yolculuğuna daha emin adımlarla devam etme olgunluğuna -nispeten- kavuşan Türkiye Cumhuriyeti, bundan sonra Gazi Mustafa Kemal’in içinde yaşattığı ilke ve inkılaplarla şeklen daha da netleşecek ve “ulus devlet” olarak çıktığı yeni tarih sahnesinde, kendisini tüm dünyaya en açık şekilde gösterecekti.

Başlangıçta her şey iyi gibi görünse de cumhuriyetin ilk yılları aslında oldukça sancılı geçiyordu. Yüzyıllar boyunca Osmanlıcılık ve ümmetçilik anlayışıyla idare edilmiş olan bir millet, artık daha çok Avrupa’dan alınmış kanun ve kurallarla yönetilmek isteniyordu. Oysa halk, bu tip uygulamaları sindirecek yapıya sahip değildi. Şahsen bizim erken uygulanmak istendiğini düşündüğümüz bazı düzenlemeler halk tarafından kabullenilmek istenmediği gibi, çok sert tepkilerle de karşılanacaktı. Kısa süre sonra öyle de oldu.

Aslında ilk tepki devletin ismineydi. Devletin adının “Türkiye Cumhuriyeti” olması, başlarla yaşanan huzursuzluğun ilk sebebiydi. Zira ülkenin demografik yapısında payı olan Kürtler, milli bir isme itiraz ediyorlar, devlet otoritesini “bölünme” ve “isyanla” tehdit etme yoluna gidiyorlardı. Bundan

cesaret alan farklı etnik unsurlar da kendi adlarına sahneye çıkıyorlar ve otoriteye başkaldırma provaları yapıyorlardı. Daha cumhuriyetin ilk yıllarında, Nasturi, Şeyh Sait, Sason, Mutki ve Bicar isyanları başta olmak üzere birçok isyan yaşanmış ve bunların tümü çok sert bir biçimde bastırılmıştı. İlerleyen yıllarda da bu tür isyanlar sürecekti ve o isyanlar da devlet güçleri tarafından aynı sertlikle bastırılacaktı.

Her türlü iç ve dış tehdide rağmen Türkiye Cumhuriyeti, tarih sahnesindeki yerini çoktan almış, dünya üzerindeki varlığını ve bağımsızlığını süratle kabul ettirmişti. Gazi Mustafa Kemal başkanlığındaki Türkiye Cumhuriyeti, bundan sonra peş peşe uygulamaya koyacağı inkılaplarla cumhuriyet ve demokrasi çizgisindeki koşusuna hızla devam edecekti. İnkılaplar ki, yeni kurulan bir devletin olmazsa olmazlarıydı!

Demokrasi Tarihimiz ve Mustafa Kemal Dönemi

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması, ilke ve inkılapların belirlenmesi ve cumhuriyetin işleminin önündeki birçok engelin ortadan kaldırılmasıyla, artık bir devletten söz edilebilirdi. Taşlar yerine oturmuştu. Bundan sonra yapılması gereken; ilan edilen ilke ve inkılapların halk tarafından ne ölçüde kabul edildiğini ve hangi seviyede uygulandığı gözlemlemektir. Gazi Mustafa Kemal bunun tespiti için ülkenin birçok bölgesine çeşitli kademedeki memurlar gönderiyor, yerinde gözlemler yapmalarını ve edinilen tüm sonuçların kendisi için rapor haline getirilmesini talep ediyordu. Yüzyıllarca süren uzun bir yolculuğun ardından tarih sahnesinin dışına çıkmak zorunda kalmış olan bir Osmanlı'dan taptaze bir cumhuriyet çıkaran Mustafa Kemal, eserini tüm ayrıntılarıyla görmek istiyordu. Belki de haklıydı da! İnsan, uğruna bütün bir dünyayı karşısına alarak inşa etmiş olduğu eserini seyretmek isterdi. Seyredecekti! Ancak bir şeyler eksik gibiydi. Bu gözlem ve denetleme mekanizması, bu şekilde kusurlu işleyebilirdi. Bu durumdan endişe eden Mustafa Kemal,

DEMOKRASİNİN KISA TARİHİ

devlet sisteminin kontrol ve işleyişinin tespitinde de her zamanki gibi birinci adam olarak görev alacaktı. Bu nedenle kontrolü bizzat kendisi yapacak ve gerekli gördüğü tüm tedbirleri bizzat kendisi alacaktı. Bütün bunlar için, memleketi karış karış gezmeye karar verdi Mustafa Kemal. Aslında bu onun zaten yaptığı şeydi. Özellikle Milli Mücadele yıllarında, memleketin her köşesini gezmiş, milletiyle en yakından teması geçmişti. Ama şimdi durum farklıydı. Bir cumhuriyet inşa edilmişti. Şimdi bir kez daha sine-i millete dönme vaktiydi; milletin göz göze, yüz yüze gelme vaktiydi...

Gazi Mustafa Kemal 1923 yılında başlamış olduğu yurt gezilerini, 1938 yılındaki vefatına kadar aralıksız sürdürmüştür. İzmir, Balıkesir, Adana, Bursa, İstanbul, Trabzon, Samsun, Erzurum, Konya, Çankırı, Kastamonu, Tekirdağ, Aydın ve Malatya, Mustafa Kemal'in ziyaret ettiği şehirlerin başında gelmektedir. Bunlardan birçoğuna birkaç kez gitmiş olan Mustafa Kemal, halkla bir araya gelerek, zaman zaman onların sıkıntılarını dinleyip çözüm üretmiş, zaman zaman da uygulamaya koyduğu devrimlerin kontrolünü yapmış ve sonuçlarını yerinde gözlemlemiştir. Mustafa Kemal'in yurt gezileri, elbette ki, sıradan geziler olarak değerlendirilmemelidir. O, gezilerin tamamını siyasi, askeri, kültürel ve toplumsal bir anlayışla gerçekleştirmiş, bunları halkla bir araya gelmek, bütünleşmek ve adeta onlardan biri olmak adına ortaya koymuştur. Halkla yakın teması ve doğrudan diyalog kurup sohbet etmeyi çok seven Gazi Mustafa Kemal, her konuda halkın görüşlerine başvurmuş ve gerekli gördüğünde onların fikir ve önerilerini de en yalın haliyle tatbik etmekten kaçınmamıştır. Mustafa Kemal'in bütün bir Anadolu'nun güvenini kazanıp desteğini almış olmasının en önemli sebebi de aslında onun bu yönüdür. Sadece belli bir dönemde, mesela Milli Mücadele döneminde değil, vefatına kadarki dönemlerde de bu

prensibini cömertçe sergilemiş ve bu anlamda farklı bir devlet başkanı olduğunun en sıcak mesajını vermiştir.

Gazi Mustafa Kemal yurt gezilerini genelde kalabalık bir ekiple birlikte gerçekleştirmiştir. Hangi konu hakkında kendisine bir talep iletilirse, muhakkak o konuya hâkim bir kimsenin yanında olmasına özen göstermiş ve sorunun ertelenmesine değil anında çözülmesine ayarlı bir çalışma programı izlemiştir.

Antlaşmalar

En temel ilkesi, “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” olan Mustafa Kemal, cumhuriyetin ilanından sonra bir dizi antlaşmaya imza atmış ve uluslararası toplumda kendisine has ve saygın bir yer edinmiştir. Birçok büyük savaşa katılan ve çok sayıda cephede en ön saflarda çarpışan Gazi Mustafa Kemal Paşa için sulhtan, yani barıştan daha değerli hiçbir şey yoktur. Zira O, bunun kıymetini en yakından yaşayarak öğrenmiştir. İşte bu bilinçle, cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren çok sayıda dostluk ve barış antlaşmasına imza atmıştır.

Mesela, 10 Aralık 1923 Avusturya ile dostluk antlaşması; 15 Aralık 1923 Macaristan ile dostluk antlaşması; 31 Mayıs 1924 İsveç ile dostluk antlaşması; 27 Eylül 1924 İspanya ile dostluk antlaşması; 19 Eylül 1925 İsviçre ile dostluk antlaşması; 30 Ocak 1926 Şili ile dostluk antlaşması, 27 Mart 1929 Yunanistan-Yugoslavya dostluk antlaşması gibi... Mustafa Kemal, bunların yanında daha birçok ülke ile dostluk, saldırmazlık, kredi ve ticaret antlaşmalarına, ülkemizin çıkarları doğrultusunda imza atmıştır. Sağlam bir uluslararası ilişkilerin, milli menfaate kapı açacağını çok iyi bilen Gazi Mustafa Kemal, bu gibi antlaşmalarla Türkiye Cumhuriyeti’nin uluslararası

alandaki saygınlığını temin etmiş ve dünyanın birçok ülkesinden büyük övgü ve iltifatlara layık görülmüştür.

Mustafa Kemal’in dostluk ve barışa yönelik çabaları, vefatından 4 ay öncesine kadar sürmüştü, en son 4 Temmuz 1938 tarihinde Fransa’yla yaşanan Hatay meselesini çözüme kavuşturmuş ve bu vesileyle dış politikadaki kararlılığını bir kez daha gözler önüne sermiştir.

İlk Çok Partili Hayata Geçiş Denemeleri

Ekonomik ve sosyal alanlarda dur durak bilmeden yoğun bir çalışma temposu içinde hareket eden Gazi Mustafa Kemal, ülkenin siyasi gelişimine de katkıda bulunmaktan geri durmuyordu. Hatta “siyasal gelişim” belki de bu yoğun tempoun en önemli başlığıydı. Türkiye Cumhuriyeti henüz çok yeni kurulmuştu ve dünya üzerindeki saygınlığını muhafaza etmek için, siyasi açıdan da uluslararası konjonktüre uygun hareket edilmeliydi. Aslında bu “uygun hareket etme eğilimi” uluslararası bir gereklilikten ziyade, onun zaten karakterinin bir parçasıydı. Örneğin ülkede etkin olan sadece bir tek parti vardı. Bu durum Mustafa Kemal’e göre son derece yanlış. Ülkede millet bazında birbirinden ayrı çok sayıda ses ve renk varken, bunların hepsinin önüne bir tek siyasi tercih hakkı koymak, ülkenin dünya üzerindeki saygınlığına ve özlenen demokrasi anlayışına tersti. O nedenle demokrasinin gereği hiç gecikmeden yerine getirilmeli ve bir an önce çok partili siyasal hayata geçiş sağlanmalıydı. Mustafa Kemal’in düşüncesi bu yöneydi.

Aslında son dönem Türk siyasal hayatı, parti anlayışına alışkındı. Bu, uygulamada zor olmasa gerekti. Zira Meclis-i Umumi, İttihat ve Terakki gibi oluşumlar, parti ve fırka

kavramlarını Türk siyasetine zor da olsa kazandırmıştı. Bu iyi bir şeydi. Ancak şimdi mekân ve şartlar değişmişti. Beklenen, Batı modeli birçok partili sistemdi.

Şimdi bunu anlamak için biraz geriye gidelim ve Türkiye Cumhuriyeti'nin çok partili geçiş denemelerine tarih pence-resinden genel hatlarıyla kısaca göz atalım:

Türkiye'de çağdaş anlamda siyasal partiler ilk kez Osmanlı döneminde 1876 Anayasası'nda (Kanun-i Esasi) 1909 yılında yapılan köklü değişikliklerle ortaya çıkmıştı. Bu dönemde İttihat ve Terakki Fırkası, Mutedil Hürriyetperveran Fırkası, Osmanlı Demokrat Fırkası, Ahali Fırkası, Ahrar Fırkası ve Osmanlı Sosyalist Fırkası başta olmak üzere birçok farklı siyasal parti kurulmuş ve seçimler yapılmıştı. Ancak bunların hepsi çeşitli nedenlerle siyaset sahnesinden çekilmek zorunda kalmıştı. Sonrasında Anadolu'daki grupların birleşmesiyle siyaset sahnesine çıkan ve içinde Gazi Mustafa Kemal'in de yer aldığı Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tarih sahnesindeki yerini almıştı. 9 Eylül 1923 tarihinde Halk Fırkası adını alan örgüt, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk siyasal partisi olmuştu. Partinin adı, 10 Kasım 1924 tarihindeyse Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) olarak değiştirilmişti. Parti içinde Mustafa Kemal'e muhalefet eden bir kanadın CHF'den ayrılıp, 17 Kasım 1924 tarihinde Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nı (TCF) kurmasıyla demokrasi tarihimize ilk kez çok farklı bir hareketlenme meydana gelmişti.

Mustafa Kemal'e rağmen Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kurulmuş olması Türkiye'deki çok partili siyasal hayata ilk geçiş anlamında büyük öneme sahipti. Bu fırkanın Genel Başkanı General Kazım Karabekir, İkinci Başkanı Hüseyin Rauf Orbay, Genel Sekreteri ise Ali Fuat Cebesoy'du. Her ne kadar bu üç isim de Milli Mücadele'nin en önemli

aktörleri arasında olsalar da Gazi Mustafa Kemal'in bazı icraatlarına katılmıyor, belli noktalarda onunla görüş ayrılığına düşüyorlardı. Aslında bu, yadırganacak bir durum değildi; zira demokrasi de zaten böyle bir şeydi. Fikir ve düşünce ayrılığı yaşayan insanlar, ülkelerine hizmeti farklı partiler ve gruplar içinde de sergileyebilirlerdi. Bakıldığında, TCF'nin Mustafa Kemal'den ayrılmasına neden olan iki önemli çizginin varlığından söz edilebilir: Ekonomi anlayışı ve din... TCF, Mustafa Kemal'in ekonomi ve din alanındaki düşüncelerini tasvip etmiyor, özellikle dini meselelerde çok sert bir muhalif dil kullanıyordu. Mustafa Kemal'in laiklik anlayışı ise Kurtuluş Savaşı'nın iki önemli grubunu birbirine düşürüyordu. Aynı dönemde Doğu'da meydana gelen Şeyh Said İsyanı ise "irticai faaliyetlerin yaşamasına ve yaygınlaşmasına" zemin hazırladığı gerekçesiyle TCF'ye mal edildi. Bu beklenmedik isyan, İstiklal Mahkemeleri'nin ve Takrir-i Sükûn Kanunu'nun çıkmasına neden oldu. Bu da TCF'nin İstiklal Mahkemeleri tarafından kapatılma sürecini başlattı. Sonuçta, 3 Haziran 1925 tarihinde, bütün memlekette irticayı tahrik ettiği gerekçesiyle Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kapatıldı. Çok partili hayata geçişteki ilk deneme de böylece başarısızlıkla sonuçlanmış oldu.

İlk demokrasi denemesinin derin yara almasından sonra 1927 yılında ikinci kurultayda bir araya gelen CHF, parti tüzüğünde bir dizi düzenlemeye gitti. Bu düzenlemeyle Mustafa Kemal, partinin değişmez genel başkanı ilan edildi. Ayrıca CHF'nin temel ilkeleri cumhuriyetçilik, halkçılık, milliyetçilik ve laiklik olarak belirlendi. CHF ilke olarak laikliği benimsemişti ancak ortada bir sorun vardı. Anayasa'da devletin dininin İslam olduğu yazılıyordu. Laiklikle din, yani İslam bir arada barınamazdı. Ama CHF için bu bir sorun değildi. Zira bu sorun da son derece basit bir

teknikle ortadan kaldırıldı. 10 Nisan 1928 tarihinde devletin dininin İslam dini olduğunu belirten cümle anayasadan çıkarıldı. Bu son değişiklikle birlikte siyaset arenası bütünüyle CHF'ye kalmıştı. Bu, her ne kadar CHF'liler tarafından sevinçle karşılanmış olsa da Mustafa Kemal tarafından sindirilebilir bir durum değildi. Mustafa Kemal çok partili siyasi yapıdan ve etkin demokrasiden yanaydı. Ona göre iktidar partisinin karşısında mutlaka en az bir muhalefet partisi olmalıydı. Ülkenin tek partili bir biçimde idare edilmesine şiddetle karşı çıkan Mustafa Kemal, yakın dostu Fethi Okyar Bey'i yeni parti kurmakla görevlendirdi. Fethi Bey, ekonomiden anlayan, liberal görüşleriyle tanınan demokrasi yanlısı biriydi; muhalefet partisi içinse gayet uygun bir isimdi. Nihayetinde Fethi Okyar, Ağustos 1930'da Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) adlı bir parti kurdu. Bu, demokrasimiz adına çok önemli bir gelişmeydi. Üstelik bizzat Mustafa Kemal tarafından desteklenmişti. Amacı, tespit edebildiği ölçüde mevcut hükümetin işleyişini sorgulamak, yanlışlarını, kusurlarını ve eksiklerini ortaya koymaktı. Yani, kurulan bu yeni muhalif partiden beklenti çok yüksekti. Ancak bu sefer de beklenen olmadı. TCF gibi kısa bir ömre sahip olan Serbest Cumhuriyet Fırkası, ekonomi ve dini anlamda yine CHF ile ters düşen görüşler ortaya atmıştı. Kullandığı dil ve izlediği politika CHF'nin benimsediği ilkelerle pek bağdaşmıyordu. Bünyesinde barındırdığı kişiler, Mustafa Kemal'e ve cumhuriyetin bazı ilkelerine yönelik sert bir muhalefet dili sergileyince, tepkiler de gecikmedi. CHF'nin, derinlerde muhalefete tahammül edemeyen tuhaf bir karakteri vardı. İşin daha da kötüsü, yaşanan bu fikirsel çatışma sadece Meclis'i değil ülkeyi de geriyor, hatta bu gerginlik yer yer sokağa da taşıyordu. Her ne kadar Fethi Bey, yatıştırıcı ve sakinleştirici bir tavır içinde olsa da Fethi Bey'in İzmir ziyareti sırasında

meydana gelen kanlı olaylar kendisini ziyadesiyle korkutmaya yetmişti. Durumun içinden çıkılmaz bir hal alacağını ve dahası bütün bu yaşanan toplumsal sorunların kendi üstüne kalacağını düşünen Fethi Bey, 1930'un Kasım ayında partiyi kapattı. Aslında bu, demokrasimiz adına büyük bir kayıptı. Önce, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TCF), sonraysa Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) kurulmuş ancak ömürleri çok kısa olmuştu. Yalnız Fethi Bey ve arkadaşlarının korkmakta ne kadar haklı oldukları bir süre sonra patlak veren Menemen Olayı ile ortaya çıkacaktı.

Kuruluşundan kısa bir süre sonra kapanan SCF ve 1929-1930 ekonomik krizi, daha çok yeni olan Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasi ve ekonomik açıdan bir çıkmaza iterken, dünyada özellikle Avrupa'da meydana gelen siyasi değişiklikler ve toplumsal sorunlar II. Dünya Savaşı'nın yaşanmasına neden olacaktı. Gazi Mustafa Kemal'in en çok istediği şey olan demokrasi-nin Türkiye'de yerleşmesi ise biraz zaman alacak gibi görünüyordu. En azından II. Dünya Savaşı'nın ve uluslararası çatışmaların sona ermesi beklenecekti. Zira Türkiye, diğer ülkeler gibi tek uluslu bir yapıya sahip değildi; Türkiye'de birçok dil, din, ırk ve mezhepten insan vardı ve bu aslında bir zenginlik gibi görünse de o dönemki şartlar içinde daha çok bir problem gibi duruyordu. Ülkede kesin bir muhalefet düzeni sağlanamamıştı. Muhalif olarak ortaya çıkanların bazıları çok acımasız bir dil kullanırken, bazıları da sosyal kargaşanın çıkması için adeta çaba sarf ediyordu. Mustafa Kemal, işlerin çok da kolay olmayacağını farkındaydı. Ama bir demokrasi aşığı olan Gazi Mustafa Kemal, karşısında muhakkak muhalif bir siyasi oluşumun var olması gerektiğine inanıyor, bunun gerçekleşmesi içinse hiçbir fedakârlıktan kaçınmıyordu; kaçınmayacaktı.

Demokrasi Tarihimiz ve İsmet İnönü Dönemi

10 Kasım 1938’de Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu ve ilk Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk vefat etmiş ve yerine İsmet İnönü geçmişti. 11 Kasım 1938’de Mustafa Kemal’in yerine Cumhurbaşkanı olan İsmet İnönü, 26 Aralık 1938’de toplanan CHP (Ki CHE, sonraları Cumhuriyet Halk Partisi adını almıştır.) 3. Büyük Kurultay’da partinin “Değişmez Genel Başkanı” ve “Milli Şef” ilan edilmişti. Ancak sadece bizim değil, Amerika’nın ve Avrupa’nın da demokrasi ve devlet yapısının temelden sarsılmasına neden olacak olan olay da o yıllarda meydana gelmişti. Almanya diktatörü Hitler’in bitmek bilmeyen ihtirasları sonucunda II. Dünya Savaşı çıkmış, işin içine ABD ve Sovyetlerin de girmesiyle işler çok farklı bir boyut kazanmıştı. Neyse ki Türkiye, bazı Batılı devletlerin yoğun baskısına rağmen dış politikada izlediği yöntem dolayısıyla savaşa katılmamışsa da savaşın özellikle ekonomik alandaki yıkıcı etkilerinden kurtulamamıştı.

Böyle bir ortamda İsmet Paşa cumhurbaşkanıydı ancak Paşa’nın o mevkie gelmesi hiç de kolay olmamıştı. Zira Mustafa

DEMOKRASİNİN KISA TARİHİ

Kemal’e bağlı ciddi bir kitlenin engellemeleriyle karşılaşmıştı. Mustafa Kemal’in ölümünden sonra yerine İnönü’nün gelmesini istemeyen Tefik Rüştü, Şükrü Kaya, Kılıç Ali ve Salih Bozok gibi dönemin etkin isimleri, bunu engellemek adına büyük çaba sarf etmiş, türlü gizli toplantılara imza atmışlardı. Hatta İnönü’yü saf dışı bırakmak için Fevzi Çakmak ve Fethi Okyar gibi isimlerle dahi sıkı görüşmeler yapılmıştı. Dahası, öncesinde İsmet İnönü’nün cumhurbaşkanı olmaması için Mustafa Kemal’den, ölüm döşeginde olduğu sırada bir vasiyetname alınmak istendiği dahi iddia edilmişti. Ne var ki, yıllar önce Mustafa Kemal’in, “Ben öldükten sonra İsmet Paşa’nın peşinden gidiniz!” sözü her fırsatta hatırlatılıyor ve Gazi’nin, yerine İsmet Paşa’yı düşündüğünün altı çiziliyordu. Çare yoktu! Gazi’nin en yakınındaki isimlerin dahi tüm çabalarına rağmen İsmet İnönü Türkiye Cumhuriyeti’nin 2. Cumhurbaşkanı olarak koltuğuna oturmuştu.

İsmet İnönü, Mustafa Kemal’in koltuğuna oturmuştu, evet! Peki, gerçekten onun yerini doldurabiliyor muydu, doldurabilecek miydi? Türkiye’yi, Anadolu insanını gerçek anlamda kuşatabilecek miydi? Halktan biri olabilecek miydi? Dahası, halk gibi olabilecek miydi? Yoksa “halkçılık” ilkesi sadece CHP’nin parti isminde kullanılmış sıradan bir sözcük olarak mı kalacaktı? Evet, bunu ve daha birçok sorunun cevabını zaman gösterecekti.

Burada bir noktaya özellikle temas etmek gerekir: Mustafa Kemal’in ateşli bir hayranı olan ve bunu söylemekten çekinmeyen Adolf Hitler, onun için şunları söylüyordu:

“Gerçek şudur ki, Türkiye’de doğan ve parlayan yıldız, bize izleyeceğimiz yolu göstermiştir. Atatürk öyle bir kişiliğe sahiptir ki, daima çağımızın en büyük kişilerinin önünde olacaktır.”

Hakikaten çok ilginç... Kendini beğenmiş, kendi gücünden başka bir güç, kendisinden başka bir lider tanımayan Hitler'den bunu duymak, hakikaten çok ilginç... Evet, aynı Hitler, Mustafa Kemal'in ölümünden sonra İnönü'yü kastederek iktidara gelenler için şunları söylüyordu:

“Türkiye’yi, Mustafa Kemal’in ölümünden sonra dar kafalı ve basiretsiz insanlar yönetiyor.”

İnönü'nün dar “kafahlığı” ve “basiretsizliği”, onun demokrasiye hiçbir şekilde inanmamasından kaynaklanıyordu. İnönü'nün inandığı bir tek şey vardı; o da otorite ve güç! Artık o çok inandığı otorite ve güç, ellerindeydi! Bu gücün sarhoşluğuyla ne yapacağını bilemeyen İsmet Paşa, işe Mustafa Kemal'in izlerinden kurtulmaya çalışmakla başladı. Öncelikle para ve pullardaki Atatürk resimlerini kaldırıp yerlerine kendi resimlerini bastırdı. Resmi dairelerdeki Atatürk portrelerini indirip, yerlerine kendi portrelerini astırdı. İsmet Paşa, yaptığı bu tip değişiklikleri anayasadan aldığı yetkiyle icra ettiğini söylese de Mustafa Kemal'e gönülden bağlı olan birçok siyasetçi, İnönü'nün asıl amacının kendi diktatörlüğünü ilan etmek olduğu düşüncesini taşıyordu.

Yıllar ilerledikçe mazlum Anadolu insanı, birçok şeyin aslında söylendiği gibi olmadığını yaşayarak öğrenmeye başlamıştı. Demokrasi, özgürlük, insan hakları ve daha birçok şey yok gibiydi. İsmet İnönü'nün katı ve tepeden inmece yönetim anlayışıyla iyice totaliter hale dönüşen rejim, küresel ekonomik buhranın da etkisiyle korkunç bir biçimde fakir Anadolu insanının üstüne bir karabasan gibi çökmüştü. Mustafa Kemal döneminde belli oranda iyileşme sağlanmış olan sahalarda bile İnönü'nün katı uygulamaları nedeniyle gerileme başlamış, uzun süre savaşımlardan beli bükülen halk, bu kez de farklı ekonomik sorunlarla yaşamak zorunda kalmıştı.

Ülkenin çöken sanayi ve ekonomisini iyileştirmeye yönelik adımlar atmak yerine, kendi ideolojik düşüncesine uygun sosyokültürel çalışmalara girişen İsmet İnönü, adeta, “yemek için ekmek bulamayan halktan pasta yemesini” bekliyordu. Halkın büyük bölümünün köylerde yaşaması ve çok kısıtlı imkânlarla geçinmeye çalışıyor olması dahi İnönü'yü pek ilgilendirmiyordu. O, köydeki çilekeş Anadolu insanının yaşam düzeyini artırmaya çalışmak yerine, Köy Enstitüleri kurarak, laik bir neslin yetişmesi için çaba gösteriyordu. Giyecek ayakkabısı, yiyecek ekmeği olmayan gariban köylülerden Batılılar gibi giymelerini, daha fazla çalışıp daha çok vergi vermelerini talep ediyordu. Öyle ki, İnönü döneminde halkın süpürge tohumu yemeye mahkûm olması, “Geldi İsmet, kesildi kismet...” gibi deyimlerin doğmasına dahi neden olmuştu. O dönemlerde konan varlık vergisi ve ekmeğin karneye bağlanması gibi uygulamalar da yine İsmet Paşa'nın eserleriydi. O büyük savaşların yapıldığı Mustafa Kemal döneminde dahi yaşanmayan yoksulluk, İnönü döneminde kendini en katı haliyle göstermişti. İsmet Paşa, Mustafa Kemal'den aldığı “emaneti” daha ileri noktalara taşıması gerekirken, her gün biraz daha aşağılara çekmiş, halkı bir kuru ekmeğe muhtaç hale getirmişti.

Ülkede bir muhalefet mekanizmasının olmamasından cesaret alan İsmet İnönü, devleti tam anlamıyla kuşatmıştı. Kendisini neredeyse Mustafa Kemal'in yerinde, hatta daha da üstlerde görüyordu. Güçten başka kutsalı olmayan İsmet Paşa, evet güçlüydü! Tek Adam halini almıştı. Ağzından çıkan her söz kanundu! Onun bu gücünün altındaki en temel faktör ise çevresinde ve parti içinde bulunan muhalif sesleri susturmuş olmasıydı. Öyle ki, Meclis'te İnönü'ye karşı ses çıkarmak, muhalefet etmek, görüşlerine katılmamak mümkün değildi.

Aslında İsmet İnönü'nün Mustafa Kemal ile birçok konuda aynı görüşte olmadığı herkesçe bilinmekteydi. Bunu, her ikisinin çevresi de birçok kez yakından gözlemlemişti. Zaten çok defa kalabalıklar içinde sözlü tartışmalara girdikleri dahi olmuştu. Bilhassa demokrasi mevzuunda ortak bir görüşte birleşemiyorlardı. Mustafa Kemal demokrasinin işlerliğini savunurken, İsmet Paşa "gücün" yanında duruyordu. Mussolini'nin "Duçe", Hitler'in "Führer" gibi isimlerle anılmasına sempatiyle bakıyor, kendisine de "Milli Şef" denmesini hayranlıkla karşılıyordu.

Konu Mustafa Kemal'le İsmet Paşa'nın zaman zaman meydana gelen tartışmalarından açılmışken, burada buna bir örnek verelim: Bakınız, gazeteci Abdi İpekçi'yle yaptığı bir söyleşide İsmet Paşa, kendisine sorulan bir soruya nasıl cevap veriyor:

"Bir akşamüzeri sofrada kavga eder gibi bir münakaşa geçti. Ertesi gün Atatürk ile görüştük. Kendisinin bana söylediği şeydi: 'Şimdiye kadar bin meselede bin defa kavga ettik. Ama az çok kapalı kavga ettik. Akşam pek aleni oldu. Bir müddet çekilmen, istirahat etmen lazım...' Minnettar olurum, dedim. Çok teşekkür ederim, dedim. Hakikaten kendime hâkim olamayacak bir vaziyetti. Olabilir, oluyor. Çekildik, bitti."

İsmet İnönü dönemi incelendiğinde CHP'nin bir partiden ziyade devletin bizzat kendisi gibi davrandığı görülmektedir. CHP'nin çok özel bir yere sahip olması, İsmet Paşa'nın baskıcı karakterinin bir ürünüdür. O dönem CHP'li il başkanlarının partili gibi değil de adeta birer vali gibi davrandıkları da birçok haber kaynağına konu olmuştur.

CHP döneminin vali ve siyasetçilerinin halkla olan ilişkileri incelendiğinde, aslında kendilerini nasıl "yüce ve ulaşılmaz"

bir konumda gördükleri daha net anlaşılacaktır. Demokrasinin D'sinin bile olmadığı tek partili CHP döneminde, mesela Ankara'ya yöresel kıyafetle girmek yasaktı. Dönemin ünlü din adamı ve kanaat önderi Said Nursi'nin Ankara'ya girişi sırasında uğradığı muamele, tam bir trajedi olarak tarih kayıtlarındaki yerini almıştır. Yine dünyaca ünlü halk ozanımız Âşık Veysel'in de kılık kıyafet yasağı dolayısıyla Ankara'ya alınmadığı, CHP döneminin acı gerçeklerinden biri olarak öne çıkar. Dönemin Ankara Valisi Nevzat Tandoğan'ın, düşünce ve dava adamı Osman Yüksel Serdengeçti'ye "Ulan öküz Anadolu..." hakaretiyle başlayan o "ünlü" sözleriye, CHP'li bir valinin Anadolu insanına bakışını anlamak bakımından önemlidir. Tabii, bu sadece Tandoğan'a özgü bir davranış değildi; o dönemki neredeyse tüm CHP'li bürokratlar aynı ahlak ve karakter çizgisindelerdi. Bunların dışında kalanlar ise zaten ileride CHP'yi terk ederek başka partilere geçeceklerdi. Böyle bir durumda elbette ki, demokrasiden, insan haklarından söz etmek mümkün değildi. "Ya CHP'li olursun ya da yok olur gidersin..." anlayışıyla yönetilen bir memlekette, doğal olarak demokrasiden söz edilemezdi. Demokrasinin bir gereği olarak fikir ve düşünce özgürlüğü bağlamında konuşan ya da hareket edenleri ya hapis ya da darağacı beklemekteydi. Zira bunlar İnönü döneminin herkes tarafından bilinen ve kabul edilen rutin uygulamalarıydı.

İsmet Paşa'nın ülke siyasetinde izlediği yol ile parti içindeki katı tavrı, belli siyasetçilerin, özellikle Mustafa Kemal'in takipçisi olan ekibin tepkisine neden oluyordu. Her fırsatta Mustafa Kemal'in izleri üzerinde yürüdüğünü öne süren İsmet Paşa'nın kendi ideolojik düşüncesini yaratma çabası içinde olduğu aslında bu tepkilerden anlaşılıyordu. Örneğin Mustafa Kemal'in başbakan olarak atadığı Celal Bayar ile yine Gazi'nin bizzat kendi tercihiyle Türk siyasetine kazandırdığı

Adnan Menderes'in CHP'den kopma eğilimleri, İsmet Paşa'nın durduğu yeri anlamak bakımından önemliydi. İsmet Paşa'nın birçok noktada Mustafa Kemal'le ters düştüğünü daha önce söylemiştik. Öyle ki, yine bazı konularda Mustafa Kemal'le ters düştüğü için istifa ettiğinde, yerine Gazi tarafından Celal Bayar atanmıştı. Bu çok önemli bir husustur: İsmet Paşa, Mustafa Kemal'le anlaşamayıp başbakanlıktan istifa ediyor ve yerine Celal Bayar getiriliyor; sonralarıysa Celal Bayar CHP'den (aslında İnönü'den) kopuyor ve Demokrat Parti'yi kuran ekibin başında yer alıyor. Aslında tek başına bu bile Mustafa Kemal ile İsmet İnönü arasındaki düşünsel çatışmanın anlaşılması bakımından yeterlidir.

Devleti neredeyse tek başına ele geçiren İsmet İnönü, iktidarı boyunca milletle ve dinle uğraşmaktan asla vazgeçmedi. Camilerin depolara ve hayvan barınaklarına dönüştürülmesi, Köy Enstitüleri vasıtasıyla dinden uzak eğitim elemanlarının yetiştirilmesi, din ve ilim adamlarının en ağır biçimde cezalandırılması da İnönü'nün bu millete hediye ettiği (!) birkaç uygulamadan ilk akla gelenlerdi. Böyle bir ortamı gözümünün önüne getirdiğimizde İnönü ve CHP kadrosu için demokrasiden, din ve vicdan hürriyetinden, düşünce ve ifade özgürlüğünden yanaydılar demek ne derece doğru olabilir?

Şimdi İsmet İnönü dönemine burada nokta koyalım ve Adnan Menderes dönemine geçelim. Zira Adnan Menderes döneminin büyük bölümü de zaten İsmet Paşa'yla ilişkilidir. Özellikle demokrasinin ve çok partili sistemin hayat bulması konusunda...

Demokrasi Tarihimiz ve Adnan Menderes Dönemi

İsmet İnönü'nün, sindirme ve baskı anlayışıyla idare ettiği memlekette hem halk hem de siyasi aktörler son derece gergin ve huzursuzdu. Memleketin tek partisi olması münasebetiyle CHP içinde kümeleşmeler, hizipleşmeler ve kutuplaşmalar çoktan başlamıştı. Parti, adeta kamplara ayrılmış, kulis dedikoduları almış yürümüşü. Bu, aslında doğal bir durumdu. Bir tek parti vardı ve birçok düşünceye sahip insan aynı partinin çatısı altındaydı. Bu nedenle fikrîsel itişmeler gayet olağan karşılanabilirdi. Bunun farkında olan İsmet Paşa, bu patolojik durumu "parti içi demokrasiye ve çok sesliliğe" bağlayarak geçiştirmeye çalışsa da özellikle muhafazakâr kanadın ciddi eleştirileri oklarına hedef olmaktan kurtulamıyordu. Gücü ve otoritesi belki çoğunluktaki siyasetçileri susturmaya yetmişti ama bir Celal Bayar'ı, bir Adnan Menderes'i, bir Refik Koralan'ı, bir Fuat Köprülü'yü susturmak, İnönü için pek de kolay değildi. İnönü, ülkenin özgür ve bağımsız demokrasi anlayışıyla idare edilmesini arzu eden bu gibi siyasetçilerin ağızdan dillendirdikleri itirazları görüyordu. Partinin bir süre

sonra bölüneceğinin de farkındaydı aslında. Türkiye Cumhuriyeti Devleti, bağımsız bir demokrasi anlayışıyla kurulmuştu ve asla demokrasiden geri dönüş olamazdı; olmamalıydı! Çünkü bu temel mekanizma, Mustafa Kemal Atatürk'ün ve dava arkadaşlarının, büyük bir direniş ve fedakârlık örneği sergilemiş bu aziz millete en somut armağanıydı. Bu armağan ne pahasına olursa olsun korunmalıydı.

Şimdi Menderes dönemine ve dönemin sıra dışı demokrasi savaşlarına, merhum Adnan Menderes'in biyografisi ekkeninde kısaca bakalım:

Adnan Menderes 1899 yılında Aydın'ın Koçarlı ilçesine bağlı Çakırbeyli köyünde, varlıklı bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Babası İbrahim Ethem Bey, bölgede sözü geçen, saygı duyulan bir kimseydi. Annesi Tefrika Hanım ise geleneklerine sıkı sıkıya bağlı, tam anlamıyla bir Anadolu kadınıydı. Adnan Menderes, bu çiftin çocuğu olarak doğmuş saf, tertemiz, ıslıl ıslıl bir çocuktü.

Adnan Menderes, önce İzmir'deki İttihat ve Terakki İdadisi'nde, ardından Amerikan Koleji'nde okudu. İleride cumhurbaşkanı olacak olan Celal Bayar'la da o yıllarda tanıştı. Amerikan Koleji'ndeyken dinlediğı bazı tarihsel anlatılar, milli ve manevi duygularının farkına varmasına ve bu anlamda olgunlaşmasına vesile oldu.

Adnan Menderes, I. Dünya Savaşı sırasında İzmir'deki 17. Kolordu'ya katıldı ve orduda yedek subay olarak görev yaptı. Yunanlıların ve İtalyanların Ege'yi işgali sırasında da bizzat işgale karşı koyan birlik içerisinde görev aldı. Savaş-taki üstün cesaret ve fedakârlıkları sebebiyle İstiklal Madalyası ile ödüllendirildi. Savaş sonrasında tekrar memleketine dönen Adnan Menderes, çiftliğin başına geçti ve siyasetin tamamen uzağında sadece çiftlik işleriyle uğraştı.

Bu arada Osmanlı Devleti tarih sahnesinden çekilmiş ve yerine Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştu. Devletin kurucusu ve ilk Cumhurbaşkanı olan Mustafa Kemal, devletin demokrasi ve cumhuriyet ilkelerine göre idare edilmesi arzusundaıydı. Ancak taşlar henüz yerine oturmamıştı ve istenen demokratik sisteme tam anlamıyla geçilememişti. Bunun için İsmet İnönü'den etkin bir çalışma bekleyen Mustafa Kemal, bu anlamda hayal kırıklığına uğramış ve İnönü'den beklediğı performansı görememişti. Bundan büyük rahatsızlık duyan Mustafa Kemal, ilerleyen aylarda sık sık yaptığı gibi yurt gezilerine çıkma ve halkı kendi yaşadıkları topraklarda ziyaret etme kararı aldı. Bu sayede hem halkla bir araya gelmiş olacaktı hem de bin bir türlü sıkıntıyla kurulan Cumhuriyet Halk Partisi'nin teşkilatlanması için çeşitli görüşmeler ve yoklamalar yapacaktı.

Bu düşüncelerle çıktığı yurt gezileri kapsamında birçok şehri gezen ve halkla bir araya gelen Mustafa Kemal'in programında Aydın da bulunmaktaydı. O Aydın'ı, dahası Adnan Menderes'i merak ediyordu. Zira daha önce bölgeye gönderdiği birçok etkin siyasi isim kendisine Adnan Menderes adını defalarca iletmişti. Mustafa Kemal, onun bölgede sözü geçen, saygın ve çalışkan bir insan olduğu şeklindeki övgü dolu sözler üzerine Adnan Menderes ile de tanışmak istiyordu. Çünkü devlet henüz çok gençti ve ülkede Menderes gibi genç ve aktif isimlere ihtiyaç vardı. Mustafa Kemal Aydın'da olduğu gün Menderes için 5 dakikalık bir zaman belirlemiş ve 5 dakika kadar Menderes'i kabul edeceğini programına dâhil etmişti. Nihayet randevu zamanı gelmiş ve Mustafa Kemal'le Menderes'in görüşmesi başlamıştı. Menderes'in sorduğı sorular ve yaptığı saptamalar Mustafa Kemal'in o kadar dikkatini çekmişti ki, programlanan bu 5 dakika, neredeyse 5 saate sarkmıştı. Menderes'in ülke ve millet eksenindeki düşüncelerini ilgiyle

dinleyen ve çeşitli notlar alan Mustafa Kemal, sohbet bitip, Menderes'in yanından ayrılırken; *"Bütün bu anlattıklarınızı bir rapor halinde hazırlayıp bana veriniz."* diyordu. Bu olağan üstü bir şeydi! Menderes bu büyük iltifat karşısında derin bir heyecan ve mutlulukla; *"Emriniz olur paşam!"* cevabını veriyordu. Mustafa Kemal Aydın'dan ayrılırken beraberindekilere Menderes için: *"Şayan-ı dikkat bir genç. Bu gencin adını bir kâğıda yazınız! Ben sorunca bana söylersiniz."* sözleriyle aslında Menderes'e olan ilgisini itiraf ediyor gibiydi.

Gerçekleşen bu ziyaretten kısa süre sonra Adnan Menderes, hayatının en ilginç olaylarından birini yaşadı. Öyle ki, o dönemde yapılacak olan milletvekili seçimleri için Ankara'dan gelen adaylık listesinde kendi ismi de vardı. Şaşkındı. Çünkü adaylık için müracaatta bulunmamıştı. Bu da şu anlama geliyordu: Adnan Menderes'in ismini bizzat Mustafa Kemal listeye yazdırmıştı. Adnan Menderes'in milletvekili olmasını, Meclis'e girmesini bizzat Mustafa Kemal istiyordu.

1931'in Nisan ayında seçimler yapılmış ve seçimlerden başarıyla çıkan Adnan Menderes, Ankara'ya gitmiş, vazifesine başlamıştı. Görevine başladıktan sonra yaptığı ilk iş, üniversite eğitimi için müracaatta bulunmak oldu. Menderes için bu çok önemliydi. Hiç zaman kaybetmeden Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne başvurdu ve hukuk alanındaki eğitimine başladı. Bir yandan memleket meseleleriyle uğraşan Adnan Menderes, öte yandan da hukuk eğitimin sürdürüyordu. Bu büyük gayret ve azmin sonunda da 2 Kasım 1935 tarihinde hukuk fakültesi diplomasının sahibi oldu.

Adnan Menderes milletvekilliği döneminde gece geç saatlere kadar çalışıyor; kendisine ulaştırılan dilekçeleri büyük bir dikkatle inceliyor ve bunların her birine cevap verebilmek için azami çaba sarf ediyordu. Meclis çalışmalarında

olduğu gibi milli bayramlarda ve özel günlerdeki radyo konuşmalarında da naif ve nazik üslubu nedeniyle Menderes görevlendiriliyordu.

1938 yılına gelindiğinde, genç cumhuriyetin tüm taşlarının yerinden oynayacağı ve yeni bir tarihin yazılmaya başlanacağı bir dizi olaylar cereyan etti. Öncelikle 10 Kasım 1938'de Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk hayata veda etti. Bu olay tüm Türkiye'yi yasa boğduğu gibi Adnan Menderes'i de derinden etkilemişti. Zira Menderes'i siyasetle Atatürk tanıştırmıştı. Menderes'in Atatürk'le birlikte yapacağı çok iş vardı. Planları vardı, projeleri vardı! Ancak olmayacaktı! Tüm Türkiye gibi Adnan Menderes de aylarca bu vefat olayının etkisinden kurtulamadı.

Atatürk'ün ölümünden bir gün sonra İsmet İnönü cumhurbaşkanı seçildi. İnönü'nün seçilmesiyle de ülkeyi yoksulluğa ve karanlığa gömecek, masum Anadolu insanına baskıcı ve despot bir anlayışla yaklaşacak katı bir ekip yönetime geldi.

İnönü'nün cumhurbaşkanı olmasıyla birlikte ülkeye çöken karabulutlar da yavaş yavaş kendisini hissettirmeye başlamıştı. İnönü, o dönemde patlak veren II. Dünya Savaşı sırasında, izlediği politikayla ülkeyi savaşa girmekten kurtarmıştı belki ama halktan tam anlamıyla kopuk bir politika izlemiş olmasından dolayı, adeta halkına bir "iç savaş" yaşatıyor gibiydi. İsmi "Halk Partisi" olan bir partinin "Halk" ile hiçbir ilgisi yoktu. Halk, perişan ve sefil bir halde, açlıkla ve yoksullukla mücadele ediyor, bazen yiyecek kuru ekmek dahi bulmakta zorlanıyordu. Mustafa Kemal zamanındaki bolluk ve bereket, İnönü'nün iktidara gelmesiyle bıçak gibi kesilmişti. Devletin herhangi bir kademesinde görev alan yöneticiler, tam anlamıyla baskıcı bir anlayışla hareket ediyorlar, milletle göz temasına girmekten dahi çekiniyorlardı.

Adnan Menderes tek partili dönemin tüm bu olumsuz uygulamalarını görüyor ancak elinden bir şey gelmiyordu. Çok huzursuzdu, çok mutsuzdu. Bazen milletin içinde bulunduğu duruma olan derin üzüntüsünü dostlarıyla paylaşıyor, çeşitli çözüm önerilerinde bulunuyordu. Sık sık yurt gezilerine çıkıyor ve milletle bir araya geliyordu. Milletin dertlerini yerinde görüyor ve onların acılarıyla en sıcak duygularla yakından ilgileniyordu. Ancak bir süre sonra Türk siyasi tarihine işlenecek sıra dışı bir olay meydana geldi. Menderes ve dostları 1945 yılında bir “Toprak Kanunu” çıkartmak istemişlerdi. Bu amaçla bir teklif hazırlandı; ancak Başbakan Recep Peker’in müdahalesiyle, teklif, Menderes’in de karşı çıktığı ciddi bir tahribata uğradı. Halk Partisi, halk için bir şey yapmadığı gibi, başkalarının atacağı imzalara da engel oluyordu. Adnan Menderes sadece bu teklifte değil, buna benzer daha birçok teklifte de bu baskıcı zihniyetin engellemeleriyle karşılaşmıştı.

Diğer taraftan, yaşanan II. Dünya Savaşı’nın bitmesiyle birlikte birçok ülkede devlet yönetimleri değişiyor, coğrafya yeniden şekilleniyordu. Her ne kadar dünya üzerinde bir yenilenme, bir değişim söz konusuysa da bu değişim rüzgârları Türkiye’ye pek uğramıyor gibiydi. Türkiye soğuk ve gergindi. Ülkedeki siyasi tablo ise tam anlamıyla bir felaketi andırıyordu. Ülkedeki tek parti olan CHP’de çeşitli anlaşmazlıklar baş gösteriyor, sıklıkla koltuk kavgaları yaşanıyor. Küreselleşen dünyada, bir diktatörlük hevesinde oldukları düşünülen İnönü ve ekibine yönelik karşı çıkışlar yüksek sesle ifade edilmeye başlamıştı. Bu dönemde Menderes ve arkadaşları da kendi aralarında çeşitli değişim planları yapıyorlardı. İnönü ve ekibinin ülkeyi getirdiği son nokta, bu memleket sevdalılarının tüm mesailerini meşgul ediyordu. Bir şeyler yapılmalıydı. Bir an önce bir şeyler yapılmalıydı. Bu derin

düşüncelerle birlikte Menderes ve arkadaşları yeni bir hareket başlatma kararı aldılar. Ancak Menderes, ekibin içinde, kendilerini destekleyecek daha etkin isimlerin olması gerektiğini düşünüyordu. Aklına Celal Bayar geldi. Bayar, Atatürk’ün yakın arkadaşı ve başbakanıydı. İnönü’den sonra CHP’nin en etkin ismi de oydu. Kısa süre sonra Celal Bayar’ın da katıldığı bir toplantı yapıldı. Adnan Menderes düşüncelerini büyük bir heyecanla dile getiriyor, Bayar ve diğerleri merakla onu dinliyordu. Uzun tartışmaların sonunda Celal Bayar ikna edildi ve birlikte hareket etme kararı alındı. Bu toplantıyla Demokrat Parti’nin temelleri de atılmış oluyordu.

Bu yenilikçi ekibin CHP’den kopuşu da çok tartışmalı ve gürültülü oldu. Ekip üyelerinden Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü 1945’in Eylül ayında, CHP’nin çeşitli icraatlarını eleştirdikleri, parti görüşlerine muhalefet ettikleri ve muhalif önergeler verdikleri gerekçesiyle partiden ihraç edildiler. Duruma itiraz eden Celal Bayar ve diğer arkadaşları da partiden istifa etti.

Dörtlü Taktir

Tabii, her şey bir anda gerçekleşmedi. İnönü ve CHP, muhalif kanat tarafından birçok kez uyarıldı, yanlışları söylendi ve bu yanlışlardan dönmesi için çeşitli alternatif düşünceler dile getirildi. Tam burada Türk siyasi tarihinin en önemli dönüm noktalarından biri olan “Dörtlü Taktir” meselesine de kısaca değinmek icap eder. Menderes, Bayar, Koraltan ve Köprülü’nün, CHP’nin tuttuğu istikametini doğru olmadığı yönünde CHP Yüksek Başkanlığı’na yazdıkları uyarı mektubu siyasi tarihimize “Dörtlü Taktir” adıyla geçmiştir. Bu mektupta bu demokrasi aşığı dörtlü, CHP’nin Mustafa

Kemal çizgisinden saptığının, demokrasi ve insan hakları konusunda çok tutarsız ve özensiz davranıldığının altını çiziyordu. Adeta bir demokrasi dersi niteliğindeki bu mektubun ilk paragrafı şu şekildeydi:

“Daha ilk kuruluşundan beri Türkiye Cumhuriyeti’nin ve Cumhuriyet Halk Partisi’nin en esaslı umdesini teşkil eden demokrasi prensiplerine inanmış ve Türk Milleti’nin ancak bu prensiplerin tamamıyla tatbiki sayesinde refah ve saadete kavuşacağı kanaatine bağlanmış olan vatandaşların, bütün memlekette ve bilhassa partimiz mensupları arasında en büyük ekseriyeti teşkil ettikleri şüphesizdir. İşte bu kanaatledir ki, milletçe özlenen bu amacın gerçekleşmesi için lüzumlu gördüğümüz tedbirleri partimizin Meclis Grubu’na arz ve teklif etmeyi borç bildik. C. Bayar, F. Köprülü, R. Koraltan, A. Menderes. 7 Haziran 1945”

Partiden ayrılan bu muhalif ekibin yaptığı ilk iş 7 Ocak 1946 tarihinde Demokrat Parti’yi (DP) kurmak oldu. DP ile birlikte Türkiye siyasetinde yeni bir soluk ve özgür bir ses de yerini almış oluyordu. Bu, Türk demokrasisi için son derece önemli ve kritik bir gelişmeydi. Demokrat Parti’nin kuruluş gerekçesi ise şu şekilde ifade ediliyordu:

“DP, Türkiye Cumhuriyeti’nde demokrasinin geniş ve ileri bir anlayışla gerçekleşmesine ve genel siyasetin demokratik bir görüş ve zihniyetle yürütülmesine hizmet maksadıyla kurulmuştur.”

İsmet İnönü bu aykırı çıkışı her ne kadar içine sindiremiyorsa da zaman zaman onlarla bir araya gelip çeşitli görüş alışverişinde bulunmaktan da geri durmuyordu. DP, siyaset sahnesine çok hızlı bir giriş yapmıştı. Artık bütün gözler Adnan Menderes’teydi. Menderes’in neredeyse her konuşması olay oluyor, büyük ses getiriyordu. Konuşmalarının tamamı halkın lehineydi. Halkın ağızıyla konuşuyor, halk gibi

davranıyordu. Bu da onu halk nazarında sempatik ve güvenilir kılıyordu. Bütün bunların sonrasında yapılan 1946 milletvekili seçimlerinde CHP 395, DP ise 66 milletvekili çıkarmıştı. Henüz çok yeni olan bir partinin, özellikle muhalif bir partinin 66 milletvekili çıkarması dahi çok önemliydi. Hiç beklenmedik bir şeydi bu. Siyaset sahnesinde adeta depresyon etkisi yapmıştı. Bu moralle birlikte Menderes ve arkadaşları Meclis’te ve meydanlarda sıkı bir hizmet atığına giriştiler. Her ne kadar şimdilik muhalefette olsalar da halkın yüreğinde çoktan iktidar olmuşlardı. DP’nin halkla olan sıcak diyalogu, uyuklamakta olan CHP’yi az da olsa canlandırmış gibiydi. Ancak zorlamayla takınılan yapmacık tavırlar, beklenenin aksine çok sönük bir propaganda sürecinin yaşanmasıyla sonuçlanıyordu. Bütün ibrelerin Menderes’i gösterdiği bir zamanda Başbakan Recep Peker, DP’li yöneticileri İstiklal Mahkemeleriyle korkutmaktan geri durmuyordu. Demokrasiyi ve demokratik işleyişi bir türlü sindiremeyen CHP ile büyük umutlarla temeli atılan DP’nin hem Meclis’te hem de meydanlardaki mücadelesi tüm hızıyla sürerken, takvimler de 14 Mayıs 1950’yi gösteriyordu. Türkiye Cumhuriyeti’nin yeni hükümetini ve başbakanını belirleyecek olan seçim süreci, yerli ve yabancı gözlemciler tarafından büyük bir dikkatle takip ediliyordu.

Nihayet seçimler yapıldı. Daha önceki seçimlerde uygulanan yöntem, “açık oy-gizli tasnif” şeklindeydi. Bu seçimlerdeyse uygulama “gizli oy-açık tasnif” şeklinde, yani demokrasiyle idare edilen tüm demokratik ülkelerde olduğu gibi gerçekleşti. Seçimlerin sonunda CHP’nin 69 milletvekili çıkardığı anlaşıldı; DP ise 408 milletvekili çıkartarak İsmet İnönü’ye ve CHP’ye büyük bir darbe indirmişti. Bu sonuç, CHP ve İnönü adına “korkunç” bir şeydi. Adnan Menderes ve arkadaşları, CHP’yi ve İsmet İnönü’yü tam anlamıyla

“darmadağın” etmişti. Menderes’i idama götürecek sürecin ilk adımı olan bu büyük zafer, İnönü’yü de büyük bir hüsrana mahkûm etmişti. DP’nin ezici üstünlükle çıktığı seçimler, Anadolu insanının baskıya, zorbalığa, diktatörlüğe ve İnönü’ye karşı bir isyandı aslında. Takvimler 22 Mayıs 1950 tarihini işaret ederken, Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk sivil Cumhurbaşkanı olan Celal Bayar da Çankaya Köşkü’ne çıkmış ve görevine başlamıştı.

Bütün bunlar demokrasi ve demokratik sistem adına güzel bir başlangıçtı. Halk kimi isterse, yönetici o oluyordu. Bundan daha güzeli olabilir miydi? Yalnız DP iktidarının daha ilk günlerinde, bazı karanlık beyinlerin güdümündeki kiralık medya, ortalığa darbe söylentilerini yaymaya başlamıştı. Halkın büyük teveccühü ile iktidara gelmiş olan bir hükümeti darbeye korkutmak ve sindirmek isteyenler, halkın egemenliğine itiraz eden “derin CHP’lilerden” başka kim olabilirdi ki? Ama olsun; demokrasi şimdilik en sağlam şekliyle işliyor, memleket en önemli hedeflere ulaşmak için yoluna devam ediyordu.

Başbakan Adnan Menderes’in ilk icraatı, 18 yıl boyunca zorla ve baskıyla okutulan Türkçe ezanı yeniden aslına, Arapçaya çevirmek ve radyoda yasaklanan dini içerikli programların yasağını kaldırmak oldu. Bu değişiklikler Adnan Menderes’i halkın gözünde adeta devleştirmişti. Normal seyrinde işleyen demokrasi, ülkeye ve ülke insanına büyük bir motivasyon ve heyecan katmıştı. İnsanların yüzleri ilk kez böylesine içten ve samimi bir şekilde gülüyordu. Sonrasında hızlı bir sanayileşme hamlesi gerçekleştirildi. Dünya önünde itibarı çoktan sıfırlanmış olan ülkenin itibarını yeniden yükseltmeye yönelik çalışmalar başladı. Memleket kısa sürede bir şantiyeye dönüşmüştü. Düşünce özgürlüğü, hak ve hürriyetler alabildiğine genişletildi. Halk, kendi seçtiği idareciler

tarafından yönetilmenin büyük sevinciyle daha bir özveriyle çalışıyor, bu sayede ülke tepeden tırnağa yeniden inşa ediliyordu. Menderes’in bu parlak kariyerini ve arkasındaki geniş halk desteğini gören bazı siyasetçilerle, darbe heveslisi ordu mensupları, rant kaynaklarının birer birer ellerinden kayıp gitmekte olduğunu görünce çeşitli planlar yapmaya koyuldu. 27 yıllık tek partili dönemin çöküşünü çaresizlikle izleyen karanlık insanlar, DP’nin koştugu yollara çeşitli mayınlar döşemeye başladılar. Bu tür planların yapıldığını gören Adnan Menderes, önlem olarak kabineye Emekli Korgeneral Fahri Belen ve Emekli Albay Seyfi Kurtbek ile Atatürk’e yakın bazı isimleri de dâhil etti. Ardından 15 üst düzey komutanı görevden aldı ya da başka görevlere kaydırıldı. Bu, hiç alışık olmadık bir durumdu; son derece radikal ve köklü değişikliklerdi. Ancak Menderes buna mecbur kalmıştı. Bir darbe planlandığını sezmişti ve pratiğe geçirilmeden engel olmak zorundaydı.

Adnan Menderes iç politikada önemli değişimlere imza atarken, dış politikada da çok önemli çalışmalara imza atıyordu. Mesela Kore Savaşı’nda etkin rol almak için NATO bünyesinde Kore’ye asker gönderme kararı bunlardan biriydi. Türkiye bu sayede ABD ve diğer Avrupa ülkeleri nazara itibar ve güven kazanacaktı.

Adnan Menderes kültüre ve eğitime de özen gösteriyor, devlet eliyle eğitim ve kültür organları destekleniyordu. Peyami Safa ve Necip Fazıl Kısakürek gibi dönemin en saygın isimlerinin de içinde bulunduğu çeşitli kültür adamlarına destek veriliyor, bunların daha fazla çalışmalarını teşvik etmek amacıyla çeşitli yardımlarda bulunuluyordu.

Ülkede iyi şeyler olmaya devam edince, memleket endişesi olmayan çeşitli ruhsuz bedenler, tahrik amaçlı ve kasten Atatürk büstlerinin kırılması gibi bazı çirkin eylemlerle

Menderes'i zor durumda bırakma yarışına giriştiler. Menderes, çeşitli yerlerde bazı marjinal gruplar tarafından Atatürk büstlerinin kırılması nedeniyle sorumluluğun kendisine yüklenmek istendiğini ve gizli bir oyunun tertip edildiğini fark edince "Atatürk'ü Koruma Kanunu" çıkardı. Atatürk için yapılan "Anıt Kabir" projesiyle yakından ilgilendi ve inşaat alanına defalarca gidip çalışmaları titizlikle takip etti. Menderes'in tek arzusu, kendisine emanet edilen demokrasiyi ve demokratik sistemi en iyi şekilde muhafaza etmek ve milletin emaneti olan iktidarı bir namus bilerek korumak ve kollamaktı. Menderes, iktidarın gerçek sahibinin millet olduğunun bilinceydi. Karanlık odakların, kendi şahsi çıkarlarının derinde olan kiralık beyinlerin, her fırsatta kendisine savaş açacaklarını ve onlar tarafından diktatörlük, tek adamlık, otoriterlik gibi yakıştırmalarla hedef alınacağını biliyordu.

İktidarda kaldığı süre içinde en büyük mücadeleyi İsmet İnönü'ye karşı veren Adnan Menderes'in sonraki seçimlerde de halkın yüksek teveccühü ile iktidara gelmesi, İnönü'yü ve belli kesimleri oldukça rahatsız etmişti. Bu nedenle bazı çevrelerce neredeyse her gün Menderes aleyhine kampanyalar yapılıyor, bu saygın demokrasi adamı medya desteği ile yıpratılmaya çalışılıyordu.

DP'yi ve ekibini bu şekilde deviremeyeceklerini anlayan eskimiş zihinler, kahraman ordumuzun içinde yuvalanan cuntayla birlikte hükümete karşı bir devirme operasyonu başlattılar. Bu operasyonlar kapsamında üniversitelerdeki öğrenciler kışkırtıldı. Okullardaki darbe yandaşı rektörler bu tür kışkırtmalara zemin hazırladı. 24 Nisan 1960 tarihinde başlayan gösteriler kısa sürede sokaklara taşındı. Ankara ve İstanbul başta olmak üzere, memleketin değişik yerlerinde çok şiddetli sokak eylemleri gerçekleştirildi. Medya, Menderes aleyhine kara propagandaya başladı. Halkın tercihiyle işbaşına gelen

Adnan Menderes diktatörlükle, devleti soymakla, hırsızlıkla itham ediliyordu! Durumu gören askeri yetkililer Menderes'e, eyleme girişen gruplara ateşle müdahale etmek istediklerini ifade ediyorlardı. Bu ısrarlı talebe rağmen Menderes görevlilere kesinlikle silahla müdahale etmemelerini ve sabırla beklemelerini emrediyordu. Bu gösterilerin arkasında, askeri müdahale olması için darbe zemini hazırlamaya çalışan bir kısım CHP'lilerle ordu içindeki cuntacıların olduğunu Menderes ve arkadaşları çok iyi biliyordu.

24 Mayıs'ta sıra dışı bir olay cereyan etti. Beklenmedik ve alışılmamış bir şekilde harp okulu öğrencileri hükümete, dolayısıyla demokrasiye karşı bir yürüyüş gerçekleştirdi. Bu yürüyüş darbe sevdalılarını oldukça sevindirmişti; heyecanla bekledikleri bir şeydi bu. Öte yandan yürüyüşe katılan askerlere yönelik açılmak istenen soruşturmayı da yine Menderes önlemişti. Ortam gittikçe ısınıyordu. Artık darbe söylentileri açıkça dillendiriliyordu. Harp okulu yürüyüşünün yapıldığı gün Menderes'in evine 20 civarı general gelmiş, askerin kendisine bağlılığını ifade etmiş ve Menderes'e şu garantiyi vermişlerdi: *"Askerden endişeniz olmasın. Bu kadar hizmetiniz var. Beraberiz, hükümetin emrindeyiz."* Menderes'in mesai arkadaşları, generallerin bu sözleriyle tatmin olmayıp, ortada başka oyunların olduğundan endişe ediyorlardı. Nihayet 26 Mayıs'ı 27 Mayıs'a bağlayan gece Eskişehir'de bulunan Menderes'e, "Başbakanlığın işgal edildiği" haberi ulaştı. Ertesi sabah arkadaşlarıyla toplantı yapan Adnan Menderes, sonrasında Yurtiçi Savunma Komutanlığı'na geçti. Kütahya'ya gitmek istiyordu. Komutan derhal bir araç hazırlatarak Menderes'in Kütahya'ya gitmesini sağladı. Menderes Kütahya'ya geçti ve valilik binasına girdi. Valilik binasında kendisini vali yardımcısı karşıladı ve Menderes'e elinde tutuklama kararı olduğunu, ağlayan gözlerle ifade etti. Türk halkının büyük bölümünün tercihi ile başbakan olan bir

siyasetçi, yönetime el koyan birkaç cuntacı askerin emriyle tutuklanıyordu. Menderes bu tutuklama kararına hiç itiraz etmedi ve teslim oldu. Sonrasındaysa radyolardan Albay Alparslan Türkeş'in yönetime el konulduğuna dair yaptığı açıklama duyuldu. Adnan Menderes ve arkadaşları önce harp okulunda tutuldular. O sırada, bir çöp arabasıyla gözüaltına alınan İçişleri Bakanı Namık Gedik'in intihar ettiği haberi geldi. Namık Gedik, yapılan bu aşağılamaya ve hakarete dayanamamış, hayatına kendi tercihiyle son vermişti. Adnan Menderes ve arkadaşları peyderpey Yassıada'ya nakledildi. Ancak bu nakil süreci bile başlı başına bir işkenceye dönüştürülmüştü. Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Bakanlar, ağır hakaret, küfür, aşağılama ve darp ile Yassıada'daki hücrelerine götürülüyorlardı. Darbeyle birlikte darbecilerin şakşakçılığını yapan gazeteler de hemen işbaşı yapmışlardı. Yoğun bir yalan haber ve karalama kampanyası başlatılmıştı. Halka bu çirkin darbenin haklı yönleri (!) anlatılmaya çalışılıyordu. Kendisine Milli Birlik Komitesi (MBK) adını veren darbeciler, ilk iş olarak anayasanın birçok maddesini iptal ettiler. Böylece yeni bir dönem resmen başlamış oluyordu. Nihayetinde darbeci zihinlerin büyük bir hevesle arzuladığı olay gerçekleşmiş, DP'li tüm idareciler Orgeneral Cemal Gürsel'in emriyle devrilmişti. 15 ay kalacakları Yassıada'ya götürülen devrik devlet yöneticileri için aylarca sürececek olan kâbus dolu günler başlamıştı. Bu kâbustaki en büyük pay, Yassıada komutanı Albay Tarık Güryay'a aitti. Güryay, kendi milletinin ve devletin meşru hükümetini cebren ele geçiren gaspçıların Yassıada sorumlusuydu ve Cumhurbaşkanı, Başbakan, Genelkurmay Eski Başkanı, Bakanlar ve Milletvekillerine, bir insanın aklına gelebilecek her türlü kötülüğü yapmaktan geri durmayacaktı. Şimdi rol sırası bir kez daha medyadaydı. Gazetelerde sürekli darbeyi öven haberler yayınlanıyor, halkın dikkatini dağıtmak için futbol turnuvaları,

festivaller ve müzik yarışmaları düzenleniyordu. Bütün bu olup biteni zevkle takip eden darbe yandaşlarıysa gelişmelerden oldukça memnundu. İsmet İnönü, kendisine, *"Biz idareyi ele aldık, emirlerinizi bekliyoruz."* diyen cuntacılarla oldukça yakın ilişki içindeydi. Darbenin mimarı Cemal Gürsel, cumhurbaşkanlığını ilan etmiş ve bu yetkiyle 20 Kasım 1961 tarihinde İsmet İnönü'yü hükümeti kurmakla görevlendirmişti. İsmet İnönü kısa aralıklar ile 3 hükümet kurmuş, ancak üçünde de başarısız olmuştu. İnönü'nün bu acziyetini gören Cemal Gürsel sonunda hükümeti kurma görevini 20 Şubat 1965 tarihinde Suat Hayri Ürgüplü'ye vermiş ve Ürgüplü, Menderes'ten sonra bir türlü kurulamayan hükümeti nihayet güç bela kurmayı başarmıştı. Ancak bu yapay hükümet de 8 ay dayanabilmiş; sonrasında Adalet Partisi'nin (AP) siyaset sahnesine katılmasıyla, iktidarı Süleyman Demirel liderliğindeki AP'ye devretmek zorunda kalmıştı.

Bu noktada İsmet İnönü'nün siyasi duruşuna da kısaca değinmek isteriz. Çünkü İsmet Paşa, Mustafa Kemal'in birlikte, aynı saflarda siyaset yaptığı "muhafazakâr-sağcı" isimleri, siyasi hayatı boyunca her zaman kendisinden uzak tutmuştu. Neden böyle yapmıştı? Mustafa Kemal Paşa, aslında daha çok "sağa" yakın bir siyasi duruş sergilemişti. İsmet İnönü ise CHP'nin politik çizgisini "ortanın solu" diye niteliyor ve partinin siyasi karakterini tanımlarken şu cümleleri sarf ediyordu:

"CHP, bünyesi itibarıyla devletçi bir partidir ve bu sıfatla elbette ortanın solunda bir anlayıştır. Aslında 'laikiz' dediğimiz günden beri ortanın solundayız." (Abdi İpekçi'ye mülakat, 29 Temmuz 1965; Kim Dergisi, 13 Ağustos 1965)

Türkiye Cumhuriyeti tarihine kara bir leke olarak geçen 27 Mayıs darbesi ülkeyi ekonomik anlamda da ciddi sıkıntılara

sokmuştu. Örneğin 1959 yılında kişi başına milli gelir 583 dolardı. 27 Mayıs 1960 tarihinde bu oran 359 dolara indi. 1961 yılında ise 194 dolara kadar geriledi. Bu basit örnek bile askeri müdahalenin ülke insanını ekonomik açıdan nasıl etkilediğinin açık bir göstergesi olarak kabul edilebilirdi.

Adnan Menderes darbeden sonra da rahat bırakılmadı. Darbeciler ve yandaş medya tarafından onun hep “fuzuli harcamalar” yaptığı ve ülke ekonomisine zarar verdiği ileri sürüldü. Oysa Denizcilik Bankası, Et ve Balık Kurumu, Devlet Malzemeleri Ofisi, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı, DSİ, Vakıflar Bankası, SEKA, Atom Enerjisi Kurumu, THY, Türkiye Kömür İşletmeleri, Türkiye Demir Çelik İşletmeleri gibi daha birçok kurum hep Adnan Menderes’in eseri idi.

Yassıada Mahkemeleri 15 ay sürdü ve 19 dava görüldü. 14 DP’li idama mahkûm edildi. Bunlar, Celal Bayar, Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu, Hasan Polatkan, Refik Koraltan, Ağah Erozan, İbrahim Kirazoğlu, Hamdi Sancar, Nusret Kirişçioglu, Bahadır Dülger, Emin Kalafat, Baha Akşit, Osman Kıvrıkoğlu ve Zeki Erataman idi. İdama mahkûm edilenlerden Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan’ın cezası infaz edilirken; idam cezasına çarptırılan diğer devlet adamlarının cezaları MBK tarafından müebbet hapse çevrildi. Bunların dışındaki birçok siyasetçi çeşitli cezalara çarptırıldı.

Adnan Menderes’in idamından önce söylediği şu sözler, onun tüm yaşadığı bu olaylara bakışını net bir şekilde ortaya koymuştur:

“Sizlere dargın değilim. Sizin ve diğer zevatın iplerinin hangi efendiler tarafından idare edildiğini biliyorum. Onlara da dargın değilim. Kellemi onlara götürdüğünüzde deyin ki, ‘Adnan Menderes hürriyet uğruna koyduğu başını 17 sene evvel almadığınız için sizlere müteşekkirdir.’ İdam edilmek

için ortada hiçbir sebep yok! Ölüme karar-ı metanetle gittiğimi, silahların gölgesinde yaşayan kahraman efendilerinize acaba söyleyebilecek misiniz? Şunu da söyleyeyim ki, milletçe kazanılacak hürriyet mücadelesinde sizi ve efendilerinizi yine de 1950’de olduğu gibi kurtarabilirdim. Dirimden korkmayacaktınız. Ama şimdi milletle el ele vererek Adnan Menderes’in ölüsü ebediyete kadar sizi takip edecek ve bir gün sizi silip süpürecektir. Ama buna rağmen merhametim sizlerle beraberdir.”

Demokrasi Tarihimiz ve Süleyman Demirel Dönemi

Türk Demokrasi Tarihi'nin neredeyse her sayfasında adı geçen ve kendine has üslubuyla çok farklı bir siyaset tekniği izleyen Süleyman Demirel, siyasal hayatımızın en önemli aktörlerinden biri olarak karşımıza çıkar. "En önemli aktörlerinden biri" olmanın yanında, biraz da dönemin şartlarına göre oynayan, genelde gücünün yanında yer alan, içinde hep bir "asker korkusu" taşıyan biri olarak da tanımlanır. Tüm siyasi hayatını, ettiği vaatler dolayısıyla muhafazakâr Anadolu insanının desteği ile ayakta tutan Süleyman Demirel, yakın tarihte, 28 Şubat Dönemi'nde, Anadolu insanının yüz yıllardır gelenekselleştirdiği başörtüsüne karşı aldığı tavırla hatırlanır. Özellikle üniversiteye kendi tercih ettiği kılık kıyafetle gitmek isteyen öğrencilere yönelik sarf ettiği, "*Başörtülüler Arabistan'a gitsinler...*" şeklindeki sözü, bu gün hâlâ hafızalardaki yerini korumaktadır.

Şimdi Süleyman Demirel'in demokrasi anlayışına; Türk siyasetine ve Türk demokrasisine neler kattığına ya da nelerle mal olduğuna, önce biyografisiyle başlayarak genel hatlarıyla bir bakalım:

DEMOKRASİNİN KISA TARİHİ

1 Kasım 1924 tarihinde İslamköy-Isparta'da dünyaya gelen Süleyman Demirel, Hacı Yahya Demirel ile Hacı Ümmühan Demirel'in oğludur. İlkokulu İslamköy'de, ortaokulu Isparta ve Afyon'da tamamladı. 1949'da İstanbul Teknik Üniversitesi İnşaat Fakültesi'nden İnşaat Yüksek Mühendisi sıfatıyla mezun oldu. 1948'de Nazmiye Hanım ile evlendi. 1953 yılında Seyhan Barajı inşaatının başladığı sırada proje mühendisi olarak görev yaparken, sergilediği performansı ile merhum Adnan Menderes'in dikkatini çekmeyi başardı.

Siyasi hayatına ilk kez 1962 yılında Adalet Partisi'yle (AP) adım atan Süleyman Demirel, pratik zekâsı ve etkin ikna kabiliyetinin de yardımıyla aynı yıl partinin Genel İdare Kurulu'na seçildi. Bu tarihten sonraysa birbiri ardına yaşanan çok kritik dönemlerin içinde yer aldı. Örneğin, Adalet Partisi Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala'nın 1964 yılındaki ani ölümü, tarihsel seyir içinde çok özel bir anlam ifade etmekteydi. Bu ölüm, parti içinde bir takım huzursuzlukların yaşanmasına neden olduğu gibi, Demirel için de farklı kapıların açılmasına zemin hazırladı. Zira bu tip fırsatları değerlendirmede "usta" olan Demirel, 28 Kasım 1964'te büyük bir oy farkıyla partinin genel başkanlığına seçildi. 1965'in Şubat ayında, İsmet İnönü'nün düşürülmesi üzerine AP'li Suat Hayri Ürgüplü'nün başkanlığında kurulan koalisyon hükümetinde TBMM dışından başbakan yardımcısı ve devlet bakanı olarak görev aldı.

1965 seçimlerinde, Demokrat Parti'nin tek mirasçısı olarak siyaset sahnesinde varlığını sürdüren Adalet Partisi, %52'lik bir oy oranıyla tek başına iktidara geldi. Süleyman Demirel'in ilk kez Isparta Milletvekili olarak Meclis'e girdiği bu seçimler, Türk demokrasisi için de büyük önem taşıyordu. Çünkü izlediği politika nedeniyle siyaset sahnesinin dışına itilen ve yöneticileri idam edilen bir siyasi düşüncenin devamı, halkın

büyük teveccühüyle tek başına iktidara gelmişti. Yani bir kez daha demokrasi kazanmıştı; bir kez daha millet kazanmıştı.

30. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'ni kuran ve Türkiye'nin yeni başbakanı olan Süleyman Demirel, iktidarı ele almış olsa da Türkiye'de demokrasi hâlâ tam olarak oturmamıştı ve 1960 darbesini gerçekleştiren silahlı kuvvetlerin sıcak nefesi Demirel'in her an ensesindeydi. O dönemin siyasi ortamı yakından incelendiğinde, Demirel'in işinin hiç de kolay olmadığı görülebilir. Zira daha birkaç yıl önce devletin başbakanı ve bakanları idam edilmiş, cumhurbaşkanı devrilmiş, birçok siyasetçi faili meçhul cinayetlere kurban gitmiş, sayısız siyasetçi tutuklanmış ya da sürgün edilmişti. Demirel açısından korkunç bir tabloydu. Orduyla ters düşmenin nelere mal olacağını çok iyi biliyordu.

Siyasi hayatı sayısız kriz ve bunalımla geçen Süleyman Demirel'in göreve geldikten sonra karşılaştığı ilk kriz, 27 Mayıs darbesiyle kendisini cumhurbaşkanı ilan eden Org. Cemal Gürsel'in bozulan sağlık durumuydu. Evet, Gürsel'in işi bitmişti. Gürsel, elden-ayaktan düşmüş perişan bir haldeydi. Peki, yerine kim gelecekti? Dahası, kim gelmeliydi? Çünkü Cemal Gürsel, silah zoruyla meşru hükümeti devirmiş, demokrasiye büyük darbe vurmuş ve milletin özgür iradesine ipotek koymuştu. Bu, silahlı kuvvetler içindeki işleyişi de önemli ölçüde etkilemiş ve üst kademedeki dengeleri değiştirmişti. Şimdi öyle bir isim cumhurbaşkanı olmalıydı ki, hem asker hem de demokrasimiz bu işten karlı çıkmalıydı. İşte bütün bunların farkında olan ve siyaseti büyük bir incelelikle icra eden Süleyman Demirel, dönemin Genelkurmay Başkanı Org. Cevdet Sunay'ı, ordunun Adalet Partisi'ne olan menfi bakışını da değiştirebileceği ümidiyle cumhurbaşkanlığına aday gösterdi. Beklendiği gibi Cevdet Sunay, 28 Mart 1966 tarihinde TBMM tarafından Türkiye Cumhuriyeti'nin

5. Cumhurbaşkanı olarak göreve geldi. Ancak Demirel'in bu kurnazlığı, Adalet Partisi'nin, ülkedeki aydınlar ve bilhassa üniversite öğrencileri tarafından DP'nin bir devamı olarak görülmesini engelleyemedi. Sonrasında, 1961 Anayasası'nın ortaya koyduğu çeşitli düzenlemelere, özellikle temel hak ve hürriyetleri düzenleyen maddelere tepki amacıyla, çeşitli gösteriler yapılmaya başlandı. 1968 yılında Avrupa ve Amerika'da başlayan ve yaygınlaşarak devam eden sosyalist öğrenci eylemleri Türkiye'de de sahnelenmeye başlayınca, Süleyman Demirel bu olayların etkisiyle tüm enerjisini ülkedeki sosyal meselelere harcamak zorunda kaldı. Başlarda iyi niyetli gibi görülen bu öğrenci eylemleri, işgal ve boykotlarla devam edip birçok üniversiteye de sıçrayınca, işler çığırından çıktı. Her geçen gün yaygınlaşarak devam eden öğrenci eylemlerinden ordu da rahatsız olmaya başlamış ve kendilerini, hükümeti bu konularda uyarmak zorunda hissetmişlerdi. Bu durumda Süleyman Demirel'in hem orduyu, hem milleti hem de aydın ve üniversite çevrelerini memnun etmesi gerekiyordu. Birinin memnuniyetsizliği, Demirel iktidarının sonu olabilirdi; dahası Demirel'in de sonu olabilirdi.

Tam da bu sırada olağanüstü bir olay gerçekleşti. 1961 Anayasası'nın, Demokrat Partililere siyaset yasağı getiren maddesinin kaldırılması için İsmet Paşa ile Celal Bayar bir dizi görüşme gerçekleştirdiler. Bu görüşmelerden olumlu netice alınmasıyla, TBMM'de gerekli oylama yapıldı ve ilgili düzenleme kabul edildi. Ancak ordunun, bu düzenlemeyi 27 Mayıs'ın restorasyonu olarak görmesi ve anayasa düzenlemesine tepki göstermesi, demokratik işleyişi bir kez daha zora soktu. Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın da bu değişikliğe soğuk bakması, demokrasimizin bir kez daha imtihan vaktinin geldiği anlamını taşıyordu. Tüm bu yaşananların ülkeyi daha da gereceğini düşünen Süleyman Demirel, anayasa

değişikliğini, yaklaşan seçimlerin sonrasına bırakmanın uygun olacağı kararına vardı. Zira ordu, eli tetikte Demirel'in gözlerine bakıyordu. Yaşanan bu olaylar üzerine AP içindeki DP kökenli milletvekilleri partilerinden istifa ederek erteleme kararına tepki gösterdiler. Sonuçta 12 Ekim 1969 tarihinde genel seçimler yapıldı ve Adalet Partisi %47'lik bir oy oranıyla birinci çıkarak tek başına iktidar oldu. Seçimin ikincisi CHP, üçüncüsü ise Güven Partisi (GP) idi. Millet, her türlü karanlık plana ve kaos senaryosuna karşı direnmiş ve Süleyman Demirel'i tek başına iktidara taşımıştı. Yaşanacak bir siyasi krizin, başta demokrasinin ortadan kalkması olmak üzere, daha birçok alanda geriye gidilmesi anlamına geleceğini çok iyi bilen millet, bu anlamda hesabını iyi yapıyordu.

Seçimin ardından her ne kadar Süleyman Demirel yeni hükümeti kurmuş olsa da, bu, parti içi muhalefetin (özellikle eski DP'lilerin) susmasına yetmemişti. Ülkede yaşanan sosyal sorunlar, üniversitelerin durumu ve sokak eylemleri nispeten azalmıştı ancak tam olarak son bulmamıştı. Millet, her gün yaşanan bu toplumsal gerginlikten bıkmıştı. Aslında millet tüm yetkiyi Demirel'e vererek, ülkede istikrar ve huzur istediğini göstermişti fakat karanlık huzur bozucular için milletin takdirinin, demokrasinin ve demokratik işleyişin ne önemi vardı ki?

Süleyman Demirel parti içinde kendisine yönelik başlayan muhalefete pek kulak asmıyordu. Belki de en büyük hatası buydu! En yakın dostları bile Demirel'i belli konularda uyarıyorlarsa da Demirel bildiği ve inandığı doğrulardan taviz vermiyor, siyasi duruşunu değiştirmiyordu. Kendisine bağlı belli bir grubun kayınılması, ülkede yaşanan sosyal, siyasal ve toplumsal olayların devam etmesi ve eski DP'li siyasetçilerin haklarının iade edilmemesi gibi konularda Demirel'e muhalefet eden milletvekilleri, Demirel tarafından partiden ihraç

edilince ülkede nispeten sağlanmış olan siyasi dengeler de bir kez daha çıkmaza girdi. Zira muhalif kanada yakın 72 AP'li senatör, aynı talepleri bildiren bir mektupla Demirel'e "muhtıra" vermişlerdi. Buna karşın Demirel'in, "Biz muhtırayla iş yapmayız!" şeklindeki resti üzerine, 41 milletvekili daha istifa ediyor; bütçe görüşmelerinde CHP ve diğer partilere destek vermek suretiyle Demirel'i istifaya zorluyorlardı. Bu gelişmenin sonucu olarak da bütçe kabul edilmiyor, Demirel ise başbakanlıktan istifa etmek zorunda kalıyordu. Demirel'den kopan milletvekillerinin (eski DP'lilerin) Demokratik Parti'yi kurup o parti çatısı altında birleşmeleri de Demirel'i iyice sıkıntıya sokuyor ve bu da ülkedeki siyasi işleyişe olumsuz yönde yansırıyordu. Aynı dönemde AP içindeki dindar kanadın partiden ayrılıp, Necmettin Erbakan'ın kurduğu Milli Nizam Partisi'ne geçmesi de yine Demirel'e vurulan ağır bir başka darbe niteliğindeydi. Süleyman Demirel, bu büyük dersle, aslında demokrasinin gücünü anlamış oluyordu. Çünkü demokrasilerde millet, buna bağlı olarak da milletvekillerinin sözü geçerdi. Bu sözün değersiz kılınmak istemesi de işte böyle, bir başbakanı koltuğundan ediverirdi.

Bütün bunlara rağmen 1970 yılının Mart ayında bir kez daha hükümet kurmayı başaran Süleyman Demirel, aynı yıl gerçekleştirilen kongrede yeniden genel başkan seçiliyor ve koltuğunu iyice sağlama alıyordu. Tabii, her şeye rağmen Türkiye, kendi kararlarını tek başına alacak olgunlukta bir ülke olmamıştı henüz. Memleket dışı, özellikle de Amerika'ya bağlıydı; Amerika'nın kendi menfaatleri çoğu zaman Türkiye'nin aleyhine de olsa önemliydi.

Mesela aynı yıl ABD hükümeti, Demirel hükümetine haşhaş ekimini durdurması talebini iletince, ülkedeki siyasi gerginliğe bir de Amerika ile meydana gelen gerginlik eklendi. O dönem Türkiye, Sovyetler ile daha yakındı ve bu yakınlık

Amerika'yı rahatsız etmişti. Amerika biliyordu; Demirel oylarının büyük bölümünü kırsal kesimden almıştı. Demirel'in haşhaşı yasaklaması, kendisine oy verenlerin tepkisini çekecekti. Amerika'nın istediği de buydu. Ancak Demirel, Amerika'nın bu talebine sıcak bakmadı ve iki ülke arasındaki ilişkiler iyice gerildi. Bu gerginlik nedeniyle Türk Lirası %70'lere yakın bir oranda değer kaybetti. Amerika Türkiye'yi kendi menfaatleri gereği sıkıştırıyor; halkın seçtiği Demirel'e ve dolayısıyla demokrasiye çelme takıyordu. Ülkedeki ekonomik problemler ve buna bağlı meydana gelen gerginlik kısa sürede sokaklara da taşdı. Bu gerginliği bahane eden gruplar grevlere ve sokak gösterilerine başladılar. Aslında bu tip eylemlere "hazır" halde bekletilen bir ekip her zaman vardı. Bu sefer de Demirel'i devirmek için işbaşı yapmışlardı. Tüm bu iç ve dış dengelerdeki gerginlik nedeniyle 12 Mart'ta Demirel'in istifa etmesi sağlandı. Bu istifanın ardından sahnenin yeni aktörü Nihat Erim oldu. Yeni hükümeti Erim kurdu. Cumhurbaşkanı ise Fahri Korutürk idi.

14 Ekim 1973 tarihinde yapılan genel seçimlerde büyük bir sürpriz de yaşandı. Türk siyasetinin etkin isimlerinden biri olan Bülent Ecevit, büyük bir tanıtım ve propaganda ile Süleyman Demirel'i yenilgiye uğratmış ve AP'yi muhalefete göndermeyi başarmıştı. Yaklaşık 11 yıl aradan sonra Demirel artık muhalefetteydi. AP içindeki fikir ayrılığı ve bölünmeler ile Ecevit'e yönelik "Halkçı Ecevit" söylemleri, sürpriz bir şekilde CHP'yi birinci parti yapmıştı. Ancak bu durum hiçbir sorunu çözmeye yetmiyordu. Türk demokrasi tarihinin en karmaşık dönemleri yaşanıyordu. Sürekli partiler kuruyor, partiler kapanıyordu. Diğer yandan aynı seçimlerde, eski DP'lilerin oluşturduğu Demokratik Parti de önemli bir oy oranına ulaşmıştı. Demirel'in partisi ilk kez bu kadar düşük bir seviyede seyreliyordu.

Koalisyonlar

Seçimlerden sonra CHP-MSP koalisyonu işbaşına gelmiş ve yeni umutlarla yeni hükümet programı ilan edilmişti. Aslında çok ağır adımlarla da olsa demokrasimiz hâlâ işliyordu. Bu iyi bir şeydi! Ecevit ile Erbakan'ın birlikteliği ile yola koyulan hükümetin işi aslında hiç de kolay değildi. Zira ortada, onca ekonomik ve siyasal sıkıntının yanında bir de koskoca bir Kıbrıs sorunu vardı. Her ne kadar bu koalisyonun başarılı çalışmasıyla Kıbrıs Barış Harekâtı gerçekleştiriliş olsa da iç ve dıştaki karanlık aktörlerin çalışmasıyla koalisyon içinde meydana gelen huzursuzluk ve krizler bir gün bile eksik oluyordu. Bu krizlerin sonucunda erken seçime gitmek için istifa eden Bülent Ecevit, işin bununla çözülemeyeceğini sonraları anlayacaktı. Yaklaşık 200 gün kadar süren hükümet kurma krizinden sonra AP Genel Başkanı Süleyman Demirel tarafından çok geniş katılımlı bir hükümet kurulabildi. AP, MSP, MHP ve CGP yeni koalisyonun ortaklarıydı. Bu hükümet, I. Milliyetçi Cephe Hükümeti adıyla siyasi tarihimizdeki yerini alıyordu. Her ne kadar yoğun katılımlı bir hükümet olsa da ülke içinde baş gösteren sol görüşlü toplumsal tepkilerin ve terör olaylarının önüne geçilemedi. Zira koalisyon demek istikrarsızlık demekti. O şartlarda kurulan koalisyon hükümetleri zaten diken üstünde oturuyordu. Böyle bir ortamda 1977 yılında yapılan seçimlerde CHP birinci parti olurken, AP ikinci parti durumuna düşmüştü. Ancak her ne kadar CHP %41,4 ile seçimin galibi olmuşsa da bu durum CHP'nin güvenoyu alabilmesine yetmiyordu. Bunun sonucunda 1977'nin Ağustos ayında MSP ve MHP'nin de katılımıyla II. Milliyetçi Cephe Hükümeti kuruldu. Ancak bu hükümetin de ömrü uzun olmadı ve CHP'nin "Güneş Motel Olayı" adıyla anılan operasyonla, AP'den istifa etmiş 12 milletvekilini bakanlık vaadiyle safına çekmesi sonucunda, 31 Aralık 1977 tarihinde CHP'nin

gensoru önergesiyle hükümet düşürüldü. Böylece, cumhuriyet tarihimizde ilk kez bir hükümet gensoru yoluyla düşürülmüş oluyordu.

Türk siyasi tarihinin en karmaşık döneminin yaşandığı o günlerde, ülkedeki sosyal gerginliğe ve artan terör olaylarına rağmen, mevcut siyasilerin kendi kişisel hırs ve menfaatlerinin peşine düşmeleri son derece anlaşılabilir bir durumdur; dahası ahlaksızlıktır. Ülkede güven ve istikrar ortamı tam bir felaketi yaşarken, siyasetçilerin böylesine çirkin ve hayâsızca davranışlara tevessül etmeleri, demokrasi adına bir utanç vesikasıdır.

Öte yandan artan terör olayları, yaşanan sosyal buhranlar, ülkeye uygulanan ambargolar, özellikle faili meçhul cinayetler, bilhassa bunlara bağlı olarak tavan yapan yüksek enflasyon Ecevit'i çok zor duruma sokmuştu. Ecevit, MC hükümetini düşürmüştü. Peki, yerine yeni ve istikrarlı bir hükümet kurabilecek miydi? Bunu başarabilecek miydi? Çok zor görünüyordu. Yaşanan tüm gelişmeler "Halkçı Ecevit" in adeta sonuna hazırlıyor gibiydi. Zira halkın gözünde her geçen gün biraz daha prestij kaybeden Ecevit, halkın hiçbir sorununa çare olamıyordu. Halk olmadan, halkın desteği olmadan, "Halkçı Ecevit" olabilir miydi?

1979 yılında gerçekleşen ara seçimlerde, diğer sol grupların boykot etmesiyle ciddi oy kaybına uğrayan Bülent Ecevit, kaybettiği tabana bağlı olarak iktidardan ayrılmak zorunda kalmıştı. Ülkede yaşanan bütün bu sosyal patlamalar, halkın, Ecevit'ten kopup Demirel'e yaklaşmasına neden olmuştu. Seçimlerden büyük bir oy farkıyla galip çıkan Süleyman Demirel, bir kez daha iktidar koltuğunu ele geçirmişti. Ancak bu defa, bir milliyetçi cephe hükümeti kurmaktan yana değildi. Bu nedenle MSP ve MHP'nin dışardan desteklediği

bir "azınlık hükümeti" kuruldu. 6. Demirel Hükümeti ile bir kez daha başbakanlık koltuğuna oturan Süleyman Demirel, 12 Eylül 1980 yılındaki darbeye kadar bu görevde kaldı. Bu arada ciddi ekonomik sıkıntılarla baş etmek zorunda olan Süleyman Demirel, uluslararası kredi kurumlarının dayattığı kararları kayıtsız şartsız uygulamak zorundaydı. Tarihe, "24 Ocak Kararları" adıyla geçen bu uygulamalar, ülkeyi kısmen dengeye sokmuşsa da ileride farklı gelişmelerin yaşanmasına neden olacaktı.

Aynı dönemde Devlet Planlama Teşkilatının (DPT) başına getirilen yeni bir isim de Türk siyaset sahnesine ilk kez adım atmış ve önemli, karizmatik bir isim olarak kendisinden söz ettirmeye başlamıştı. Bu isim Turgut Özal'dı.

Yeni kurulan hükümetlere, siyasete yeni katılan isimlere ve bütün gayretlere rağmen, toplumsal barış ve siyasi istikrar bir türlü sağlanamıyordu. Sağ iktidar olsa sol kesim, sol iktidar olsa sağ kesim memnun olmuyordu. Hiçbir görüşün temsilcisi, ülkenin huzur ve refahını tam manasıyla gözetmiyor, bazı dış mihrakların da etkisiyle siyasetçiler kendi kişisel hırslarının peşine düşüyorlardı. Bu da ülkedeki sokak eylemlerini tetikliyor ve sağ-sol çatışmalarının artarak devam etmesine neden oluyordu. 1979 yılının son aylarında Orgeneral Kenan Evren'in ülkedeki iç karışıklığa dair hükümete sunduğu uyarı ve ihtar mektupları da pek bir işe yaramamıştı. Zaten liderlerin sokaktaki insanları kuşatacak kadar etkili oldukları söylenemezdi. Liderlerin değil sokaktaki insanları, kendi partisine mensup siyasetçileri dahi kontrol edecek güçleri yoktu. Yaşanan onca olayın nedeni de zaten buydu. Liderler kendi siyasetçilerine ve seçmenlerine hâkim değillerdi.

Tüm toplumsal kargaşanın sağ-sol çatışması gibi görünmesine rağmen, çok sonraları anlaşılacaktı ki, aslında her iki

grubu destekleyenler de aynı kaynaklardı. Amaç, ülke insanını birbirine düşürmek ve ülkenin gelişmesine, dinamizmine ve istikrarına engel olmaktı. Her gün meydana gelen toplumsal olaylar, ülkeyi, planlanan askeri darbeye biraz daha yaklaştırıyordu. Artık her an bir darbenin gerçekleşeceği herkes tarafından açıkça dillendiriliyordu. “Kardeş kavgasına” engel olmak isteyen birçok siyasetçi de neredeyse ordudan müdahale bekler gibiydi. Aynı dönem, Nihat Erim, Gün Sazak, Kemal Türker gibi önemli isimlerin öldürülmeleri de bardağı taşıran birkaç damladan biri olmuştu. Nihayet 12 Eylül 1980 tarihinde, ülkenin huzur ve sükûnunun sağlanamadığını gören ve bu kanaate varan Org. Kenan Evren başkanlığındaki askeri yapılanma, devlet idaresini tümünden kontrol altına almak suretiyle yönetime el koyduğunu duyurdu.

Türkiye’de devlet idaresinin bir kez daha askerin eline geçmesiyle, öncelikle tüm siyasetçilere 10 yıl süreyle siyaset yasağı getirildi. Ülkede, ciddi bir “toplama” operasyonu başlatıldı. Sağ-sol, suçlu-suçsuz demeden on binlerce insan hapishanelere dolduruldu. Birçok insan idamla cezalandırıldı; yüzlercesi vatandaşlıktan çıkarıldı. Çok katı ve sıkı bir idare anlayışı icra edilmeye başlandı. Bütün bunların sonucunda askeri darbenin mimarı Org. Kenan Evren cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturdu ve ileride bir türlü yenilenemeyecek olan yeni bir anayasa ile kendi geleceğini garanti altına aldı.

1983’ün Mayıs ayında siyasi partilerin bir kez daha kurulmasına izin verilmesinden sonra birçok yeni siyasi oluşum meydana geldi. Ancak Süleyman Demirel bunların hiçbirine destek vermeyerek yasaklı döneminin bitmesini beklemeyi tercih etti. O dönem hiçbir sağ görüşlü partiye destek vermeyen Süleyman Demirel’in, “Tapulu arazime gecekondu yaptırمام.” şeklindeki açıklaması tarihe geçiyordu. Yasaklı dönemde Süleyman Demirel, yer yer yaptığı açıklamalarla siyasi

yasakları çiğnediği gerekçesiyle Çanakkale-Zincirbozan’da 4 ay zorunlu ikamete de tabi tutulmuştu.

Süleyman Demirel, 6 Eylül 1987 tarihinde yapılan halk oylamasıyla siyasi yasakların kalkması üzerine, daha önce kurulmuş olan Doğru Yol Partisi’nin genel başkanı seçildi. 29 Kasım 1987’de yapılan seçimlerle de Isparta Milletvekili sıfatıyla Meclis’e girdi. Meclis’te, bir dönem birlikte çalıştığı Turgut Özal’a karşı çok sert ve acımasız bir muhalefet yürüttü. Böyle bir ortamda, 20 Ekim 1991’de yapılan genel seçimlerde partisi DYP %27’lik bir oy oranıyla birinci parti olunca, Süleyman Demirel de bir kez daha hükümeti kurmakla görevlendirildi. Demirel çok geçmeden Sosyaldemokrat Halkçı Parti (SHP) ile koalisyon hükümeti kurdu. İlk kez bu dönemde kabul edilen “Kürt Sorunu” da artık açıkça ele alınmaya ve tartışılmaya başlandı. Ancak ne yazık ki bunlar sadece tartışılmakla kalacaktı. Cumhurbaşkanı Turgut Özal’ın da destek verdiği Kürt sorununa ilişkin hiçbir somut adım atılamayacaktı.

Siyasi tarihimizde defalarca denenmiş olan koalisyon hükümetleri, aslında genellikle farklı siyasi krizlerin doğmasına neden olmuştu. DYP ve SHP koalisyonunun da diğerlerinden pek farkı yoktu. Öyle ki, ekonomik alanda neredeyse hiçbir başarı gösterilemiyordu. Ülkede mafyalaşma, gayrimeşru işler, “derin devlet” gibi oluşumlar baş göstermişti ve çok aktiflerdi. 1990’larda Uğur Mumcu, Bahriye Üçok ve Turan Durmuş gibi bir dizi aydının “karanlık güçlerce” katledilmesi ve olayların “İslamcı” örgütlere yıklması, devletin o yıllarda yükseleştiği olan İslami anlayışa yönelik sert bir tutum takınmasına sebep oldu. Ayrıca Madımak, Başbağlar ve Gazi olayları da yine aynı yılların karanlık ve çözülemeyen olayları olarak tarih sahnesindeki yerini aldı. Yine o dönemlerde artış gösteren terör olayları nedeniyle, Güneydoğu’daki olağanüstü

halin kaldırılması gerçekleştirilemedi; Çekiç Güç'ün varlığına son verilemedi.

Siyasi hayatı büyük çalkantılarla geçen ve defalarca başkanlık koltuğuna oturup kalkan Süleyman Demirel, 17 Nisan 1993'te 8. Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın ani vefatı üzerine cumhurbaşkanlığı adaylığını ilan etti ve yapılan seçimlerin ardından 9. Cumhurbaşkanı sıfatıyla Çankaya Köşkü'nün yeni sahibi oldu.

Süleyman Demirel'in Cumhurbaşkanlığı dönemi, tam anlamıyla ülkedeki İslami ve muhafazakâr kesimlere karşı girdiği mücadele ile geçmiştir. Çankaya'da bir cumhurbaşkanı gibi değil, adeta, o dönemde önemli bir seçmen kitlesine sahip olan Refah Partisi'nin bir muhalifi gibi davranmıştır. "28 Şubat Dönemi" diye bilinen dönemde, post modern darbenin yaşanmasını sağlamış, demokrasinin gereği olan "siyasal partilerin seçimle işbaşına gelme" ilkesinin çiğnenmesine açıkça destek olmuştur. Halkın özgür iradesiyle iktidara gelen Refah Partisi'nin iktidardan uzaklaştırılmasında önemli rol oynamış, bu anlamda antidemokratik yapılanmalarla birlikte hareket etmiştir. Medyanın ve sermayenin de savaş açtığı Refah Partisi Hükümeti'ni, demokrasi adına korumak ve kollamak yerine, onlarla birlikte hareket etmiş ve ülkede bir türlü sağlanamayan tam demokrasinin işleminin önüne geçmiştir. Siyasi hayatı boyunca defalarca iktidardan uzaklaştırılan Süleyman Demirel, halkın büyük tercihiyle iktidara gelen Refah Partisi'nin kapatılmasına, 8 yıllık kesintisiz eğitim adı altında İmam-Hatip Okulları'nın ve Kur'an kurslarının kapılarına kilit vurulmasına seyirci kalmıştır. Askerden ve askeri müdahalelerden çokça canı yanmış olan Süleyman Demirel, laiklik adı altında, büyük bir oy oranıyla iktidara gelen ve koalisyon hükümeti kuran iki büyük partiye (RP-DYP) çok ciddi

darbe vurulmasına göz yummuş ve bu yönüyle Türk demokrasisine önemli ölçüde zarar vermiştir.

16 Mayıs 2000 tarihinde görevini Ahmet Necdet Sezer'e devreden Süleyman Demirel, en son 29 Ekim 2014'te "Süleyman Demirel Demokrasi ve Kalkınma Müzesi"nin açılışını yaparak gündeme gelmişti. Müzeye "Demokrasi ve Kalkınma Müzesi" isminin verilmesi, Demirel'in 28 Şubat'ta büyük darbe vurduğu Türk demokrasisinden adeta özür dilemesi gibi bir şeydi.

Süleyman Demirel, 17 Haziran 2015'te Ankara'daki evinde vefat etti.

Demokrasi Tarihimiz ve Necmettin Erbakan Dönemi

Türk siyasi tarihinin en önemli ve en karizmatik liderlerinden biri de hiç şüphesiz Prof. Dr. Necmettin Erbakan'dır. Türkiye'de halkın her kesiminden oy almayı başarmış; buna karşın daha çok milli ve manevi hassasiyetleri olan dindar-muhafazakâr kesimce desteklenmiş olan Necmettin Erbakan, tüm siyasi kariyerini gerçek demokrasi ve tam bağımsız Türkiye ilkeleri üzerine bina etmiştir. Birçok defa, ülkemizin gelişmesini ve kalkınmasını istemeyen; bilhassa demokrasi-nin, hak ve hürriyetlerin yerleşmesine engel olmak isteyen karanlık odaklarca yolu kesilmek istenmiş ve kesilmiştir. Bazen büyük sermaye sahiplerince, bazen medya ve bazen de ordu içinde yapılanmış cunta tarafından siyaset sahnesinden silinmek istenen bu büyük devlet adamı, hayatının son anına kadar ülkesine ve demokrasiye olan bağlılığından taviz vermemiştir.

Necmettin Erbakan 29 Ekim 1926'da Sinop'ta doğdu. Mehmet Sabri Bey ile Kamer Hanım'ın oğludur. İlköğrenimini Kayseri ve Trabzon'da tamamladı. 1943 yılında İstanbul

DEMOKRASİNİN KISA TARİHİ

Erkek Lisesi'ni bitirdi. Süleyman Demirel ve Turgut Özal'ın da öğrenci olduğu İstanbul Teknik Üniversitesi'nin Makine Fakültesi'nden mezun oldu. Bir süre akademisyenlik yaptı. Son derece zeki ve parlak bir öğrenciydi. 27 yaşında doçent oldu. Onun bu özelliği, akademik sahada çok hızlı adımlarla ilerlemesini sağladı. İlk kez yerli motoru üretmek için çalışma başlattı ve bu sahada büyük mesafe kat etti. 1965 yılında profesörlük unvanının sahibi oldu. 1967'de Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Genel Sekreterliği'ne seçildi.

Akademik alandaki yükselişiyle dikkat çeken Prof. Dr. Necmettin Erbakan, siyaset kulvarında da Türk demokrasisine hayat vermek adına büyük mücadeleler içinde oldu.

1969 yılında AP'den yaptığı aday adaylığı başvurusu Süleyman Demirel tarafından reddedilen Erbakan, Konya'dan bağımsız aday olarak Meclis'e girdi ve 1 yıl sonra, 1970'de 17 arkadaşıyla birlikte Milli Nizam Partisi'ni kurdu. Bununla, türlü çekişmeler ve büyük siyasi savaşlarla geçecek olan politik hayatına da ilk adımını atmış oluyordu. Ancak bu ilk adım çok kısa sürecek. Zira 12 Mart 1971'deki askeri müdahaleyle "laikliğe aykırı çalışmalar içinde olduğu" suçlamasıyla partisi, Anayasa Mahkemesi tarafından kapatıldı. Her ne kadar parti yöneticileri hakkında herhangi bir ceza davası açılmamışsa da bu kapatma olayı Erbakan'ın duygularını büyük oranda incitmeye yetmişti. Bu olayın ardından bir süre İsviçre'de dinlenmeye çekilen Necmettin Erbakan, 11 Ekim 1972 tarihinde yol arkadaşlarıyla birlikte Milli Selamet Partisi'ni kurarak siyasi kariyerinde farklı bir oluşuma imza attı. Bir türlü oturmayan çok partili sistem; türlü bahanelerle parti kapatmaya, siyasetçi yasaklamaya devam ediyordu. Her fırsatta savunulan ve aslında tam olarak ne anlama geldiği bile açıklığa kavuşturulamayan "laiklik" ilkesi altında sergilenen radikal tutum, hem siyasetçilerin özgürce

düşünme ve ifade etme hürriyetlerini kısıtlıyor hem de halkın bir bölümünün tercihiyle Meclis'e giren partilerin kapatılmasına sebep oluyordu.

14 Ekim 1973'de yapılan seçimler Milli Selamet Partisi açısından büyük bir zaferle sonuçlanmıştı. Evet, şöyle ki, o dönemde aslında %12'lik bir oy oranı zafer sayılabilirdi. Öncelikle millet demokratik tercihini kullanmaktan çekinmemişti; sandığa gitmiş, ordu tehdidine rağmen oyunu kullanmıştı. Bu bir zaferdi. Demokrasi adına çok önemli bir olaydı. %12'lik oy oranı 48 milletvekili anlamına geliyordu ki, bu da iyi bir sayısal çokluktu. Bu seçim başarısı Necmettin Erbakan ile Bülent Ecevit'in koalisyon hükümeti kurmasıyla neticelendi. Necmettin Erbakan, türlü entrika ve ayak oyunlarına rağmen artık Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı idi. Bu, demokrasimiz için de çok iyi bir örnekti. Çünkü bir sol parti ile bir ileri muhafazakâr parti aynı ortak noktada birleşebilmişlerdi. Ancak başlarda iyi giden bu birliktelik, Kıbrıs meselesi sebebiyle yara alacaktı. Ortada bir Kıbrıs sorunu vardı. Ada'nın kaderi Türk Hükümeti'nin tutumuna bağlıydı. Erbakan, Kıbrıs Harekâtının yapılması taraftarıydı; Ecevit ise daha temkinli gibi görünüyordu. Harekâttan sonra Ada'nın tamamını kapsayacak bir tavır belirlenmesi gerektiğini ileri süren Erbakan, bu anlamda Ecevit'ten ayrı düşmüştü. Bu ayrı düşüş ise koalisyonun kaderini belirliyor ve sonuç olarak hükümetin dağılmasına sebep oluyordu. Tabii, koalisyonların kurulması demokrasinin bir ürünü olduğu gibi, dağılması da yine demokrasinin bir ürünüydü.

Bu kısa ömürlü hükümetin ardından siyaset yolculuğuna hızla devam eden Prof. Dr. Necmettin Erbakan, 1975'in Mart ayında kurulan I. Milliyetçi Cephe Hükümeti'nde Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı olarak görev aldı. Milli Selamet Partisi, Adalet Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi'nin

koalisyonuyla kurulan yeni hükümet de 1977 yılındaki seçimlere kadar devam etti. 1977 seçimlerinde ciddi oy kaybeden MSP, her şeye rağmen II. Milliyetçi Cephe Hükümeti'nde koalisyon ortağı olmayı başardı. Bitmek bilmeyen koalisyon dönemleri, halkın refah düzeyini artırma vaadiyle kuruluyor olsalar da bunun tam olarak başarılıldığı söylenemezdi.

1980 yılı ise demokrasimizin büyük yara alacağı bir yıl olacaktı. 12 Eylül 1980'de toplumsal kargaşanın, kaosun, grev ve toplu gösterilerin bir türlü önünü alamayan siyasiler, bir anlamda orduya davetiye çıkarmışlardı. 12 Eylül'de diğer siyasi parti liderleri gibi "yasaklılar" listesine alınan Necmettin Erbakan da bir süre İzmir'de kaldıktan sonra, "laikliğe aykırı davranmak" suçlamasıyla tutuklandı.

Prof. Dr. Necmettin Erbakan, 1982 Anayasası'nın gereği olarak diğer liderler gibi 10 yıllığına siyaset yapma yasağına çarptırıldı. 6 Eylül 1987 yılındaki halk oylamasına kadar yasaklı kalan Necmettin Erbakan, yasağın kalkmasıyla 11 Ekim 1987'de Refah Partisi Genel Başkanı seçilerek aktif siyasete geri döndü. Islahatçı Demokrasi Partisi ve Milliyetçi Çalışma Partisi ile ortak girdiği seçimlerden sonraysa, 1991 yılında Konya milletvekili olarak Meclis'teki yerini aldı.

Her ne kadar zaman zaman kesintiye uğrasa da demokrasi güzel şeydi. Halkın kendi yöneticilerini seçmesi, hak ve hukuk anlamında herkesin eşit mesafede olması, fikir ve düşünce özgürlüğü, demokrasinin ürettiği çok özel değerlerdi. Ancak Türkiye için daha yapacak çok iş, kat edecek çok yol vardı.

Türk siyasi tarihi kendi kulvarında akarken, zaman da hızla ilerliyor ve siyaset sahnesinde bir dizi sürpriz gelişmeler meydana geliyordu. 1995 yılında yapılan seçimlerde Refah Partisi'nin aldığı %21,38 oranındaki oy da bu sürprizlerden biriydi. Refah Partisi, seçimin mutlak galibiydi! Mevcut

iktidarlardan ve özellikle uyumsuz koalisyonlardan çok canı yanmış ve her defasında hayal kırıklığına uğramış olan bu aziz millet, bu defa “Refah Partisi” demişti; üstelik çok yüksek bir sesle demişti. Necmettin Erbakan, en büyük hayaline “Milli Görüş” çizgisindeki siyasi hedeflerine ulaşmak üzereydi. Tabii, bu durum halkın egemenliğini ve milletin tercihini istemeyen ve bunu engellemek için yapılması gereken her şeyi yapmaktan çekinmeyecek olan kesimleri rahatsız etmişti. Mesela Türkiye’nin en yüksek tirajlı gazetelerinden biri, seçim sonuçlarını “Sandıktan Ana-Yol çıktı!” manşetiyle duyurmuş, seçimin galibinin Refah Partisi olduğunu haber olarak bile geçmemişti. Bu korkunç bir hazımsızlıktı. Peki, bu hazımsızlığın sebebi neydi?

Aynı dönemde demokrasimiz adına son derece utanç verici bir gelişme daha meydana geldi. Seçimin mutlak galibi olan Refah Partisi’nin hükümeti kurmasına izin verilmiyordu. Büyük sermaye sahiplerinin, medyanın ve ordunun desteği ile Doğruyol Partisi ile Anavatan Partisi arasında bir koalisyon hükümeti kurulmuş ve Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından onanmıştı. Ancak kurulan zorlama hükümet kısa sürede çökünce, şer odaklarının hevesleri kursağında kalmıştı. Artık tek çare, Refah Partisi idi; içinde Refah Partisi’nin de olacağı yeni bir hükümet idi.

Necmettin Erbakan ile Tansu Çiller arasındaki uzun görüşmelerin sonunda 28 Haziran 1996’da Refah-Yol Hükümeti kuruldu ve Necmettin Erbakan, bu yeni koalisyon hükümetinin Başbakanı olarak koltuğuna oturdu.

Necmettin Erbakan başbakanlığındaki bu yeni uyumlu koalisyon hükümeti, işe çok hızlı başlamıştı. Mesela 1996-1997 arasındaki 1 yıllık dönemde Türkiye ekonomisi %7,5 büyüdü. Yapılan bir dizi reformla, kamu kuruluşları arasında havuz

sistemi oluşturuldu. Bu sayede milletin ve devletin kasasının hırsızlarca, yolsuzlarca ve hortumcularca talan edilmesine “dur!” deniliyordu. Ayrıca Müslüman ülkelerden meydana gelen D-8 isimli bir oluşum da hayata geçirilmişti. Kamu personeline, özellikle ordu mensuplarıyla emeklilere büyük zamlar yapılmış, ekonomi istikrarlı bir çizgiye çekilmişti. Sadece 1 yılda yapılan birçok yenilik, Türkiye’yi müthiş bir büyüme trendine sokmuştu. Peki, bu iyi miydi? İyi bir gelişme miydi? Elbette... Ezilmiş Anadolu insanı için şüphesiz iyiydi; işçi için, memur için, esnaf için iyiydi, evet! Ama faizden beslenenler için, büyük kapitalist kurumlar için, ülkemizin kanını emen dış güçler için, İsrail için, İngiltere için, Amerika için hiç de iyi değildi! Çünkü onlar Türkiye’nin gelişmesini, kalkınmasını ve refah düzeyinin yükselmesini, kendi çıkarları açısından tehlikeli görüyorlardı. Bu yüzden de bu istikrarlı hükümet bir an önce yıkılmalı, yerine kendi emellerine hizmet eden uydurma, çakma bir hükümet kurulmalıydı. Evet, ne pahasına olursa olsun Refah-Yol Hükümeti devrilmeli, Erbakan o koltuktan indirilmeliydi.

28 Şubat Süreci

Demokrasiyi Türkiye’ye ve bu aziz millete çok gören karanlık odakların akıl hocaları hiç zaman kaybetmeden ardı ardına planlar yapmaya başlamışlardı. Önce medya ve sermaye işin içine dâhil edildi. Sonra hayali kahramanlar yaratıldı; piyasaya Ali Kalkancı’lar, Fadime Şahin’ler, Müslüm Gündüz’ler sürüldü. Ardından irtica, şeriat, laiklik, Atatürkçülük gibi kavramların içinde olduğu bir tiyatro sahnelenmeye başlandı. Son adım olarak da “ülkenin şeriatçıların eline geçtiği, laikliğin ve Atatürkçülüğün elden gittiği” yaygarası koparıldı. İyi niyetli, saf, tertemiz Anadolu insanının umutları, hayalleri,

tutkuları bu tür kurmaca oyunlarla bir kez daha darmadağın ediliyordu. Demokrasi tarihimize “post modern darbe” nitelmesiyle geçen ve “28 Şubat Süreci” diye adlandırılan süreçte, dindar mütebedeyin insanlar, acımasızca hedef tahtasına oturtuldu. Tüm kamu kurumlarında cadı avı başlatıldı. Fişlemeler, ispiyonlar, ihbarlar, karalamalar hız kesmeden aylarca sürdü. Medya ise her gün çarşaf çarşaf haberler yayınlarak üstüne düşeni en iyi şekilde yerine getiriyor, şerefli ordumuzu her fırsatta “göreve” (!) çağırıyordu.

Burada, dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’in performansını da es geçmeyelim. Bu yeni koalisyon hükümetinin kurulması üzerinden daha 1 yıl bile geçmemişti ki, Demirel’in ortaya attığı “siyasi kriz” deyimi, medya tarafından da süratle manşetlere taşındı. Bunu muhalefet partileri de dillerine dolayınca Demirel tarafından “krizin” son bulması için erken seçime gidilmesi gerektiğine dair açıklamalar yapıldı. Anadolu insanı şaşkındı! Memlekette kriz mi vardı? Demokratik yollarla, demokrasinin bir gereği olarak seçimler yapılmıştı ve halk tarafından seçilmiş idareciler göreve gelmişti. Yoksa krizden kasıt ülkenin 8 ayda kat ettiği inanılmaz mesafe miydi? Devlet kasasına monte edilmiş hortumların kesilmesi miydi? Evet, aslında ortada bir kriz vardı ve o kriz de Türkiye düşmanlarının kriziydi.

28 Şubat 1997 tarihinde Milli Güvenlik Kurulu’nun (MGK) “İrtica ve buna karşı alınacak tedbirler” başlığıyla toplanması ve bir dizi kararlar alması, demokratik yollarla iktidara gelmiş olan legal ve meşru bir siyasi partinin de sonu anlamına geliyordu. Öyle ki, 21 Mayıs 1997’de Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, “Yasadışı bazı eylemlerin odağı olmaya başladığı ve bazı üyelerinin laik rejimi hedef alma girişimleri” suçlamasıyla Refah Partisi’nin kapatılması için Anayasa Mahkemesi’ne dava açtı. Bu nitelsiz komedinin başsavcısı olan Vural Savaş,

Refah Partisi’nin, “Laikliğe aykırı eylemlerin odağı haline geldiği ve ülkeyi giderek bir iç savaş ortamına sürüklediği” gerekçesiyle kapatılmasını istiyordu. Dava açılmıştı. Dava devam ederken Başbakan Erbakan, başbakanlık görevini Tansu Çiller’e devretmek amacıyla, 18 Haziran 1997’de Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’e istifasını verdi. Demirel, memnuniyetle karşıladığı bu istifa olayının sonrasında, yeni hükümeti kurma görevini ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz’a vererek, Türk demokrasisine çok ağır ve tamir edilemez bir balyoz indirmeyi tercih etti. Bu tam bir trajedi idi. Korkunç, karanlık bir oyundu. 54. Cumhuriyet Hükümeti, Süleyman Demirel’in ürkek ellerinde can veriyordu.

55. Cumhuriyet Hükümeti, (Anasol-D) Mesut Yılmaz’ın liderliğinde Anavatan Partisi, Demokratik Sol Parti ve Demokrat Türkiye Partisi’nin işbirliği ile kuruluyor ve demokrasimiz bu koalisyonla büyük bir yara alıyordu. İki büyük parti dışarıydı; üç küçük parti ise iktidarda... Türkiye Cumhuriyeti Devleti, bu anlaşılmasız siyasi kararlarla tüm dünyanın gözleri önünde adeta oyuncığa çevrilmişti.

Açılan kapatma davası sonunda Anayasa Mahkemesi, 16 Ocak 1998 tarihinde Refah Partisi’nin temelli kapatılmasına ve Erbakan’ın da aralarında olduğu 6 kişiye 5 yıl süreyle siyaset yasağı getirilmesine karar verdi. Tabii ki, Refah Partisi’nin kapatılmasıyla, beklenen, arzu edilen huzur ve istikrar ülkeye bir türlü gelmedi. Ak Parti’nin kurulacağı döneme kadar da gelmeyecekti!

Seçimden seçime koşup duran ülkemizde bir seçim de 18 Nisan 1999 tarihinde gerçekleşti. Yapılan seçimlerden bu sefer de DSP birinci çıkmıştı. Ama bunun ne önemi vardı ki? Nasıl olsa birinci çıkmak değil, derin ve karanlık güçlerin beklentilerini karşılayacak olmak önemliydi! DSP’nin birinci

olmasının sebebi de zaten Ecevit'in siyasi başarıları filan değil, PKK elebaşı Abdullah Öcalan'ın Türkiye'ye getirilmiş olmasıydı. Türk halkı, PKK belasından kurtulma ihtimalinin doğmasının verdiği heyecanla DSP'yi birinci parti yapmıştı. Ancak bir süre sonra, ülkede her şeyin daha da kötüye gittiği görülecekti. Beklenildiği gibi DSP'nin kurduğu Ana-Sol-M hükümeti, Abdullah Öcalan'ı asmayacaktı; asamayacaktı! Zaten ondan sonra koalisyonlar, pazarlıklar, ayak oyunları, ihanetler de bir türlü bitmek bilmeyecekti. Prof. Dr. Necmettin Erbakan ise bütün bu yaşadıklarına rağmen, siyasi yasağının kalkmasının ardından Fazilet Partisi ve Saadet Partisi çatıları altında siyasi çalışmalarına devam etti. Ömrünün son demine kadar siyasi faaliyetlerini ara vermeden sürdüren Prof. Dr. Necmettin Erbakan, 27 Şubat 2011'de aramızdan ayrıldı.

Demokrasi Tarihimiz ve Bülent Ecevit Dönemi

Türk siyasal hayatına ve demokrasi tarihine, CHP'de İsmet İnönü ile yaptığı mücadele ve kendisine mal edilen "Halkçı Ecevit" deyimiyile adını yazdırmış olan Bülent Ecevit, çok partili sistemin en önemli aktörlerinden biri olarak karşımıza çıkar. Başlarda, belki hakikaten "halkçı" ve demokrasi aşığı olan Bülent Ecevit, sonraki dönemlerde, yükselen muhafazakâr çizgiye tepki olarak laiklik kavramına sarılmış; halkın yanında durup, halkın demokratik tercihine saygı göstermek yerine, "güçlünün" yanında durmuş ve milletimizin geleneksel ve dini değerlerine olan bağlılığına karşı ciddi mücadele vermiştir. Ecevit'in demokrasi ve özgürlükler çizgisinde başlamış olan siyasi kariyeri, ne acık ki, bunların tam tersi bir noktaya vararak noktalanmıştır.

Asıl adı Mustafa Bülent Ecevit olan merhum siyasetçi, 28 Mayıs 1925'te İstanbul'da dünyaya geldi. Babası, 1943-1950 yılları arasında Cumhuriyet Halk Partisi'nden Kastamonu Milletvekili olarak görev yapmış olan Prof. Dr. Fahri Ecevit, annesi ressam Fatma Nazlı Hanım'dır.

Bülent Ecevit, 1944 yılında Robert Koleji'nden mezun oldu. Sonrasında Basın-Yayın Genel Müdürlüğü'nde çevirmen olarak çalıştı. 1946 yılında Rahşan Hanım'la evlendi. Rahşan Hanım, Bülent Ecevit'in siyaset sahnesindeki en büyük destekçisi ve danışmanı olarak her an yanı başında yer aldı. 1946-1950 yılları arasında Londra Elçiliği Basın Ataşeliğinde kâtip olarak çalıştı. 1950'de Ulus gazetesinde işe başladı ve bir süre gazetecilik yaptı. 1957 yılında, ünlü Rockefeller Vakfı'nın bursu ile ABD'ye gitti ve Harvard Üniversitesi'nde 1 yıla yakın bir zaman Ortadoğu Tarihi üzerine incelemelerde bulundu. Döndükten sonra birçok dergi ve gazetede yazarlık yaptı.

1957 yılında aktif siyasete atılan Bülent Ecevit, aynı yıl CHP'den milletvekili sıfatıyla Meclis'e girdi. 1959'da parti meclis üyeliğine seçildi ve 1960'tan sonra Kurucu Meclis'te yer aldı. 1961 yılında tekrar Meclis'te yer alan Bülent Ecevit, İsmet İnönü tarafından kurulan koalisyon hükümetlerinde Çalışma Bakanlığı yaptı. Bu tarihten sonra siyaset sahnesinde büyük bir hızla yükselişe geçen Bülent Ecevit, daha çok Anadolu insanının duygularına hitap eden konuşma ve vaatlerle kendisine belli bir taban yarattı. Etkili hitabetiyle önemli bir siyasi figür haline gelen Bülent Ecevit; demokrasi, seçim, demokratik haklar, düşünce ve ifade özgürlüğü gibi kavramları hiçbir zaman dilinden düşürmedi. Ancak ne var ki, siyasi hayatının özellikle son yıllarında izlediği politikayla, sahip olduğu taban da dâhil olmak üzere halkın büyük bölümü tarafından kendi siyasi değerlerine ihanetle suçlandı.

1974 yılında Milli Selamet Partisi ile koalisyon kuran Bülent Ecevit, yaklaşık 8 ay kadar başbakanlık görevini icra etti. 1974'teki Kıbrıs Barış Harekâtına Necmettin Erbakan'la birlikte imza attı ve 1977 yılında CHP azınlık hükümetinde bir kez daha başbakanlık koltuğuna oturdu. Başbakanlık döneminde

kendisinden beklenen performansı gösteremeyen Bülent Ecevit, artan sosyal sorunların üstesinden de gerektiği gibi gelemeyince, çok ciddi bir tepkiyle karşılaştı. Onun döneminde, aynı Demirel döneminde olduğu gibi toplumsal kargaşa, terör ve sosyal sorunlar en ileri seviyelerdeydi. Tüp, yağ, ekmek ve benzin gibi en temel ihtiyaç maddeleri için bile uzayıp giden kuyruklar sıradan hale gelmişti. İşsizlik, geçim sıkıntısı ve ülkedeki siyasi bunalım, ülke insanını canından bezdirmişti. Ülke yönetilmez haldeydi; mevcut siyasetçiler hiçbir soruna gerektiği ölçüde eğilemiyorlardı. Zira mevcut siyasetçiler Güneş Motel Olayı'nda olduğu gibi, son derece çirkin işlerin içine giriyorlar, kendi siyasi çıkarlarını ülke çıkarlarının üstünde tutuyorlardı. (Güneş Motel Olayı'na Demirel bahsinde değinmiştik.) Bu da ülkeyi tümünden yönetilemez duruma sokuyordu. Öte yandan Ecevit'in "patronlarla" yaşadığı anlaşmazlıklar da ülke ekonomisini farklı bir çıkmazın içine itmişti. Tek başına bu bile büyük bir sosyolojik sorun olarak orta yerde duruyor ve çözülme bekliyordu. Ne var ki, ülkenin içinde bulunduğu durum Ecevit'i her taraftan kuşatmış ve tam anlamıyla çaresiz bırakmıştı.

1980 öncesi meydana gelen birçok çatışmanın mimarı kabul edilen Bülent Ecevit, ülkedeki sol düşüncenin temsilcisi gibiydi. Sağ-sol kavgalarının en şiddetli biçimde yaşandığı yıllarda, Süleyman Demirel sağ, Necmettin Erbakan İslami çevreyi, Alparslan Türkeş ise milliyetçi çizgiyi temsil ediyordu. O dönemde her ne kadar bu dört kanat da kendi ilkeleri üzerinden yürümüş olsa da yaşanan tüm sosyal ve siyasal olaylar siyasi tarihimizde sağ-sol kavgası adıyla anılacaktı.

1980 yılında ülkede baş gösteren terör ve şiddet olaylarını, kurulan-yıkılan hükümetler ve politikacılar düzeltmeyince, bunu gerekçe gösteren Org. Kenan Evren öncülüğünde askeri darbe gerçekleştirildi ve ordu yönetime el koydu.

Ecevit de diğer siyasetçiler gibi gözaltına alındı ve 10 yıl siyaset yapma yasağına çarptırıldı.

1987 yılındaki halk oylamasıyla tekrar aktif siyasete dönen Bülent Ecevit, Demokratik Sol Parti (DSP) genel başkanlığına seçildi.

1991 yılındaki seçimlerde Zonguldak milletvekili olarak Meclis'e giren Bülent Ecevit, 1997 yılındaki seçimlerden sonra ANAP'la kısa ömürlü bir koalisyon hükümetine imza attı. 28 Mayıs 1999'da ise ANAP ve MHP ile kurduğu üçlü koalisyonun başbakanı oldu. Bu tarihe kadar "Halkçı Ecevit" olarak tanınan Bülent Ecevit, aynı tarihte korkunç bir siyasi trajediye imza atarak tarihe geçti. Şöyle ki, 1999 seçimlerinde Fazilet Partisi'nden milletvekili seçilen ve Meclis Genel Kurulu'na başörtüsü ile giren Merve Kavakçı'nın, anayasayla güvence altına alınmış olan seçme ve seçilme hakkını gasp edercesine, parti grubu olarak üstüne yürüdü. Meclis kürsüsünden, Kavakçı'nın Meclis dışına atılmasına neden olan o bildik konuşmayı yaptı. Yıllarca kendi siyasi duruşu ve kariyeri defalarca darbeye uğramış olan Bülent Ecevit'in, bu kez kendisi "darbeci" konumundaydı. Ecevit'in, *"Bu kadına haddini bildiriniz!"* şeklindeki çirkin sözüyle harekete geçen DSP'li vekiller, milletin huzuruna başörtüsüyle çıkmış ve bu haliyle seçilerek Meclis'e gönderilmiş olan bir hanım milletvekiline hep bir ağızdan *"Dışarı! Dışarı!"* çığlıklarıyla bir "sivil darbe" yapmışlardı.

Bülent Ecevit o gün Meclis kürsüsünden şöyle seslenmişti:

"Burası hiç kimsenin özel yaşam mekânı değildir. Burası devletin en yüce kurumudur. Burada görev yapanlar, devletin kurallarına uymak zorundadırlar. Burası devlete meydan okunacak yer değildir. Lütfen bu hanıma haddini bildiriniz!"

Bülent Ecevit kimdi ve kime, ne hakla haddini bildiriyordu? Tüm siyasi hayatı boyunca demokrasi ve insan hakları konularında sayısız nutuk atan ve aynı konularda her fırsatta edebiyat ve felsefe yapan Bülent Ecevit'in bu tavrı, demokrasi ve insan hakları derneklerini, STK'ları ve milyonlarca vatandaş şoke etmişti. "Halkçı" olarak bilinen bir siyasetçi, nasıl olurdu da halkın seçtiği bir milletvekiline böylesine kaba ve çirkin bir üslupla yaklaşıp, o vekilin seçilme hakkını gasp edebilirdi! Demokrasi bu muydu? Uğruna on yıllarca mücadele verilmiş ve güç-bela belli bir noktaya getirilmiş olan demokrasi böyle mi somutlaştırılacaktı?

Bülent Ecevit'in son döneminde ülkede yaşanan kargaşa ve toplumsal buhran bununla sınırlı değildi. Cumhuriyet tarihinin en acı olayları da son Ecevit döneminde yaşandı. Örneğin 2001 yılında, artık yürümekte bile güçlük çektiği dönemde başbakanlık binasından çıkarken, aldığı krediyi ödeyemediği için iflas eden bir esnafın, kucağındaki yazar kasayı Ecevit'e doğru fırlatıp, *"Alın! Ben bir esnafım! Ben bir esnafım!"* diye isyan etmesi Ecevit döneminin "haturalarından" biriydi. Bülent Ecevit'in, Refah Partisi'nin kapatılması, millete post modern darbe yapılması, milletin tercihi saygı göstermeden adeta Erbakan iktidarını çalıp üzerine oturması, bu ülkeye ve bu millete çok pahalıya mal olmuştu. Dış ve iç borç, faizler ve döviz kuru en üst noktalara varmıştı. Halk, 28 Şubat Dönemi'nin de etkisiyle korkunç bir felakete mahkûm edilmişti. Demokrasi adına on yıllarca söylenen sözler, sanki iktidar koltuğuna oturunca unutulmuştu. Erbakan'ın bir yılda ortaya koyduğu muhteşem başarılar, Ecevit eliyle birkaç ayda yerle bir edilmişti. Millet adeta açlığa ve sefaletle esirdi. DSP, MHP, ANAP koalisyonu zaten zorlama bir koalisyondu; ordunun ve büyük para babalarının baskısıyla kurulmuştu. Dolayısıyla onlara hizmet etmek zorundaydı. Demokrasi,

insan hakları, fikir ve düşünce özgürlüğü çoktan tedavülden kalkmıştı. Bugün artık en önemli vazife, rant ve hortum sahiplerinin doyurulması, ülkenin tüm kaynaklarının onların kasalarına aktırılmasıydı. Ecevit onlar için, bu amaçla kullanılabilecek eşi bulunmaz bir fırsattı!

Milletin ortak sorunlarına çare olamayan ve bu yönde proje üretemeyen Bülent Ecevit ve partisi DSP, bir sonraki seçimlerde millettten hak ettiğı cevabı alacaktı. Zira 3 Kasım 2002 tarihinde yapılan seçimlerden büyük bir yenilgiyle çıkacak ve bu, Ecevit'in aktif siyasi hayatının sonu olacaktı.

Yaşanan gelişmelere bağılı olarak koltuğunu Zeki Sezer'e devredip sağıık sorunlarıyla uğraşmak zorunda kalan Bülent Ecevit, 5 Kasım 2006 tarihinde hayata veda etmiştir. Eşinin ölümünden sonra DSP'de etkin güç olma çabası içine giren Rahşan Ecevit de bu anlamda bir arpa boyu yol kat edememiş ve sessizlik içinde kendi köşesine çekilmiştir.

Demokrasi Tarihimiz ve Turgut Özal Dönemi

Merhum Turgut Özal, demokrasi tarihimizin en saygın ve en karizmatik liderlerinden biridir. Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci sivil cumhurbaşkanı olduğı gibi, asker egemenliğini kırmış ilk cumhurbaşkanı olması münasebetiyle de diğerlerinden ayrılır.

Demokrasisi, silahlı kuvvetler tarafından sıklıkla kesintiye uğratılan ya da tehdit altında tutulan Türkiye Cumhuriyeti, Turgut Özal ile farklı bir havaya bürünmüş ve bu havanın etkisiyle sosyal, ekonomik ve kültürel sahalarda çok önemli mesafeler kat edilmiştir. İçte ve dışta medyana gelen gelişmeler ülkemizin dünya ile bütünleşmesini sağlarken, yabancı yatırımların artmasıyla milletimizin ufku da açılmıştır. Türk Milleti, Özallı yıllarda sadece sivil bir cumhurbaşkanıyla değil, "sivil bürokrasi" ile de tanışmış ve bu vesileyle ilk kez devletin gülen ve kucaklayan yüzünü görmüştür.

Turgut Özal, 1927 yılında Malatya'da doğdu. Babası, bankacı Mehmet Sıddık Bey, annesi ilkokul öğretmeni Hafize Hanımdır. Özal ailesi, aydın, kültürlü, milli ve manevi değerlere

sıkı sıkıya bağlı bir ailedir. Turgut Özal da böyle bir ailede doğmuş ve büyümüştür. Anne ve babasının memur olması sebebiyle ilk ve ortaokulu Söğüt ve Mardin’de, liseyi Konya ve Kayseri’de tamamladı. Yükseköğrenimini Elektrik Mühendisliği dalında İstanbul Teknik Üniversitesi’nde yaptı. Kısa süre serbest mühendis olarak çalıştıktan sonra yedek subay rütbesiyle, vatani görevini yerine getirmek üzere askere gitti. Dönüşünde Devlet Planlama Teşkilatı’nın kuruluş çalışmaları içinde görev aldı. 1954 yılında Semra Hanım’la hayatını birleştirdi. 1965 seçimlerinden sonraysa Süleyman Demirel’e danışmanlık yapmakla görevlendirildi. 1967 yılında DPT Müsteşarlığına getirilen Turgut Özal, sonraki yıllarda başta Sabancı Holding olmak üzere birçok büyük şirkette üst düzey yönetici olarak çalıştı.

1977 yılındaki genel seçimlerde İzmir’den Milli Selamet Partisi listelerinden milletvekili adayı olan Turgut Özal, istediği sonucu alamayınca 43. Hükümet döneminde Başbakanlık Müsteşarlığı ve DPT Müsteşar Vekilliği görevlerini icra etti. 12 Eylül darbesinden sonra kurulan Bülent Ulusu hükümetinde, yaklaşık 2 yıl kadar Ekonomiden Sorumlu Başbakan Yardımcısı sıfatıyla görev aldı.

Turgut Özal, o dönem ülkedeki siyasi boşluğun farkındaydı ve bir şekilde doldurulması gerektiğini düşünüyordu. Belki de bu anlamda bir şeyler yapmalıydı? Mesela bir parti kurmalı, kendi ilke ve prensiplerine göre yeni siyasi bir çalışma başlatmalıydı. Aslında bu, çok zor bir iş ve çok ağır bir sorumluluktuk. Ancak uzun süre çalıştığı kurumlardan ve görev aldığı pozisyonlardan yeteri kadar tecrübe edinmişti. Yapabilirdi! İnancı ve cesareti tamdı! Ve bu düşüncelerle birlikte, 20 Mayıs 1983 tarihinde Anavatan Partisi’ni (ANAP) kurdu. Siyasal yaşamımıza büyük bir hızla giren ve derin izler bırakan Anavatan Partisi, demokratik sistemin işleyişi

adına atılmış önemli ve etkin bir adımdı. Dahası; demokrasi adına, insan hakları ve özgürlükler adına atılmış önemli ve etkin bir adımdı.

Özal liderliğindeki bu yeni siyasi hareket, adeta özlem duyulan bir hareketti ve toplumun her kesimi tarafından büyük bir ilgiyle karşılanmıştı. Parti, farklı söylemleri ve alışılmamış vaatleriyle kısa sürede ülkedeki sağ kanadın buluşma noktalarından biri haline geldi. “Merkez sağ” diye tabir edilen yapının yeni temsilcisi artık Anavatan Partisi ve Turgut Özal’dı. Bu öyle bir yapıydı ki, günümüzde dahi siyasal saygınlığını muhafaza etmeyi başarmış birçok siyasetçinin de yetişmesini sağlamıştır.

Anavatan Partisi, bütün bu umut ve beklentilerin rüzgârı altında ilk genel seçimlere girdi. Partililer kararlı ve kendilerinden emindi. Ülkeye çöken karanlık bulutlar, bu defa kesin bir şekilde dağıtılmalı, ülke insanı özlediği huzur ve güven ortamına kalıcı bir biçimde kavuşmalıydı. Kasım 1983 seçimleri, işte bütün bu beklenti ve söylemlerin bir tescili niteliğinde gerçekleşti. ANAP, hakikaten önemli bir başarıya imza atmıştı. ANAP’ın çıkardığı milletvekili sayısı %45,14’lük oy oranıyla 211’di. En yakın rakibi olan Halkçı Parti’nin ise %30,46’yla 117... Turgut Özal, halkın büyük teveccühünü ve takdirini kazanmıştı. Tek başına, iktidarın yeni sahibiydi. Halk, Menderes ve Demirel’den sonra, bazı karanlık odaklara bu sefer de Özal’la mesaj veriyordu. “Bizler milletiz, gerçek söz sahibiyiz! Sizler idam etseniz de yasaklasanız da cezalandırsanız da bu ülkede bizim sözümüz geçer!” diyordu. Bu çok önemliydi. Her şeyden önce bu aziz ve asil millet demokrasiye inanmıştı. Demokrasiden ve demokratik sistemden beklentileri vardı; bu nedenle de demokrasiden asla taviz verilmemeliydi. Ve millet, bu beklentileri karşılayabilecek

bir lidere inanmıştı; onun peşinden gidiyordu. Üstelik yüksek sesle, büyük adımlarla gidiyordu!

İktidara geldikten sonra, özellikle uyguladığı ekonomi politikalarıyla büyük beğeni kazanan Turgut Özal, ülkedeki refah düzeyini yükselttikçe, milletin daha fazla ilgisini çekiyor ve bu ilgi onu 1987 yılındaki seçimlerden de zaferle çıkarıyordu. İktidarda bulunduğu dönemde ortalama %5 büyüyen Türkiye ekonomisi, aslında Özal'ın izlediği isabetli politikaların bir sonucuydu.

Sadece ekonomiye ve sosyal adalete değil, iç ve dış tehdide de büyük önem veren Turgut Özal, bu anlamda ilk kez Emniyet İstihbarat Daire Başkanlığı'nı kurarak bu alanda yaşanan boşluğu dolduruyor, halkın bağımsızlık ve özgürlüğüne yönelik planlanan tüm oyunları daha başlamadan bozmanın peşine düşüyordu. Bu kararlı ekip çalışması sebebiyle de sıklıkla kendisine yönelik yapılmak istenen suikast planları, daha uygulamaya konamadan engelleniyordu. Bu çok önemliydi. Özal, milletin iktidarına tahammül edemeyenler tarafından sürekli hedef alınıyor ve yok edilmek için olağan üstü çabalar sarf ediliyordu. 18 Haziran 1988 tarihinde, Ankara Atatürk Spor Salonu'nda icra edilen Anavatan Partisi II. Olağan Kongresi'nde, Kartal Demirağ adlı bir saldırgan tarafından gerçekleştirilen suikast girişimi de bunlardan biriydi mesela. Suikast başarıya ulaşmamış ancak saldırganın silahı içeriye nasıl soktuğu kamuoyunu uzun süre meşgul etmişti. Demek ki, istihbaratta hala zaafılar vardı. Affedilir gibi değildi! Bu olayın üstüne gerektiği gibi gidilmesine rağmen ciddi, somut bulgular elde edilemedi. Saldırgan önce ölüm cezasına çarptırılmış, cezası sonra 20 yıla çevrilmiş, ardından, cumhurbaşkanlığı döneminde Turgut Özal tarafından affedilmiştir.

Turgut Özal başbakanlık yaptığı dönemde her alanda birçok önemli icraata imza atmıştır. Çağdaş bir toplum olma yolunda tüm engellerden kurtulmak gerektiğini her fırsatta dile getirmiş ve buna ulaşmak için öncelikle toplumsal huzur ve güvenin tesis edilmesi gerektiğine vurgu yapmıştır. İktidarı döneminde barajlar ve otoyollar inşa etmiş, günlük hayatımıza bilgisayar, telefon ve faks gibi iletişim aygıtlarını kazandırmıştır. Koalisyonuz, tek başına bir iktidarın ne büyük bir nimet olduğunu gören milletimiz ise Turgut Özal'a büyük bir ilgiyle bağlanmış ve ülkeyi demokrasinin sağ kanadına emanet etmiştir. Tüm icraatları için en temel dayanağın hukuk ve kanunlar olduğunu sıklıkla dile getiren Turgut Özal, milletin beklentilerini karşılamak adına kanun hükmünde kararname ve tebliğler yayınlamış, bu uygulamalarla hedeflerine en kısa sürede ulaşmanın yollarını aramıştır.

Turgut Özal döneminde düşünce ve ifade özgürlüğü alanında da çok önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Örneğin yazılı basın üzerindeki tüm baskılar minimize edilmiş, medya unsurlarına, devlet yöneticilerini dahi diledikleri gibi haber yapma özgürlüğü tanınmıştır. Ülkede, isteyen herkesin belli ahlak kuralları içinde kalmak suretiyle dileği gibi yazı ve habere imza atabileceği özgürlük ve hürriyet atmosferi tesis edilmiştir.

Turgut Özal, iktidarda olduğu dönemde demokrasinin üzerindeki asker baskısını kırmak için de bir dizi çalışmaya imza atmıştır. Her zaman milletin yanında olduğunu ifade eden ve gerektiğinde kendisine "milletin" sahip çıkacağına yürekten inanan Turgut Özal, görevi başındayken tespit ettiği, üst düzey asker kişilerin bir planını da keskin zekâsıyla bertaraf etmiştir. Özal'ın bu cesur ve kurnazca tavrıyla neye uğradığını şaşırان asker kimseler, o dönem büyük bir prestij kaybına uğramışlardır.

Siyasi hayatı buna benzer sayısız “şaşırtmacalarla” geçen Turgut Özal’ın ilginç çıkışlarından birini buraya aktaralım:

Devrin Genelkurmay Başkanı, Org. Necdet Üruğ ile ikinci başkan Necdet Özturun birlikte bir plan yapmışlardır. Amaçları, demokratik yollarla iktidara gelmiş olan Turgut Özal’ın gücünü kırmak, üst düzey askeri hiyerarşide kendi istedikleri gibi bir atama kanalı açmaktır. Plana göre Üruğ, normal süresinden bir ay önce emekliliğini isteyecek ve hesaba göre yerine Özturun Paşa gelecektir. Bu planın tutması halindeyse 2000 yılına kadar belirlenen isimler, belirlenen makamın sahibi olacaktırlar. Amaç, kendi aralarında planladıkları gibi bir hiyerarşik yapı oluşturmaktır. Ama hesap edemedikleri bir faktör vardır: Turgut Özal!

Turgut Özal böyle bir planın yapıldığını öğrenince çok sert tepki verir ve *“Asker kim oluyor da bize emrivaki yapıyor? Kim oluyor da bizim fikrimizi, onayımızı almadan Genelkurmay Başkanlığı ve diğer görevleri kendi kafasına göre paylaşıyor? Biz kimiz peki?”* sözleriyle duruma açıkça rest çeker. Ve devam eder: *“Yarın bunlar kendi kafalarına göre karar verip, ülkeyi harbe bile sokarlar!”* Bu kızgın sözlerle tepkisini ortaya koyan Turgut Özal derhal harekete geçer ve çok ani bir kararla bu iki paşayı emekliye sevk eder. Ardından Genelkurmay Başkanlığı’na Org. Necip Torumtay’ı getirerek hiç kimse- nin beklemediği bir hamleye imza atar. Bu arada prosedürler de unutulmamıştır tabii. Zira Torumtay önce Kara Kuvvetleri Komutanlığı’na, sonra da Genelkurmay Başkanlığı’na atanmıştır. İşlem tamamdır. Cumhuriyet tarihinde örneği olmayan bir şeydir bu. Nihayetinde Turgut Özal demokrasiyi, demokratik işleyişi bu şekilde muhafaza etmeyi başarmıştır.

Milletin büyük iltifatıyla tek başına iktidar olan Turgut Özal, Cumhurbaşkanı Kenan Evren’in 1989 yılında görev

süresinin dolması üzerine cumhurbaşkanlığına aday olduğunu duyurdu. Her fırsatta demokrasi nutukları atan, demokrasi- den ve demokratik sistemden dem vuran, demokrasi havari- liği yapan iki büyük parti, DYP ve SHP seçim günü Özal’ı boy- kot ederek Meclis’e girmede. Bu anlaşılmaz boykota rağmen 3. turda seçilmeyi başaran Turgut Özal, Türkiye Cumhuriyeti’nin 8. Cumhurbaşkanı olarak Çankaya Köşkü’nün yolunu tuttu.

Turgut Özal’ın cumhurbaşkanlığının en önemli olayı şüp- hesiz I. Körfez Savaşı olmuştur. Türkiye ve Özal, bu savaşta çok aktif bir politika izlemiştir. Zira Özal, Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin’in bölge için ciddi bir tehdit olduğu düşün- cesindeydi. Zengin petrol yataklarına sahip olan bölgenin tümünden Saddam’ın kontrolüne geçmesinin Türkiye’nin milli çıkarlarına zarar vereceğine inanıyordu. Geleceği planlama- sını çok iyi bilen ve öngörüsü kuvvetli olan Turgut Özal böyle düşünüyordu ve düşündüğü gibi de bir politika izliyordu. An- cak sonraki süreçte yaşanan gelişmeler, maalesef Türkiye’nin Körfez Savaşı’ndan istediği sonucu alamadığını gösterecekti.

Turgut Özal, cumhurbaşkanı olduğu dönemde takın- dığı tavır ve sergilediği davranış modeli nedeniyle, millet ta- rafından “Sivil Cumhurbaşkanı” deymiyle anılmıştır. Bunun en önemli sebebiyse, sivil bir kişi olmasından ziyade, halkın arasında sivil kıyafetlerle dolaşması, onlarla onlar gibi ol- ması ve onlar gibi yaşamasıdır. Çoğu zaman kravat takma- yan, keten pantolon ve tişört giyen, halk plajlarında denize giren, üst düzey askeri törenlere katılmayan, askeri birlikleri yazlık pantolonla denetleyen biri olması, onu hem çok özel ve ayrı bir yere taşımış hem de “Sivil Cumhurbaşkanı” ola- rak anılmasını sağlamıştır. Öte yandan dinine de son derece bağlı olduğu bilinen Turgut Özal, ibadetlerini hiç aksatma- dığı gibi bulunduğu ortamlarda gerektiğinde cemaate imam- lık yapıp namaz dahi kaldırmıştır.

Demokrasi tarihimize ismini çok özel harflerle yazdırmış olan merhum Turgut Özal, ülkedeki Kürt sorunu ile de yakından ilgilenmiş, ülkede birlik ve beraberliğin sağlanması, barışın ve kardeşliğin hâkim olması için azami gayret sarf etmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin 8. Cumhurbaşkanı Turgut Özal, 17 Nisan 1993'te hiç beklenmedik bir biçimde aramızdan ayrılmıştır. Vefatı hakkında sayısız iddia ortaya atılmış ve komplo teorileri üretilmiştir. Özal'ın aniden fenalaşmasından sonra bir türlü hastaneye yetiştirilememiş olması, trafikte dakikalarca şüpheli zaman kayıpları, kaldırıldığı hastanede anlaşılabilir bir şekilde müdahale edilmeden uzun süre bekletilmesi, Özal'ın ani ölümündeki şüpheleri artıran faktörler olarak öne çıkar.

Demokrasi Tarihimiz ve Recep Tayyip Erdoğan Dönemi

Bu bölümde Türk siyasal hayatının son dönemine damgasını vurmuş, başta demokrasi, insan hak ve hürriyetleri ile düşünce ve ifade özgürlüğü olmak üzere, ülkemize birçok alanda önemli yenilikler ve ilkler kazandırmış olan Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın demokrasi mücadelesine ve siyasi yaşamına bakacağız.

Esasında Tayyip Erdoğan Dönemi, cumhuriyet tarihimizin, üzerinde titizlikle durulması gereken dönemlerinden biridir; belki de en önemli dönemidir.

Tarihsel açıdan incelendiğinde, Mustafa Kemal'in "tam bağımsızlık" ve "tam demokrasi" ilkeleriyle inşa ettiği Türkiye Cumhuriyeti'nde, Gazi'nin vefatından sonra arzu edilen tam bağımsızlığın ve gerçek demokrasinin bir türlü tesis edilemediği görülecektir. Öyle ki, Batılı siyasi çevreler ve büyük sermaye sahiplerince, ülkenin tüm kaynakları sömürülmüş, bankacılık ve finans sektörleri onların çıkarlarına hizmet eder hale gelmiş, toplum laik-anti laik, Alevi-Sünni

gibi suni nitelemelerle kamplara ayrılmış, gençler başörtülü-başörtüsüz, sağcı-solcu gibi sıfatlarla eğitimden uzak tutulmuş ve bu şekilde ülkenin her noktası bir ahtapot gibi sarılmıştır. İşte bütün bunlar da tam bağımsızlık ve demokrasi ilkeleriyle kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti'nin tüm enerjisini tüketmiş; devleti, zayıf, çelimsiz ve kendi kararlarını dahi tek başına alamayan tamamen dışa bağımlı bir ülke haline gelmiştir. Zaman zaman Celal Bayar, Adnan Menderes ve Turgut Özal gibi siyasetçiler, tüm cesaretlerini toplayıp sahaya inmişlerse de o dönemin kapitalist güçlerinin ve siyasi uzantılarının ayak oyunları nedeniyle gerekli ölçüde başarılı olunamamıştır. Ülkenin içinde bulunduğu ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi buhran, tek başına istikrarlı hükümetlerin kurulmasına da engel olmuş; ülke, uzun yıllar boyunca koalisyonlarla idare edilmeye çalışılan bir üçüncü dünya ülkesine çevrilmiştir. Dünyada, Türkiye'de olduğu kadar koalisyonlarla yönetilmiş olan kaç "bağımsız" ülke vardır? Koalisyonlar, belki demokrasinin bir inceliğidir ancak bizdeki koalisyonlar hep birilerinin direktmesiyle, zorlamasıyla meydana getirilmiştir. Bu durum, kesinlikle sorgulanmalıdır.

Peki, bugün durum nedir? Evet, bugün durum nedir ve bugünün Türkiye'sindeki demokratik işleyiş hangi aşamadadır? Bakıldığında görülecektir ki, ülke insanı geçmişteki tüm yaşananlardan sonra alması gereken dersi fazlasıyla almış ve kendi geleceğini muhafaza etmek adına bizzat kendisi sahaya inmiştir. Millet uzun bir aradan sonra ilk kez bir partiyi ardı ardına tek başına iktidara taşımıştır.

Şimdi Recep Tayyip Erdoğan'ın biyografik hayat öyküsü etrafında, ülkemizin nerelerden gelip, hangi noktalara ulaştığına demokrasi ekseninde genel hatlarıyla bakalım:

Son dönem Türk demokrasisinin en etkin isimlerinden biri olan Recep Tayyip Erdoğan, 26 Şubat 1954 tarihinde İstanbul'da dünyaya geldi. Aslen Rizelidir. Kasımpaşa İlkokulu ve İstanbul İmam-Hatip Lisesi'nden mezun oldu. Üniversite eğitimini 1981 yılında Marmara Üniversitesi İktisadi ve Ticari Bilimler Fakültesi'nde tamamladı.

İlk gençlik yıllarıyla birlikte aktif sosyal hayatın içinde yer alan Tayyip Erdoğan, ciddi, disiplinli ve zeki olmasıyla tüm dikkatleri üzerinde topluyordu. Özellikle takım çalışmasını ve ekip ruhunu çok iyi bilmesi ve sezgisel yanının gelişmiş olması, onu diğer gençlerden ayıran en önemli faktörlerdi.

Lise ve üniversite yıllarında, o dönemin karizmatik gruplarından biri olan Milli Türk Talebe Birliği'nin (MTTB) öğrenci kollarında görev aldı. Siyasete karşı da son derece ilgiliydi. Milli Selamet Partisi'nin (MSP) toplantılarına katılıyor, üstüne düşen tüm sorumluluğu kendisinden beklediği ölçüde icra ediyordu.

1976 yılında MSP Beyoğlu Gençlik Kolu Başkanlığı'na getirildi. Aynı yıl MSP İstanbul Gençlik Kolları Başkanlığı'na atandı. 1980 yılına kadar gençlik kollarındaki görevini başarıyla yürüttü. 1980 darbesiyle tüm siyasi partilerin kapatılması üzerine, bir süre özel sektörde müşavirlik ve üst düzey yöneticilik gibi işlerle uğraştı.

Siyasi yasakların kalkmasının ardından, Prof. Dr. Necmettin Erbakan tarafından kurulan Refah Partisi ile fiilen siyasete geri dönen Tayyip Erdoğan, 1984'te Refah Partisi Beyoğlu İlçe Başkanı, 1985'te Refah Partisi İstanbul İl Başkanı ve MKYK üyesi oldu.

Tayyip Erdoğan, en önemli siyasi icraatlarını da il başkanı olduğu dönemde ortaya koydu. Özellikle gençlik ve

kadın kollarına ağırlık verdi; onların eğitimiyle yakından ilgilendi. Demokrasinin hâkim olduğu ve demokratik bir toplumun hayat bulduğu ülkelerde halk çok önemliydi. O da gençlik ve kadın kollarıyla ilgili çalışmalarında hep bunu göz önünde bulundurdu. Yaptığı uygulamalarla örgütsel faaliyetlere de farklı bir yön kazandıran Tayyip Erdoğan, bu davranışıyla birçok siyasi parti tarafından da örnek alındı. Ancak hiçbir siyasi oluşum, kadın ve gençlik kollarının örgütlenmesinde onun yakaladığı başarıyı yakalayamadı. Kadınların ve gençlerin siyasi yaşama katılmaları yönünde çok önemli fikirler üreten ve siyaseti bir meslek olmanın çok ötesine taşıyan Tayyip Erdoğan, bu anlayışıyla yürüdüğü yolda halkın tamamına ulaşarak bu anlamda kazanılması zor bir başarıya, kırılması zor bir rekora imza attı. Siyaseti belli aktörlerin elimden alıp, tabana yayarak geniş kitlelerce benimsenmesini ve ilgiyle izlenmesini sağladı. İlk kez Milli Görüş'le başlayan siyasi amaçlı ev sohbet ve ziyaretlerini yaygınlaştırdı; bunu parti içinde geleneksel hale getirdi. Bu yolla halkın her kesiminin büyük sempatisini kazandı. Daha önce Menderes ve Özal dönemlerinde yaşadıkları bu içten ve samimi duyguları, bir kez de Tayyip Erdoğan'la yaşayan milletin desteği, daha o yıllarda arkasındaydı ve her geçen gün de git gide artmaktaydı. Bu artan ilginin etkisiyle, 27 Mart 1994 tarihinde gerçekleşen seçimlerde partisinden aday gösterildi. Kendine has kişilik yapısı ve karizmatik duruşuyla seçimin en parlak ismi olarak öne çıkan Tayyip Erdoğan, halkın yoğun ilgisi nihayetinde seçimlerden zaferle çıkıyor ve İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı oluyordu. Gençlik Kolları'nda çalıştığı yıllarda edindiği tecrübe, inandığı ekip ruhu ve disiplinli iş anlayışı, kendisine Türkiye'nin en önemli şehrinin başkanlığını kazandırmıştı.

Tayyip Erdoğan'ın, Belediye Başkanı seçildikten sonra yaptığı ilk iş, halkın sosyal hayatta karşılaştığı en büyük engelleri ortadan kaldırmak oldu. Öncelikle cadde ortalarında dağ gibi biriken çöp yığınlarını yok etti; sonrasında, döşediği kilometrelerce borularla şehrin kanalizasyon ve su sorunlarına çözüm üretti. Geri dönüşüm tesisleri kurdu. Hayata geçirdiği doğalgaz projeleriyle hava kirliliğini tarihe gömdü. İnşa ettiği 50'den fazla köprü, geçit ve çevre yoluyla, İstanbul'un bitmek bilmeyen trafik sorununa önemli ölçüde çare oldu. 2 milyar dolar borçla devraldığı belediyenin borçlarının büyük bölümünü ödediği gibi, 4 milyar dolarlık da yatırım gerçekleştirdi. Yaptığı bu ilk icraatlar dahi, milletin, kendisini tercih etmekte ne kadar doğru bir karara imza attığının açık bir göstergesi niteliğindeydi. Demokrasi buydu ve demokrasi en güzel yönetim şekliydi. Öyle ki, Belediye Başkanlığına layık gören bu halk, ileriki yıllarda onu Cumhurbaşkanlığı makamına kadar yükseltecekti. Çünkü halkın nazarında, sadece çalışan kazanırdı!

Tayyip Erdoğan, insan kaynakları ve ekonomik işlerde uyguladığı isabetli politikalarla, adeta çöpten bir şehre dönmüş olan İstanbul'u dünyanın en önemli merkezlerinden biri haline getirdi. Sahip olduğu tarihsel ve kültürel değerlerle, birçok medeniyetin temsilcisi durumunda olan İstanbul, onun sayesinde eski saygın kimliğine yeniden kavuştu. Bütün bunlar, halkın Tayyip Erdoğan'a olan güvenin artarak devam etmesini sağlıyordu. Tabii, bu durum geçmişte Menderes ve Özal dönemlerinde de olduğu gibi bazı karanlık ruhlu insanları rahatsız etmeye yetmişti. Siyasi bir figürün, halk tarafından bu denli beğenilmesi, hayra (!) işaret değildi. Bu, milletin tarafında yer alan Başkan, ileride kendisine artan ilginin de etkisiyle çok farklı bir makama

gelebilirdi! Onlar açısından çok talihsiz bir durumdu bu! O halde daha fazla “ileri” gitmeden engellenmeliydi. Ne pahasına olursa olsun ilerlemesine izin verilmemeliydi!

Öyle de yapıldı; daha doğrusu yapılmak istendi. Tayyip Erdoğan, 12 Aralık 1997’de Siirt’te halka hitaben bir konuşma gerçekleştiriyordu. Konuşmada, Mustafa Kemal’in de hayranı olduğu, edebiyatımızın en önemli isimlerinden biri olan Ziya Gökalp’e ait bir şiiri seslendirmişti. Bazılarına göre, bu onun İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı görevine son verilmesi için yeterliydi. Karar verilmişti ve hiç vakit kaybedilmeden gereken neyse yapıldı. Ülkedeki siyasi yapı zaten buna müsaitti. Ciddi bir otorite boşluğu vardı. Asker güdümündeki hükümet, her ne kadar kâğıt üzerinde demokratik işleyişin muhafazası içinde çalışmayı taahhüt etmişse de ortada demokrasinin D’si bile yoktu! Demokrasi tarihimize bir kez daha, milletin özgür iradesiyle seçtiği bir idareci görevden alınıyor ve o kutsal makama fütursuzca el uzatılıyordu. Tabi arada şöyle bir fark vardı; daha önceki tüm darbeler “asker” tarafından yapılmıştı. Bu seferki darbenin mimarları ise medya ve hukukçulardı! Evet, Tayyip Erdoğan’a yapılan açıkça bir hukuk darbesiydi. Zira okunan şiir, Milli Eğitim Bakanlığı’nın öğretmenlere de tavsiye ettiği ve resmi bir kurumun basıp dağıttığı bir kitaptan seçilmişti. Ama varsın olsun’du! Zira Tayyip Erdoğan’ın her zaman söylediği gibi, “kaderin üstünde bir kader” vardı!

Kurmaca bir davayla, 26 Mart 1999’da Pınarhisar Cezaevi’ne gönderilen Tayyip Erdoğan, burada 4 ay tutuklu kaldı. Türk demokrasisi bir kez daha yara almıştı. Halkın seçtiği bir belediye başkanı, halkın tüm tercihi yok sayılarak hapse atılmıştı. Demokrasimiz adına ne büyük bir utançtı bu!

Tayyip Erdoğan, özgürlüğüne kavuştuktan sonra ülkenin gidişatı 4 ay öncesinden daha kötüydü. Böylesine kısa bir süre içinde birkaç hükümet kurulmuştu mesela. Ecevit’in kurduğu azınlık ve koalisyon hükümetleri... Tek başına bu bile bir ülkenin içinde bulunduğu facianın anlaşılabilmesi için yeterli olabilirdi. Ülke, büyük bir hızla bir felakete doğru sürükleniyordu. Türkiye, ekonomik ve siyasi alanda iflasın eşiğindeydi. Ardı ardına batıp giden bankalar, bir taraftan bankada parası olan vatandaşların intiharına neden olurken, diğer taraftan da bazı bildik hortumcuların servetine servet katıyordu. Devalüasyonlar, zamlar, artan vergiler, yolsuzluklar, hırsızlıklar, vurgunlar ve bir türlü önlenemeyen işsizlik, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin yüreğine ardı ardına bir hançer gibi saplanıyordu. Toplum birçok açıdan kutuplara ayrılmış ve sosyal patlamanın sınırlarına dayanmıştı. Halk, silahlı kuvvetlerin baskısıyla, birbiriyle hiçbir meselede uyuşamayan koalisyon hükümetlerinden bıkmış, adeta yeni bir soluk, yeni bir siyasal oluşum, yeni bir siyasi hareket bekliyordu. Asker süngülerinin göğüslerine dayalı olması nedeniyle, hiçbir dayatmaya “gık” dahi diyemeyen siyasetçiler, zihinsel açıdan çoktan iflas etmişlerdi. Demokrasi, kimsenin aklına bile gelmiyordu. Rejimin demokratik işleyişi adeta çürümeye terk edilmişti.

İşte tam da böyle bir ortamda, bir vatandaş olarak, bir siyasetçi olarak bir şeyler yapılması gerektiğine inanan Recep Tayyip Erdoğan, 14 Ağustos 2001 tarihinde arkadaşlarıyla birlikte Adalet ve Kalkınma Partisi’ni (AK Parti) kurdu ve kurucular kurulu tarafından Ak Parti’nin Kurucu Genel Başkanlığı’na getirildi. Bu tarihten sonra Türkiye’de de Avrupa’da da dünyada da hiçbir şey artık eskisi gibi olmayacaktı.

Siyaset dünyamızın en demokrat ve en tecrübeli isimleriyle Türk siyasal hayatına gür bir sesle “merhaba” diyen Ak Parti, büyük bir hızla tüm Türkiye’de kısa sürede yapılanmış ve teşkilatlanmayı başarmıştı. Aslında bu, sıra dışı bir şeydi. Zira bu büyük ilgi ve teveccühe Tayyip Erdoğan’ın kendisi de hayran kalmıştı. Millet, Ak Parti’ye sıkı sıkıya sarılmış ve son çare olarak gördüğü Tayyip Erdoğan’ın etrafında büyük bir sevgi duvarı oluşturmuştu.

Geniş halk kitlesinin desteğini kısa sürede almayı başaran Ak Parti, girdiği 3 Kasım 2002 seçimlerinden büyük bir farkla çıkmayı başarmıştı. Seçimin galibi, %34,29’luk oy oranıyla Adalet ve Kalkınma Partisi’ydi. CHP ise %19,38’le Ak Parti’nin ardından ikinci sıradaydı. Diğer partiler mi? Diğer partiler; ANAP, DSP, MHP ve geriye kalanlar, seçimden korkunç bir yenilgiyle ayrılıyor, %10’luk barajı aşıp Meclis’e dahi giremiyorlardı. Mesut Yılmaz, merhum Özal’ın emaneti olan ANAP’ı yerle bir etmişti; Tansu Çiller ise DYP’nin icabına bakmıştı. Bülent Ecevit’e de DSP düşmüştü tabi. Yılların halkçı (!) DSP’sine bu aziz millet, “*Dışarı! Dışarı!*” diyerek kapıyı göstermişti! Aslında, halka rağmen siyaset yapılamayacağının çok net bir göstergesiydi bu sonuçlar! Halk, Mustafa Kemal’in dediği gibi, egemenliğin kayıtsız, şartsız tek sahibiydi! Ve halk, kendisine yapılan sayısız haksızlığa, sayısız hakarete, aşağılanmaya, horlanmaya, yok sayılmaya gereken cevabı fazlasıyla vermişti.

Ak Parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan, yasaklı olması nedeniyle seçimlere katılamamışsa da tüm karizmasıyla sahadaydı! Meydanlarda gösterdiği üstün performans, partisine büyük bir zafer bahşetmişti.

Seçimlerin, Ak Parti’nin kesin zaferiyle sonuçlanmasının ardından hükümet kurma çalışmaları başladı. Millet,

sabırsızlıkla ve özlemle tek başına iktidara taşıdığı Ak Parti’nin hükümeti kurmasını; demokrasinin, barışın, huzurun ve istikrarın ülkeye yeniden gelmesini bekliyordu. Bu beklenti çok da uzun sürmeyecekti! 18 Kasım 2002 tarihinde Abdullah Gül tarafından ilk Ak Parti Hükümeti kuruldu ve derhal göreve başlandı. Mehmet Ali Şahin, Beşir Atalay, Ali Babacan, Cemil Çiçek, Abdulkadir Aksu, Binali Yıldırım, Recep Akdağ, Hüseyin Çelik, Güldal Akşit ve Osman Pepe yeni kabinenin tanındık, tecrübeli isimleriydi.

Hakkında mahkeme kararı olması nedeniyle seçimlerde milletvekili adayı olamayan Tayyip Erdoğan, yapılan yasal düzenlemeyle milletvekili adaylığının önündeki engelin kalkması üzerine, 9 Mart 2003 tarihinde Siirt’te gerçekleştirilen milletvekili yenileme seçimlerine katıldı ve oyların %85’inin sahibi oldu. Nihayetindeyse, 22. Dönem Siirt Milletvekili olarak Meclis’e girmeyi başardı. Böylece Türk demokrasisi bir kez daha galip gelmiş, milletin tercihi bir kez daha yerini bulmuş oluyordu.

15 Mart 2003’te Başbakanlık görevini üstlenen Recep Tayyip Erdoğan, kısa sürede milletin beklentilerini karşılamak üzere sıkı bir çalışma programı içine girdi. Zira önünde adeta bir savaştan çıkmış, korkunç bir enkaza dönmüş, bitmiş, tükenmiş bir ülke vardı. Millet ise ondan bu korkunç fotoğrafı en kısa sürede düzeltmesini bekliyordu. Çok geçmeden uygulamaya koyduğu birçok reform paketiyle işe başlayan Tayyip Erdoğan, halkın kalkınma ve refah düzeyini artırmak için hızlı adımlarla yürümeye başladı. Zaman geçtikçe Tayyip Erdoğan farkı ortaya çıkıyor, bu fark, ekonomik göstergelerle de kendisini açıkça belli ediyordu. Türkiye, ilk kez IMF’den borç alan değil, IMF’ye borç veren bir ülke haline geliyordu. Demokrasi bir kez daha kazanmıştı;

millet bir kez daha en doğru tercihi yapmış olmanın huzurunu yaşıyordu.

İlk reformların ardından, demokratikleşme ve şeffaflaşma adına peş peşe yeni kararlar alınıyor, yeni paketler hazırlanıyordu. Bütün bu paketler; ülke ekonomisindeki canlılık, düşen işsizlik oranları ve pahalılığın azalması gibi somut gerçeklerle halka bir müjde gibi sunuluyordu. Yıllardır özlemle beklenen tabloydu bu! Uzun yıllar boyunca bir türlü düzene girmeyen enflasyonun, artık kontrol altında tutulması ve giderek aşağıya doğru çekilmesi piyasalara da olumlu şekilde yansıyor; özellikle paradan atılan 6 sıfırla hem ülkemizin hem de paramızın, ayaklar altındaki itibarı iade ediliyordu. Öncesinde bir adet sakız 100.000 lira; bir adet ekmek 400.000 liraydı. Küçük bir çikolatanın fiyatıysa 1.000.000 lira... Hiçbir işe yaramayan bu bol sıfırlar, bir millet adına ne büyük bir utanç vesikasıydı!

Devletin borçlanma faizinin aşağı çekilmesi, kişi başına düşen milli gelirdeki artış, büyük bir hızla yapımına başlanan duble yollar, barajlar, okullar, hastaneler ve konut inşaatları hem ekonomimize hayat veriyor, hem işsizliğe belli oranda çözüm üretiyor hem de ülkemizin hızla kalkınmasına ve gelişmesine kapı açıyordu. Her alanda ortaya konan bu büyük başarılar, yabancı gözlemciler tarafından da hayretle karşılanıyor; bitmiş, tükenmiş bir enkazın nasıl birdenbire böylesine ayağa fırladığına anlam verilmeye çalışılıyordu.

Bütün bunların yaşandığı dönemde Cumhurbaşkanı olan Ahmet Necdet Sezer'e de değinmeden geçmeyelim: Bülent Ecevit'in desteğiyle cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturan Ahmet Necdet Sezer, Tayyip Erdoğan ve Ak Parti ile hiçbir zaman barışık olmadı. Ak Parti'nin, milletin ve demokrasinin bir ürünü olduğunu ve saygı duyulması gerektiğini

bir türlü kabullenmek istemeyen Sezer, Çankaya Köşkü'nde bir cumhurbaşkanı gibi değil, bir muhalif bir parti lideri gibi davranmayı tercih etti. Hükümetin gönderdiği birçok dosyayı iade eden, hükümetin başarılı çalışmalarını engellemek için türlü senaryolar üreten, "kamusal alan" deyimini uydurup, Çankaya Köşkü'nü başörtülü vatandaşlara kapatan Ahmet Necdet Sezer o dönem, pırl pırl işleyen demokrasimizin önündeki en büyük engeldi. Ancak millet iradesinin önünde hiçbir güç duramazdı. Öyle ki, yıllarca başörtüsüne kapıları kapanan Çankaya Köşkü'ne Abdullah Gül çıkacak ve "başörtülü" Hayrunnisa Gül, "first lady" sıfatıyla Çankaya Köşkü'nün yeni sahibesi olacaktı! Kısa süre sonra öyle de oldu.

Tayyip Erdoğan başbakanlık süresi boyunca, Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği için de tüm gücüyle çalıştı. Avrupa Birliği uyum yasalarını bir bir hayata geçirdi ve Türkiye'nin, demokrasisi tam anlamıyla yerleşmiş çağdaş, modern ve uygar bir ülke olabilmesi adına yoğun mesai harcadı. Dünyayla tam entegrasyon sağlamak için neredeyse gitmedik ülke bırakmadı. Tayyip Erdoğan, aynı Menderes ve Özal gibi tüm enerjisini milletin parlak istikbali ve sonraki kuşakların aydınlık yarınları için ortaya koyuyordu. Uzun yıllar boyunca koalisyonlarla idare edilmeye çalışılan Türk Halkı, özlediği, beklediği demokrasiye kavuşmuştu! Dilediğini seçip iktidara taşıyordu; dilediğini cezalandırıp Meclis dışında bırakıyordu. İşte demokrasi buydu ve Türk Milleti her şeyin olduğu gibi demokrasinin de en iyisine layıktı.

Recep Tayyip Erdoğan'ın ilk başbakanlık döneminde, ülke adeta şantiyeye dönüşmüştü. Büyük kalkınma projeleri planlanmış ve bunlar birer birer hayata geçirilmişti. Otobanlar, köprüler, barajlar, okullar, hastaneler, toplu konutlar,

milletin dünya nezdinde yükselen itibarı, Recep Tayyip Erdoğan ismini adeta markalaştırmış (RTE), dünya üzerinde güvenin, barışın, istikrarın, demokrasinin ve adaletin sembolü haline getirmişti.

Tayyip Erdoğan döneminin en önemli düzenlemelerinden biri de askeri alanda olmuştu: On yıllar boyunca “sivil otoriteyi kontrol merkezi” gibi çalışan Milli Güvenlik Kurulu (MGK) Erdoğan döneminde sivilleştirilmiş, sivil devlet adamları üzerindeki asker gölgesine son verilmişti. O, içte ve dışta tehdit olarak gördüğü herkese her fırsatta, *“diklenmeyeceğiz ama dik duracağız”* diyordu. Bu cümleyi siyasi ilke edinmiş olan Tayyip Erdoğan, bunun en güzel örneğini 2009’ta Davos’ta düzenlenecek olan Dünya Ekonomik Forumu’nda bütün dünyanın gözleri önünde İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Peres’e, Filistinlilere yaptıkları zulüm dolaısıyla takındığı sert tavrıyla ortaya koyacaktı! Tarihe, “One Minute” olayı olarak geçecek olan olay, İsrail’in dünya üzerindeki otoritesini paramparça edecek, adeta İsrail’in “dokunulmazlığını” ortadan kaldıracaktı! Ortadoğu’nun asi ve şımarık çocuğu İsrail, Türkiye’den yiyeceği ağır tokatla sendeleyecek, yerle bir olan itibarını geri kazanmak için türlü tehlikeli işlere tevessül edecekti. İsrail, bu olaydan 1 yıl sonra abluka altındaki Gazze’ye yardım için yola çıkan Mavi Marmara adlı insani yardım gemisine saldırarak ve 9 Türk vatandaşını katledecekti. Bu davranışıyla tüm dünyanın nefretini kazanan İsrail, başta askeri ve ekonomik olmak üzere birçok sahada bunun bedelini ödeyeceği gibi, tarihinde ilk kez özür dileyecek ve duyduğu pişmanlığı türlü ortamlarda defalarca dile getirecekti. Evet, yakın gelecekte bu ve buna benzer daha nice olaylar yaşanacaktı.

Ülke içinde ve dışında birçok gelişme cereyan ederken, bir genel seçim daha yapılıyordu. 22 Temmuz 2007 genel seçimleri... Ülkedeki demokrasi rüzgârı tüm renkleriyle esiyor, Türkiye, bölgede “model ülke” ilan ediliyordu. Demokrasi-nin tıkr tıkr işlediği, insan hak ve hürriyetlerinin alabildiğine genişletildiği modern ve çağdaş bir ülke... Ve Ak Parti, böyle bir ortamda gerçekleşen seçimlerden %46,58’lik oy dilimiyle bir kez daha birinci çıkıyor ve şaha kalkmış olan Türkiye’yi daha ileri noktalara taşımak için neredeyse her iki kişiden birinin oyunu almış oluyordu.

Tayyip Erdoğan, ardı ardına kazandığı zaferler dolaısıyla hiçbir zaman halkıyla arasında kurduğu köprülerin yıpranmasını izin vermiyordu. Onun her zaferi, demokrasi-mizin kazanması, güçlenmesi anlamına geliyordu. Bunun bilincinde olan halkımız da 12 Haziran 2011 tarihinde gerçekleşen seçimlerde %49,83’lük oy oranıyla onu bir kez daha birinci parti yapıyor ve seçim sonuçlarını Türk demokrasi-sine armağan ediyordu.

Tayyip Erdoğan’ın, milletin bu büyük teveccühüyle bir seçim daha kazanması, demokrasi düşmanı bazı karanlık güçlerin de tüm akli melekelerini yitirmesine neden oluyordu tabi... Bağımsız Türkiye’nin ve bu büyük milletin varlığına tahammül edemeyen idealsiz, ruhsuz emperyalist bedenler, hep birlikte el ele veriyor ve ardı ardına sahneledikleri tiyatrolarla Tayyip Erdoğan realitesine gölge düşürmeye çalışıyorlardı. Her defasında, büyük bir beton bloğuna çarpmış gibi geri tepen bu köhnemiş zümreler, Tayyip Erdoğan ve bu büyük millet var olduğu sürece var olacaklar; ama her defasında da bir başka beton bloğuna çarpacaklardı!

O tarihlerde Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’ün görev süresi doluyor ve onun şerefli makamına bazı adaylar talip

oluyordu. Girdiği her seçimden büyük bir zaferle ayrılan Recep Tayyip Erdoğan da Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı'na aday olduğunu açıklamıştı. Ancak durum bu defa biraz farklıydı; çünkü bu sefer cumhurbaşkanını, yapılan bir düzenlemeyle bizzat milletin kendisi seçecekti! Cumhuriyet tarihinde ilk kez, cumhur, kendi başkanını seçecekti yani. Tayyip Erdoğan tek başına olduğu halde, onu bir türlü deviremeyen muhalif unsurların tamamı ortak bir aday çıkararak başarı elde etmeye çalışıyorlardı. CHP ve MHP'nin öncülük ettiği seçim koalisyonu, birçok küçük partiyi ve bir kısım cemaati de bünyesine katıp, sağcı-solcu demeden hep birlikte Ekmeleddin İhsanoğlu adında bir adayı, Tayyip Erdoğan'a karşı destekleme kararı alıyordu. Görülmemiş bir şeydi bu! Milletin bağımsız tercihiyle iktidara gelmiş olan bir ismi devirmek için ülkedeki bütün muhalif unsurlar aynı isim etrafından birleşmişlerdi. Bir Milliyetçi Hareket Partisi ile bir İşçi Partisi yan yana gelmişti mesela! Bu öfke, bu tepki, bu karanlık koalisyon acaba Tayyip Erdoğan'a mıydı; yoksa demokrasiye ve milletin kendisine mi? Her halde demokrasiye ve milletin kendisineydi! Çünkü Tayyip Erdoğan markasını siyasete kazandıran bizzat millettir!

Her türlü kirli ittifaka, entrikaya, kumpasa, oyuna rağmen yenilemeyen Recep Tayyip Erdoğan, bu seçimden de zaferle ayrılıyor, koltuğunu Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu'na devrederek, milletin teveccühüyle Türkiye Cumhuriyeti'nin 12. Cumhurbaşkanı oluyordu. Kazanan bir kez daha demokrasi, bir kez daha millet, bir kez daha güven, adalet ve istikrar olmuştu!

Yaşanan bu demokratik seçimlerin hemen sonrasında millet de Tayyip Erdoğan da Türkiye'de hız kesmeden çalışmaya, üretmeye devam ediyordu; öte yandan kirli ittifaklar,

şer odakları ve karanlık zihinler de çalışmaya devam ediyordu. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, başbakanlığı döneminde de cumhurbaşkanlığı döneminde de birçok defa fiziki veya siyasi darbe teşebbüslerine maruz kaldı. Demokratik ve bağımsız seçimlerle yenemeyenler, tüm gayri-ahlaki ve anti demokratik yolları deneyerek Tayyip Erdoğan'ı alt etmenin mücadelesini veriyorlardı. Yeri geliyor sokakları birbirine katarak veriyorlardı bu mücadeleyi; yakarak, yıkarak, öldürerek, ölerек... Yeri geliyor ordu içinde, yargı içinde, emniyet içinde örgütlenip bin bir türlü kumpası sahneleyerek... Ama hiçbirinde başarılı olamıyorlardı. Çünkü millet Tayyip Erdoğan'ın arkasındaydı; millet yetkinin, iktidarın asıl sahibiydi ve kendi seçtiği bir lideri, ne pahasına olursa olsun, hiçbir şekilde birilerine kurban vermeyecekti! Kazanan, her zaman demokrasi ve millet olacaktı.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın iktidarda olduğu dönemde, "Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi" adlı bir proje uygulamaya kondu. On yıllarca ülkemizde "sorun" haline gelmiş olan Kürt realitesi, ilk kez onun döneminde büyük ölçüde çözüme kavuşturuldu. Kürt kimliği, kültürü ve dili, devlet tarafından ilk kez tanınıyordu. Bununla ilgili bir dizi yasal düzenlemeye gidildi. Kürtlerin, her bakımdan Türkiye'nin asli unsurları olarak görülmesinin tüm yasal gerekleri yerine getirildi. Erdoğan, bu konuda o kadar kararlıydı ki, ülke içinden ve dışından bu sürecin aksamasına ya da amacına ulaşmasına engel olmaya yönelik uygulanan hiçbir oyuna, kumpasa veya provokasyona teslim olmadı. Ülkede, Kürtlerin temsilcisi gibi davranan PKK ve HDP gibi oluşumlara dahi hiçbir biçimde taviz vermedi. Bu süreçte Milli İstihbarat Teşkilatımız da en etkin şekilde devreye sokuldu. Bütün bunlar tam demokratik bir toplumun

ve devletin inşa edilmesi için atılan tarihi adımlardı. Çünkü demokrasi olmazsa terör olurdu, anarşi olurdu, kaos olurdu, kargaşa olurdu. Bunların olması da ülke enerjisinin tüketilmesi, kurutulması demektir. Zira terör nedeniyle yapılan harcamaların toplam maliyeti, en iyimser tahminlere göre 400 milyar dolar civarındaydı. Bağımsız kaynaklarının raporlarında bu rakamın 900 milyar dolara kadar çıktığı görülmekteydi.

Söz PKK teröründen açılmışken burada ülkemizin terörle mücadelede harcadığı enerjinin büyüklüğünü ifade etmek bakımından bir kıyaslama yapalım.

Son 30 yılda teröre harcanan parayla 16 nükleer santral, 11 GAP, 87 Atatürk Barajı, 70 Marmaray, 100 Yavuz Sultan Selim Köprüsü, 35 dev havalimanı, 8 Kanal İstanbul, 53 bin tane 24 derslikli okul, 3 bin tane 400 yataklı tam teşekküllü eğitim ve araştırma hastanesi yapılabilirdi. Bütün bu projeler hem ülke ekonomisine çok ciddi fayda sağlardı hem de özellikle bölge insanının ekonomik ve sosyal açıdan daha iyi şartlarda yaşamalarını temin edebilirdi. Ancak maddi varlıklarımız ve bunca proje, terörle mücadele adına yok olup gitti. Hem ülkemiz kaybetti; hem de bölge insanı...

Evet; az önce de ifade ettiğimiz gibi yapılanlardan ve yapılacak olanlardan bazı iç ve dış mihraklar büyük rahatsızlık duyuyordu. Kaynaklarını kurutmaya, sermayesini sömürmeye, kanını emmeye alıştıkları Türkiye'nin, bu yeni demokrasi Adamı'nın ellerinde adeta devleşmesi, onlar için sonun başlangıcı anlamını taşıyordu; bunu biliyorlardı. "Yeni Türkiye" söylemiyle tüm yurdu il il, ilçe ilçe do-laşan ve halkla kalben bütünleşen Recep Tayyip Erdoğan, siyasi arenada çok sağlam ve kararlı adımlarla yürüyordu. Arkasına milletin büyük desteğini alarak çıktığı bağımsızlık

ve özgürlük yolunda son derece önemli ve ciddi işlere imza atıyordu. 8 yıllık kesintisiz eğitimin 4+4+4 şeklinde düzenlenmesi, Kur'an kurslarının ve İmam-Hatip Okulları'nın restorasyonu, "kat sayı" karmaşasına son verilmesi, üniversitelerde, okullarda ve kamuda başörtüsü yasağının iptali, özel hastanelerin halka açılması, eczanelerden ilaç temini, harçlarının kaldırılması, okul kitaplarının ücretsiz dağıtımı, öğrenci yurtlarının ve üniversitelerin birkaç katına çıkarılması, Fatih Projesi, parti kapatmanın önüne geçilmesi bunlardan sadece ilk akla gelenlerdi. Tabi hem siyasal, hem kültürel hem de sosyal alanda halka sunulan bunca hizmet, Tayyip Erdoğan'ı da git gide büyüyen bir halk kahramanına dönüştürüyordu. Ancak bu kadarı da fazlaydı! Artık, kesinkes fazlaydı! Böylesine kısa bir sürede bunca iyileşme, bunca kalkınma ve bunca yükseliş birilerinin canını, öncekilere oranla çok daha fazlasıyla sıkıydı. Tayyip Erdoğan, sonuçları her ne olursa olsun gitmeliydi! Demokrasi, hak, hukuk, adalet kimin umurundaydı! Önemli olan onların kazanmasıydı! İsrail'in, Amerika'nın, büyük sermaye sahiplerinin, küresel güçlerin ve içerideki satılmış taşeron örgütlerin... İşte tam da böyle bir zamanda İstanbul-Taksim Gezi Parkı'nda birkaç ağacın yerinin değiştirildiği gören bazı millet ve memleket düşmanları, büyük bir hevesle düğmeye bastılar. Önce ağaçların kesildiği gerekçesiyle samimi çevreci gruplar sürüldü öne. Sonra belediyeyi protesto gösterileri kurgulandı. Birkaç ağacın kesildiği iddiasıyla İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı'nın istifası isteniyordu. Ardından da eli taşlı, sopalı, molotoflu, silahlı marjinal solcu terör örgütleri... Yak-tılar, yıktılar; hatta öldürdüler! Ve bu olayların hepsi CNN, BBC, Reuters gibi uluslararası haber ajansları tarafından "Türkiye'de İsyan..." başlığıyla an be an canlı yayınlarla tüm

dünyaya servis edildi. Gösteri yapan ve sokakları ateşe veren anarşistlerin talepleri ise oyunun mahiyetini anlamak bakımından önemliydi: Türkiye'nin dünyaya örnek gösterilen hava alanı, köprü, nükleer santraller ve buna benzer devasa projeler durdurulacak, tamamlanmayacaktı! Peki, Gezi Parkı'nda birkaç ağacın kesilmesiyle, bu taleplerin ne ilgisi vardı? Elbette yoktu! Çünkü bunlar, bu piyonları sahneye süren küresel baronların arzularıydı! Baronlar, kendi kaynaklarının ellerinden alındığını görmüşler ve bunu engelleme kararı almışlardı. Aynı anda Türkiye'nin belli kentlerinde ve özellikle sosyal medyada hükümetin istifası isteniyordu! Gezi Parkı'nda birkaç ağaç kesildi diye hükümet istifa etmeliydi! Cumhuriyet tarihimizin en büyük devleşme projeleri hayata geçirildiği için meşru siyasal iktidar görevden ayrılmalıydı! Komedi gibi bir şeydi bu! Bütün bu olanların küresel bir darbe girişimi olduğunu çok iyi bilen Tayyip Erdoğan ise yapması gerekeni yaptı ve bir adım bile geri adım atmadan, her zamanki kararlılığıyla o kirli ittifakın üstüne yürüdü. Bir-iki haftalık bir gerginliğin ardındansa gruplar dağıldı ve olaylar sonlandırıldı. Böylece bir kez daha millet kazanmıştı! Bir kez daha demokrasi kazanmıştı! Bir kez daha Türkiye kazanmıştı! Gezi Parkı oyunu tutmamış, seçilmiş meşru hükümete karşı girişilmek istenen çökuluslu darbe girişimi başarısızlıkla sonuçlanmıştı!

Tayyip Erdoğan, sadece Türk milletinin demokratik ilkeler çerçevesinde yaşaması için değil, bölgedeki diğer milletlerin de aynı ilkeler dâhilinde hayat bulması için çaba sarf etmiştir. Cumhurbaşkanlığı döneminde bu duruşunu çok daha net bir biçimde ortaya koymuş, diktatörlük ve baskı altında yaşayan halkların da umudu olmuştur. Özellikle Suriye, Mısır, Filistin, Libya, Tunus gibi ülkelere

bir demokrasi kahramanı haline gelmiş, içte ve dışta sergilediği politik performansıyla dünya liderleri nezdinde büyük beğeni kazanmıştır.

Tayyip Erdoğan'ın, iktidarı boyunca milletin emanetine sahip çıkmak ve tam demokrasiyi hâkim kılmak için çok sayıda kirli ittifak ve oluşumla mücadele ettiği artık herkes tarafından biliniyor. Kendisini zaman zaman otoriterlikle ya da diktatörlükle suçlayan ve bu anlamda bir algı operasyonuna girişen çevreler, milletin yoğun teveccühü sayesinde amaçlarına ulaşamamışlardır. Bugün Tayyip Erdoğan, milletin kendisine takdim ettiği makamdan, ancak milletin takdiri dolayısıyla ayrılabilceğini her fırsatta ısrarla vurgulasa da belli odakların karanlık planlarından asla vazgeçmeyeceklerinin de farkında... Ve Erdoğan artık, her türlü iç ve dış tehdit karşısındaki kararlı duruşuyla, ülke geleceğinin teminatı konumunda... Dün, birçok kez çökuluslu güçlerin saldırısıyla mücadele eden Tayyip Erdoğan, bugün de aynı mihrakların saldırıları karşısında demokrasi mücadelesine devam ediyor.

Kaynakça

Yararlanılan Dijital Kaynaklar:

1. Mustafa Kemal Atatürk'e ait, ikinci bölümdeki sözler, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın "<http://www.kultur.gov.tr>" adlı web sitesinden alınmıştır.
2. Tanzimat Fermanı'yla ilgili, ikinci bölümdeki madde ve bilgiler, "<http://www.anayasa.gen.tr/tanzimatfermani.htm>" adlı web sitesinden alınmıştır.
3. Islahat Fermanı'yla ilgili, ikinci bölümdeki madde ve bilgiler, Türk Tarih Kurumu'nun "http://e-magaza.ttk.gov.tr/switch.php?file=ProductInfo&cat_id=93&product_id=1974" adlı web sitesinden alınmıştır.
4. Islahat Fermanı ve Tanzimat Devri ile ilgili ikinci bölümdeki genel bilgiler, TBMM'nin "http://www.tbmm.gov.tr/kultursanat/yayinlar/yayin001/001_00_005.pdf" adlı web sitesinden alınmıştır.
5. Sened-i İttifak ile ilgili ikinci bölümdeki madde ve bilgiler, "<http://www.anayasa.gen.tr/senediittifak.htm>" adlı web sitesinden alınmıştır.

Ayrıca aşağıda listelenmiş olan internet sitelerinden yararlanılmıştır.

<http://www.kultur.gov.tr>
<http://www.stargazete.com>
<http://www.yenisafak.com.tr>
<http://www.ahaber.com.tr>
<http://yenianayasa.tbmm.gov.tr>
<http://www.anayasa.gen.tr>
<http://www.tdk.gov.tr>
<http://www.akmb.gov.tr>
<http://www.tbmm.gov.tr>
<http://www.ttk.gov.tr>
<http://blog.milliyet.com.tr>
<http://www.atam.gov.tr>
<http://www.ysk.gov.tr>
<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/1272/14654.pdf>
<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/278/2513.pdf>
http://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/siyasi_partiler.html
http://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/_Global/_Government/pg_CabinetHistory.aspx
<http://www.ahaber.com.tr/webtv/programlar/belgesel-kusagi/devlete-operasyon-7-subat>
<http://www.adalet.gov.tr/duyurular/2011/eylul/anayasalar/1982.pdf>
<http://www.resmigazete.gov.tr>
https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/secim_sorgu.genel_secimler
<http://www.anayasa.gov.tr/Mevzuat/Anayasa1924/>

Yararlanılan Basılı Kaynaklar:

1. Nutuk, Mustafa Kemal Atatürk, Bordo-Siyah Yayınları, İstanbul 2006
2. Siyaset Bilimi, Anadolu Üniv. Yayınları, Prof. Dr. Davut Durmuş, Eskişehir 2012
3. Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ord. Prof. Dr. E. Ziya Karal, Ankara ?

4. Türk Siyasal Hayatı, Anadolu Üniv. Yayınları, Prof. Dr. Ahmet Demirel, Eskişehir 2011
5. Sosyoloji, Anthony Giddens, Kırmızı Yayınları, İstanbul 2013
6. Türkiye'nin Siyasal Gelişimi, Anadolu Üniv. Yayınları, Prof. Dr. Ergun Özbudun, Eskişehir 2011
7. Sosyoloji, Dergâh Yayınları, Nurettin Topçu, Bütün Eserleri 17, İstanbul 2010
8. Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler, Anadolu Üniv. Yayınları, Prof. Dr. Ersin Kalaycıoğlu, Eskişehir 2011
9. İnkılap Tarihi, Anadolu Üniv. Yayınları, Prof. Dr. Cezmi Eraslan, Eskişehir 2012
10. Büyük Osmanlı Tarihi, Hammer, İkra-Okusan, İstanbul 1993
11. Alfabetik Osmanlı Tarihi, T. Uslubaş-Y. Keskin, Karma Kitaplar, İstanbul 2007
12. Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 26, Sayı 1 (2006) 251-272
13. Modern Türk Tarihi, Carter V. Findley, Timaş, İstanbul 2012
14. Ama Hangi Atatürk, Taha Akyol, Doğan Kitap, İstanbul 2008
15. Medeniyetler Çatışması, Samuel P. Huntington, Okuyan, İstanbul 2014
16. İnönü Dönemi, Abdurrahman Dilipak, Beyan Yayınları, İstanbul 1989
17. Menderes Dönemi, Abdurrahman Dilipak, Beyan Yayınları, İstanbul 1990
18. İhtilaller Dönemi, Abdurrahman Dilipak, Beyan Yayınları, İstanbul 1991
19. İdamlar, Erdal Sarıçam, Er-Sa Kitaplığı, İstanbul 2015

